

Prin Istanbul cu Scutierul lui Dimitrie Cantemir

SUPLIMENTUL ZIGURAT

ANUL CANTEMIR

Victoria DRAGU-DIMITRIU

Duh de vară

Oh, atâția tineri a visat
marmura, bolnavă de vis,
cerul negru secerișul strălucește
ca un pumn de smoală-n verighetă-nchis!
Tânăra cu ochi de sânge din care plecau
singure spre lume doar globulele vii,
trupul dintr-o amforă privește
nunta sa înceată în călătorii.
Cred c-am fost în arbori și în fructe
și sunt azi ca să mă-ntorc mereu,
ce miros de rai aruncă lumea
prăbușită toată peste pieptul meu.

Gabriela Melinescu

Liviu Ioan STOICIU Fenomenul premiilor literare de la noi 3

Constantin COROIU Ziaristica, vocația paralelă a lui Eminescu 4

Carmen Tania GRIGORE *Poesis* Câtă ambiguitate, atâta extaz 7

Al. CISTELECAN Arta temperamentului 8

Suzana FÂNTÂNARIU *Poesis* „Epopée pandemică” 11

Cristina SCARLAT Radu Andriescu. Fire lungi de wolfram 12

Magda URSACHE Pe ce (t)existență trăim? 13

Gellu DORIAN în dialog cu **Florentina TONIȚA** „Dacă o literatură...” 14

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000. Jurnal epistolar (XV) 17

Radu CHIOREAN *Poesis* Clipa bronzată de melancolie 19

Adrian Dinu RACHIERU Nicolae Breban și „proiectul destinal” (IV) 21

Adina BARDAS „Arta necesară omului, pe timp de secetă...” Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu (FITS) - ediția 30 22

Constantin PRICOP Din nou despre meritocrație 24

„Biruința nu-i obligatorie. Obligatorie e lupta.” NICOLAE STEINHARDT

Director fondator și coordonator: Nicolae Panaite (npanaite@gmail.com)

Redactor-șef: Constantin Pricop (constantin.pricop@gmail.com)

Secretar general de redacție: Victor Durnea (victordurnea@yahoo.fr)

Colegiul de redacție: Ioan Adam, Radu Andriescu, Adina Bardaș, Gellu Dorian, Constantin Dram, Florin Faifer, Adrian Alui Gheorghe, Mihaela Grădinariu, Dan Bogdan Hanu, Emanuela Ilie, Gabriel Mardare, Cătălin Mihuleac, Flavius Paraschiv, Alexandru-Radu Petrescu, Ioan Răducea, Gheorghe Simion, Liviu Ioan Stoiciu, Diana Vrabie

Liviu Ioan STOICIU Fenomenul premiilor literare de la noi 3

Nicolae PANAITE Despre lucruri 3

Constantin COROIU Ziaristica, vocația paralelă a lui Eminescu 4

Mihaela GRĂDINARIU Timp de restriște, zăriște de dor 5

Galina MARTEA Renumitul savant român Eugen Coșeriu 6

Emanuel VASILIU „Boss”, regizat de Bogdan Mirică 6

Carmen Tania GRIGORE *Poesis* Câtă ambiguitate, atâta extaz 7

Al. CISTELECAN Arta temperamentului 8

Dan Bogdan HANU Suburbii subterane 8

Daniel Ștefan POCOVNICU Pendulul cinismelor 9

Flavius PARASCHIV Scânteie în beznă 9

Doina BĂLAN Aduceri aminte; Dorul de poezie 10

Dionisie VITCU „Acvila zboară singură, ciorile în stol...” 10

Suzana FÂNTÂNARIU *Poesis* „Epopée pandemică” 11

Traian D. LAZĂR Aforismul. Precizări teoretice 12

Cristina SCARLAT Radu Andriescu. Fire lungi de wolfram 12

Magda URSACHE Pe ce (t) existență trăim? 13

Gellu DORIAN În dialog cu **Florentina TONIȚA** 14

Mariana DIDU Poezii 15

Aurora CIUCĂ Poezii 15

Emil NICOLAE Victor Brauner – pictor și poet.

120 de ani de la naștere 16

Eugen MUNTEANU Răstimp parizian, 1997-2000.

Jurnal epistolar (XV) 17

Ionel BOSTAN Duhovnic printre schije și exantematici 18

Leo BUTNARU Sabie la Topkapî 18

Radu CHIOREAN *Poesis* Clipa bronzată de melancolie 19

Ioan ȚICALO Înflorind „golul timpului” prin „Yakobana” (II) 20

Ioan RĂDUCEA Zidiri tonale 20

Adrian Dinu RACHIERU Nicolae Breban și

„proiectul destinal” (IV) 21

Adina BARDAȘ „Arta necesară omului, pe timp de secetă...”

Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu

(FITS) - ediția 30, 22

Diana VRABIE Bălțiul interbelic: o retrospectivă culturală 23

Corneliu GALBEN Remember Gheorghe Drăgan 23

Constantin PRICOP Din nou despre meritocrație 24

e-mail: exprescultural.iasi@gmail.com

www.exprescultural.ro

facebook.com/exprescultural

ISSN: 2537-5989

Persoanele sau instituțiile care vor să sprijine financiar
revista pot depune sumele în contul
RO04BTRLRONCRTOPC2450901 – Banca Transilvania Iași

Revista poate fi procurată din rețeaua de librării SEDCOM LIBRIS
Iași, S.C. DIF PRESS S.R.L., precum și de la sediul redacției
din strada Trei Ierarhi, nr. 2, et. 1, Iași, cod 700028

Abonamente:

Pe adresa redacției, prin mandat poștal, în contul revistei.

108 lei / an + 39,60 lei taxe poștale,

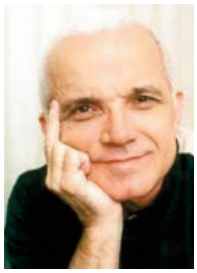
54 lei / 6 luni + 19,80 lei taxe poștale.

Vă rugăm să scrieți pe mandatul poștal sau pe documentul de plată
adresa poștală completă și perioada de abonare.

Ilustrăm prezentul număr cu lucrări
ale artistului Eugen Mircea

***Responsabilitatea asupra conținutului textelor revine
în întregime autorilor**

***Rugăm colaboratorii să ne trimită textele
doar pe adresa: exprescultural.iasi@gmail.com,
până pe data de 10 a lunii în curs; articolul trebuie să aibă
maximum 7.000 de caractere și să fie în format Word.**

Liviu Ioan STOICIU

Fenomenul premiilor literare de la noi

E reconfortant să conștientizezi că în vremuri în care ne plângem că literatura originală nu mai are cititori (cititori ocupați cu ce mai scrie *inteligenta artificială*) și că literatura originală nu mai are viitor (scriitorii s-au împuținat în manualele școlare, selectați de tineri care nu mai dau doi bani pe moștenirea literară; se promovează scriitori „contemporani” necanonici, de valoare relativă, conjuncturală), ce să vezi? A apărut un nou mare premiu național pentru poezie, intitulat „Ion Barbu” – Opera Omnia, la Pitești, și nu pot să nu-l semnalez, bucuros; se reconfirmă că avem o literatură vie în continuare. Un premiu acordat însemnând că se citește, totuși (măcar la nivel de juri) și că autorul premiat rămâne consemnat în istoria literară, fie și numai sentimental și numai pe plan local (viitorul fiind imprevizibil). Călin Vlasie (poet și editor clarvăzător, fondator de edituri și reviste literare; a publicat cărți originale de top și antologii de referință; e dedicat mișcării opteciste postmoderniste) a inițiat în acest an un festival internațional de literatură la Pitești, intitulat „Literatura în stradă” (FILSTREET), care va acorda nu numai marele premiu național pomenit pentru poezie „Ion Barbu” – Opera Omnia, ci și un mare premiu național pentru proză Opera Omnia (intitulat „Urmuz”), un premiu pentru debut (pentru un volum apărut anul trecut) și, sobru, un „premiu internațional pentru promovarea și traducerea literaturii românești în străinătate”, toate finanțate de Primăria Pitești – pe 10 iunie (acum, când scriu aceste rânduri, sunt în 25 mai, vorbesc la viitor; când va apărea textul în revista *Expres cultural*, deja premiile au fost acordate de un juriu condus de Ion Bogdan Lefter).

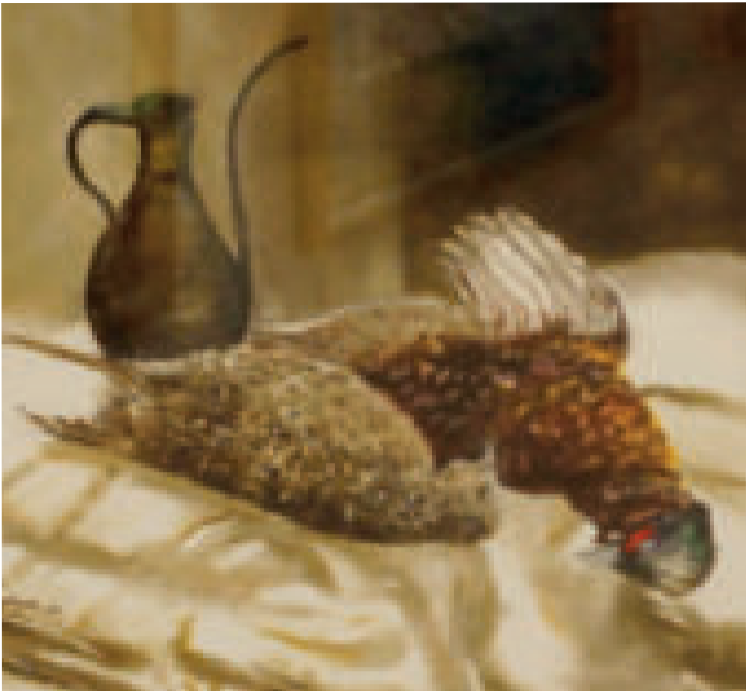
„Instituția premiilor literare” se îmbogățește astfel cu noi premii. E extraordinar că a fost inclus acum premiilor *naționale* pentru poezie (pentru Opera Omnia) și Ion Barbu la seria „celor trei mari poeți B” – Lucian Blaga (premiu acordat la Lancrăm, președintele juriului Nicolae Manolescu; finanțat de Consiliul Județean Alba) și G. Bacovia (premiu acordat la Bacău, nu știu în ce condiții, cu juriu douămiist, cu excluderile de rigoare). Lor le-a fost adăugat Premiul Național pentru Opera Omnia „Tudor Arghezi”, acordat la Tg. Cărbunești (cu mare premiu pentru un poet și mare premiu pentru un critic literar; cu juriu al Uniunii Scriitorilor). Rămâne pe primul loc Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” (care în acest an a fost pus sub semnul întrebării și la nivel de organizator, inițiatorul acestui premiu, Gellu Dorian fiind trecut în penumbră, inadmisibil, de către Primăria Botoșani, finanțatoare; nu a avut loc premiera anuală pe 15 ianuarie, cum era în regulament).

La proză, există un premiu național intitulat „Ion Creangă” (acordat la Humulești, finanțat de Consiliul Județean Neamț; cu un juriu care nu mai e girat de Uniunea Scriitorilor-US, cum a fost inițial). Altfel, premiile contează atunci când au juri de critici „votați de Consiliul US” (și au și un critic președinte pe măsură). Așa se face că premiile mai vizibile rămân cele acordate anual de Uniunea Scriitorilor (care asigură juriu „național”; nu punem la socoteală „subiectivismul” care le joacă feste criticilor din compunerea lui, e subînțeles); plus premiile manifestărilor organizate sub egida Uniunii Scriitorilor. Urmează, ca importanță (fiind incluse în lista de premii ce îți pot acorda indemnizația de merit, conform legii), premiile apărute în ultimii ani,

gen: Scriitorul Anului (și scriitorii lunii), marele premiu al Turnirului de Poezie (care are loc în diferite locuri din străinătate) sau marele premiu al Festivalului Național de Literatură de la Cluj-Napoca (FestList; după pandemie, după trei ani de absență, am înțeles că și-a schimbat formatul)... Premii extraordinare sunt cele ce poartă numele unor distinși poeți: „Nichita Stănescu” la Ploiești, de pildă (cu un specific aparte, sunt acordate sub egida Academiei Române) sau „Virgil Mazilescu” la Corabia și „Mircea Ivănescu” la Sibiu (ambele nu se mai acordă) sau „Patrel Berceanu” (la Craiova, nu-mi sunt cunoscute detalii). Macedonenii din România știu că acordă premiile „Al. Macedonski” (n-am idee cât sunt de profesioniste). Iar armenii acordă mari premii la Roman, în principal la critici literari, intitolate „Garabet Ibrăileanu” (sub egida Uniunii Scriitorilor). Mai departe intră în discuție premiile acordate anual de cele 20 de filiale ale Uniunii Scriitorilor (cu juri regionale, de regulă) – la unele, cu exagerat de multe premii (care nu fac rău premiaților, din contră, dar care lasă senzația de inflație de premii). Și neapărat trebuie luate în evidență premiile acordate de reviste literare, cel mai mediatizat fiind cel acordat anual de *România literară* (în redacția căreia se găsesc „criticii și scriitorii care contează”). Acordă premii de top anuale revistele Uniunii Scriitorilor *Convorbiri literare* (nu știu dacă mai acordă *Luceafărul* și *Viața Românească* sau *Steaua*, au fost mulți ani când au acordat) și *Apostrof*. Și revistele care apar sub egida Uniunii Scriitorilor: *Poesis* (Satu Mare), *Argeș* (Pitești), *Mișcarea literară* (Bistrița), *Antares* (Galați; între timp revista s-a stins o dată cu fondatorul ei). Premii anuale acordă și revista *Ateneu* la Bacău. Ele îmi vin acum în minte. Au dispărut premiile importante acordate de ASPRO și apoi de revista *Cuvântul* (cu juri imbatabile). Premiile anuale ale Academiei Române, de asemenea, „sună bine” (deși nu știu dacă sunt acordate de juri). Sunt acordate zeci de premii la festivaluri gen „N. Labiș” (la Suceava, unde mai sunt două festivaluri cu premii pentru debutanți, „Rezonanțe udeștene” și „Ion Cozmei”) sau Festivalul Avangarda XXII și „Toamna bacoviană a scriitorilor”, ambele la Bacău, sau „G. Coșbuc” și „Liviu Rebreanu” la Bistrița. Sau festivaluri cu premii „Ana Blandiana” la Brăila (la Brăila se acorda și premiul internațional „Balcanica”; iar la Iași premiul internațional „Ronald Gasparic”; nu se mai acordă) sau „Moștenirea Văcăreștilor” la Târgoviște și „Râmnul este metaforă” la Râmnicu Vâlcea. Sunt și societăți ale scriitorilor care împart anual premii literare (cu juri de casă). Premii „alternativă” (dominate de juri „tinere”, care au alt standard critic

asigurat față de juriile Uniunii Scriitorilor, mai relativizat) acordă și revista *Observator cultural*, Radio România Cultural, „Poezia la Bistrița”, sau „Gala tinerilor scriitori” la București, sau PEN Club România (de când la conducerea lui sunt douămiști). Nu mai pun la socoteală alte zeci de premii acordate de acea lume scriitoricească paralelă Uniunii Scriitorilor, „veleitare”, ale unor ligi ale scriitorilor provinciale.

Avem premii literare de toate felurile și mărimile, avem și scriitori mari care le merită și nu le primesc (juriile având și ele limitele lor, n-au cum să acopere „tot fenomenul interesat”). Cei premiați sunt invidiați și cei nepremiați devin dușmani ai celor din juriu. Literatura română merge înainte...

Nicolae PANAITTE

Despre lucruri

Sunt unele lucruri, se știe, pe care trebuie să le facem, iar pe altele nu! Viața, în general, are rostuită curgerea ei, încă de la început... O gândire adecvată ne va conduce spre o inspirată selecție ce vine în sprijinul obiectivului propus. Alegerea ne aparține în funcție de zestrea care-i în noi, dar și de anumiți senzori biologici și spirituali de care trebuie să ținem cont când luminițele lor se aprind. Privești în jur și-ți propui să faci și tu lucrurile pe care majoritatea oamenilor le fac pentru a fi, cum se zice, în trend. Înainte de a întreprinde asemenea demersuri, nu-i rău să vezi, să cercezeți și să selectați doar ceea ce-i compatibil și rezonază cu persoana ta. De ești pe un drum greșit, abandonează-l! Ia o pauză!... Vei ajunge la concluzia că se pot distinge obiectivele chiar și trecând prin erori. Există procedee/soluții care îți vin ca o mână, deoarece sunt în confluență cu feeling-ul tău. A nu se înțelege că e bine să greșim cât mai mult, ca să vedem ce putem izbuti. Pictorul Dimitrie Gavrilean spunea că o oră de vorbit și lucrat cu un tânăr aspirant la artele vizuale îi este de ajuns ca să-i dea îndemn sau nu.

Mulți oameni le lipsește un țel care să le aducă împlinire în viață. Poate că sunt în floarea tinereții și în putere, dar tot nu se simt împliniți. A avea un țel în viață și a fi împlinit sunt două lucruri ce merg mână în mână, iar lipsa primului va duce la absența celui de-al doilea. În general, cei care nu-și găsesc un țel vor ajunge să trăiască o viață searbădă și lipsită de sens, aflați mereu în căutarea de senzații tari, dar niciodată împliniți. Să zicem că au bani ca să-și îplinească toate aspirațiile lumești; la un moment dat intervine plictiseala. Unii au un sfârșit tragic, luându-și singuri viața, alții ajung niște bătrâni neîmpliniți și deziluzionați. Lipsa unui țel vine la pachet și cu lipsa motivației, care este esențială pentru a munci cu spor. Unii lucrează doar ca să-și poată împlini dorințele trupesti. Alții muncesc doar cât să nu moară de foame. Deși sărăcia are multe cauze, lipsa motivației poate înrăutăți situația.

Mândria îngroapă țelurile evlavioase. Niciodată să nu-ți spui: „Un trandafir frumos mirositor ca mine n-are ce căuta printre buruieni”. Avem nevoie unii de alții pentru a păstra coeziunea socială, fiindcă ne civilizăm între noi. Fără semenii noștri ajungem nesociabili, lipsiți de maniere și de afecțiune. Devenim duri în acele privințe în care trebuie să fim sensibili. Iar dacă nu este nimeni care să primească, cum vom mai putea dăruia? Cum vom da dovadă de recunoștință dacă nu avem față de cine?

Asupra Statelor Unite se abat multe uragane și tornade. De fiecare dată când se stârnește o astfel de furtună distrugătoare, autoritățile îi îndeamnă pe oameni să-și baricadeze casele și să plece într-un loc sigur. Aproape în fiecare situație, se găsesc câțiva care se încăpățânează să rămână. Ei cred ori că furtuna nu va fi atât de aprigă, ori că sunt destul de pricepuți, încât să se descurce. Iar în mai toate cazurile, alții ajung să-și pună viața în pericol pentru a-i salva. Îndemnul autorităților rămâne același: „Salvați-vă!” Trebuie să intrăm în acțiune! Îndemnul „Salvați-vă!” sună logic în contextul unei furtuni, însă este cu atât mai imperios în domeniul spiritual. Nu ne putem permite o poziție „neutră”. Dacă, atunci când parcăm, lăsăm cutia de viteze în neutru, fără să tragem frâna de mână, dăm dovadă de nesăbuintă, căci creăm o situație periculoasă. Dacă drumul este în pantă, mașina o va lua la vale.

Mânați de țeluri suficient studiate, deciziile noastre vor fi modelate de sentimentul de împlinire care ne alimentează viața, iar manifestările egoismului vor face loc dăruirii altruiste. Țelurile nobile nu lasă neatins niciun colțisor din viața noastră! Un asemenea obiectiv face ca viața noastră să merite trăită. El reprezintă un liman pe care lumea nu-l cunoaște sau îl cunoaște puțin.

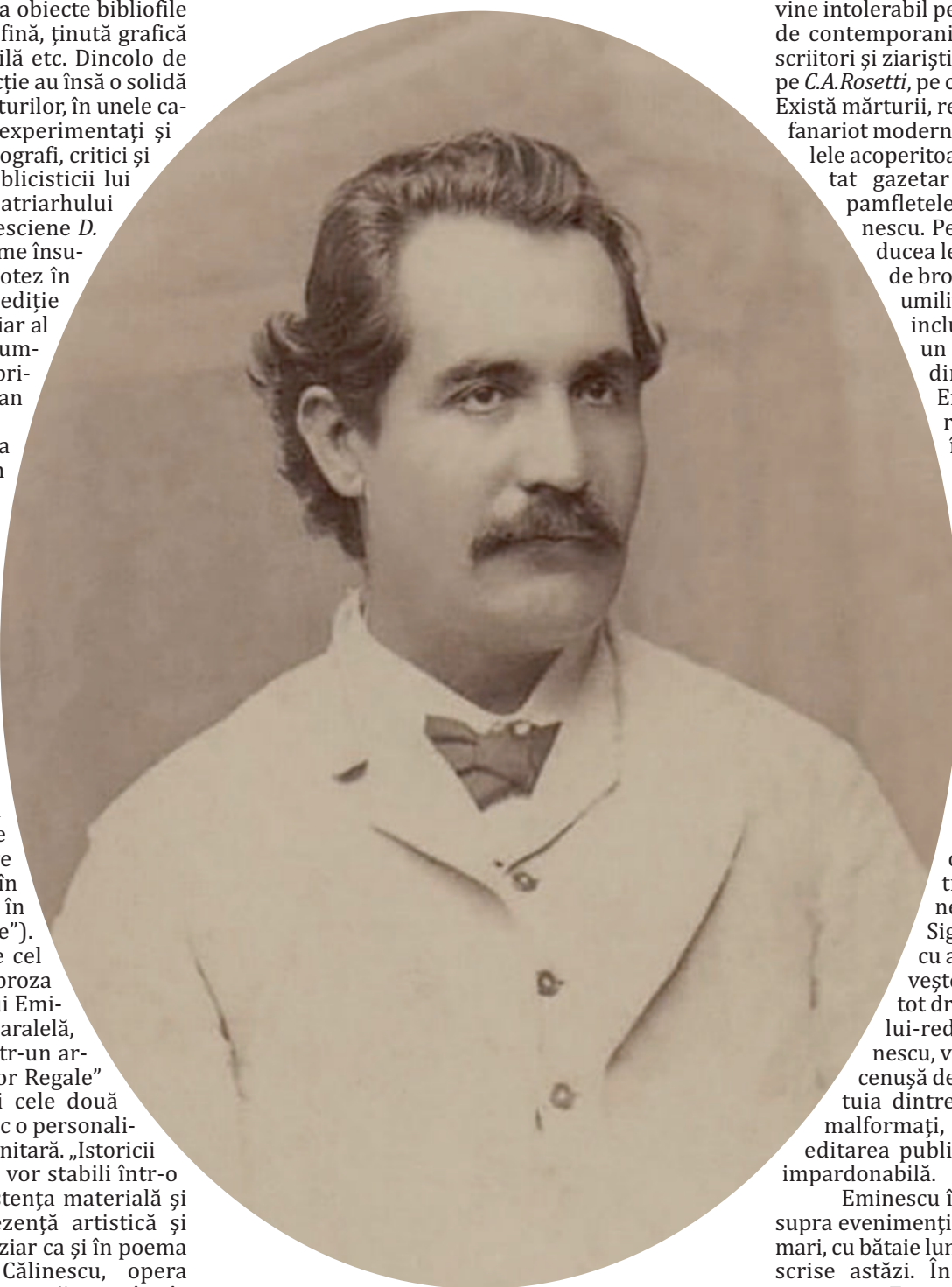

Ziaristica, vocația paralelă a lui Eminescu

Revăd tomurile din colecția *Opere fundamentale* a Fundației Naționale pentru Știință și Artă a Academiei Române, coordonată de marele critic *Eugen Simion* care ne-a părăsit nu demult. Peretele somptuos de cărți, cu vorbele lui *Michel Butor*, apărute în această colecție, tip Pléiade, este un impresionant edificiu al literaturii române. O literatură deloc minoră sau fals mitizată, cum vor să demonstreze în elanul lor demistificator pescuitorii în ape tulburi dornici de succes ieftin ori de o imorală răsplată. Cartea de literatură are nevoie și de o haină editorială sobră și elegantă, care să-i sporească vizibilitatea și să atragă atenția. Iar volumele din colecția *Opere fundamentale* se disting și prin frumusețea lor ca obiecte bibliofile pe care le-o conferă haina: hârtie fină, ținută grafică impecabilă, copertă inconfundabilă etc. Dincolo de înfățișare, edițiile din această colecție au însă o solidă structură de rezistență, rod al eforturilor, în unele cazuri de multe decenii, ale unor experimentați și devotați cercetători, biografi, lexicografi, critici și istorici literari, editori. Cea a publicisticii lui Mihai Eminescu o datorăm patriarhului cercetării și editării operei eminesciene *D. Vatamaniuc*. Sunt trei masive volume însumând aproape 4000 de pagini. Notez în semn de grațitudine că această ediție critică a apărut cu sprijinul financiar al Primăriei comunei botoșănene Dumbrăveni. Faptul mi se pare grăitor privind permanența mitului eminescian în conștiința românilor.

Destinul operei publicistice a lui Eminescu s-a dovedit a fi și în posteritate tot atât de dramatic precum biografia omului care a scris-o. Să ne amintim de avatarurile editării ei în deceniile de dinaintea evenimentelor de la finele anului 1989. Și, nu numai atunci, ci în toate epocile care s-au scurs, ea a fost „obiect de controversă în cultura română”, cum reamintește Eugen Simion în eseu introductiv. *G. Călinescu* sublinia într-o celebră conferință rostită la Academia Română, în 1964, când se împlineau 75 de ani de la moartea lui Eminescu, că viața marelui poet „se confundă cu opera, Eminescu n-are altă biografie”. Marele critic avea în vedere opera poetică („...el a scris în versuri o zguduitoare biografie”). Eminescu a scris însă o biografie cel puțin tot atât de zguduitoare și în proza sa politică. Adevărata profesie a lui Eminescu a fost gazetăria, o vocație paralelă, cum observa *Serban Cioculescu* într-un articol apărut în „Revista Fundațiilor Regale” din 1939. Cele două biografii și cele două vocații, poezia și ziaristica, definesc o personalitate complexă și compun o operă unitară. „Istoricii literari – preconiza *Perpessicius* – vor stabili într-o bună zi cât de unitară a fost existența materială și sufletească a poetului, câtă prezență artistică și ideologică este în articolul său de ziar ca și în poema cea mai hieratică...”. Pentru *Călinescu*, opera publicistică a lui Eminescu este „trainică tot atât cât și poezia”. Fiindcă, subliniază Eugen Simion, este vorba de aceeași *viziune asupra lumii*. Mijloacele sunt însă diferite. De la simpla știre sau comentariul unei telegrame externe până la editoriale și articole polemice – „proze mesianice, violente și colorate” și până la amplele analize pe teme sociale, politice, culturale, publicistul se „mută” din sferele înalte ale poeziei în tumultul vieții și își schimbă radical instrumentele comunicării. Eminescu abordează toate problemele ce țin de viața societății și ființa statului român, mai ales problema naționalității, de fapt a identității noastre. E drept, multe dintre ideile sale sunt idei primite. Erau și ale junimiștilor cu al lor „conservatorism progresist”. Îndeosebi în perioada când a lucrat la *Timpul*, Eminescu considera munca sa de ziarist mai importantă și, firește, mai urgentă decât cea de poet. O dovedesc dăruirea, rigoarea documentării din cele mai variate și autorizate surse, pasiunea („Pasiunea

înaltă, pasiunile înjosec” e o magnifică reflecție a sa care a și fost selectată într-o antologie universală de maxime celebre) și, nu în ultimul rând, arta (acesta este cuvântul) cu care a practicat gazetăria. Întrebarea ce o adresa cuiva care îl îndemna să meargă să se odihnească: „pe cine să las în locul meu?”, invocată sociologist și tezisist în „obsedantul deceniu”, tulbură într-un sens mult mai profund. E vorba, în fond, de asumarea unei misiuni cu tot ce implică ea, nu doar de o slujbă, de un job, cum se zice astăzi cu un barbarism rizibil. Și, la urma urmei, pe cine ar fi putut lăsa Eminescu în locul lui?! Cu cine ar putea fi înlocuit Eminescu și astăzi și oricând?!

S-a spus, pe bună dreptate, că ziaristul de la *Curierul de Iași*, *Federațiunea* și *Timpul* nu a fost un doctrinar. În consecință, el trebuie judecat ca atare. Avea și apăra, desigur, o ideologie. Unii au văzut în Eminescu un om al metodei, al sistemului și „nu al reacțiilor subiective lipsite de elaborație intelectuală”. Oricum, sintagma „elaborație intelectuală” este cum nu se poate mai definitorie în ceea ce-l privește. Altminteri, lipsa elaborației intelectuale era, este și astăzi, una din tristele realități de la noi pe care le-a denunțat, cum numai el știa să o facă: „N-are cineva într-adevăr decât să deschiză o teză de licență, s-asculte prelecțiuni la universități – esceptăm pe cele de matematică – să citească ziare și broșuri, să citească proiecte și paraproiecte de legi din Cameră, s-asculte discuții în Adunări și se va convinge că o numeroasă clasă de oameni nu-și întrebuințează mintea la nimic alta decât la reproducerea de vorbe din cărți străine,

că propria muncă intelectuală se reduce la nimic”.

Neabdicând nici o clipă de la codul și convingerile sale, care erau ale unui patriot lucid, Eminescu preconiza ceea ce Eugen Simion numește *religia muncii* și sancționa cu severitate lena balcanică, șmecheria, demagogia, miticismul, formele fără fond, corupția, impostura. Și asta nu în termeni generali, ci întotdeauna cu referiri și exemple concrete. În concepția sa, munca intelectuală trebuia să corespundă muncii productive a „claselor de jos”, cărora le-a acordat o specială atenție ori de câte ori în discuție a survenit problema progresului.

Un critic observa că „Un om ca Eminescu devine intolerabil pentru că trebuie ascultat”. Și nu doar de contemporanii săi, între care erau totuși câțiva scriitori și ziariști de vază, de ar fi să-l pomenim doar pe *C.A. Rosetti*, pe care îl potopește cu toate adjectivele. Există mărturii, reamintește Eugen Simion, că „bietul fanariot modernizat, agent al decadenței sub formulele acoperitoare ale reformei...”, el însuși un reputat gazetar al vremii, citea cu înfrigurare pamfletele și articolele polemice ale lui Eminescu. Pe lângă plăcerea estetică ce i-o producea lectura lor, grecul cu „ochii bulbucăți de broască” își va fi dat seama probabil că, umilit de Eminescu, va fi mult mai înălțat, inclusiv în posteritate, decât lăudat de un oarecare scârța-scârța pe hârtie, dintre cei ce formau, cu expresia lui Eminescu - „potaia de gazetari ignoranți” sau de vreun politician ajuns în „adunătura de gheșeftari” cum numea el parlamentul.

Dar Eminescu este intolerabil și pentru unii dintre contemporanii noștri. Un play-boy ajuns centenar, altminteri povestitor simpatic, istoric de cafea, purtat, precum moaștele sfinților, pe la toate televiziunile și radiourile, și prezentat ca mare boier al spiritului, după ce până în 1990 și-a petrecut viața prin Africa, ne-a fericit preț de câteva decenii nu doar cu lecțiile sale de istorie imaginată și, desigur, demitizantă, ci și de eminescologie. Printre altele, ne-a dojenit, spunându-ne că opera jurnalistică a lui Eminescu nu trebuia să fie editată, pentru că e neeuropeană sau antieuropeană. Sigur, la urma urmei, bătrânul liberal cu ascendenți pe care Eminescu i-a cam vestejit în niște articole vitriolante, are tot dreptul să nu-i placă ziaristica primului-redactor de la *Timpul*. Căci, pe Eminescu, vorba lui *Nichita Stănescu*, îl doare în cenușă de ceea ce-i place sau nu unuia sau altuia dintre europenii noștri rău plasați sau malformați, dar a ne admonesta pe noi pentru editarea publicisticii eminesciene e o insolență impardonabilă.

Eminescu își devansează epoca, se ridică deasupra evenimentialului, accesând temele și sensurile mari, cu bătaie lungă în timp. Multe texte parcă au fost scrise astăzi. În vasta utopie eminesciană, cum numește Eugen Simion ziaristica sa, există nenumărate puncte de vedere, analize, intuiții care nu și-au pierdut actualitatea, ba chiar și-au consolidat-o, și „oricâte învinuiri am aduce gândirii sale sociale, un rol trebuie să-i recunoaștem publicistului necruțător polemic de la *Timpul*, și anume că utopia lui este construită pe fantasma unei *Româнії profunde și eterne*, iar conservatorismul său exprimă ceea ce tradiționaliștii de mai târziu (*Rădulescu-Motru*, de pildă) au numit tradiționalismul spiritual românesc”. Și tot Eugen Simion relevă două aspecte ale ziaristicii eminesciene: „1. îndreptățirea istorică, dacă o raportăm la momentul în care este scrisă și 2. calitatea ei literară”. Criticul observă că ceea ce îi dă savoare este limbajul, stilul perfect adecvat la obiect, lipsit de metafore. Este o proză politică „plină de idei și colorată de o emotivitate și o imaginație pe care nu știu câți gazetari români au putut-o egala”. Ba știm: niciunul!

Timp de restriște, zariște de dor

Cămașă suferită pe trup (Tracus Arte, București, 2021) e unul din volumele reprezentative ale lui Victor Munteanu. Poet, prozator, dramaturg, editor, animator cultural, organizator de festivaluri naționale de poezie („Avangarda XXII”, „Extemporal la viitor”, „Întâlnirile de la Viișoara”), președinte fondator al Fundației Culturale „Georgeta și Mircea Cancicov”, el întruchipează un model de referință pentru urbea băcăuană, marcând puternic dezvoltarea ei culturală din ultimii zeci de ani.

- Cu bogate referințe critice (semnate de Ion Tudor Iovian, Paul Aretzu, Simona-Grazia Dima, Cornel Ungureanu, Adrian Dinu Rachieru, Radu Voinescu, Ioan Es. Pop, Ioan Holban, Theodor Codreanu, Gheorghe Simon) și cu o sugestivă ilustrație de copertă, aparținând complexului artist plastic Mircea Dumitrescu, volumul de care ne ocupăm adună creații atent selectate din câteva cărți anterioare: *Prier* (Cartea Românească, București, 1988), *Vești la marginea acoperișului* (Saeulum, București, 1993), *Locuință pentru un strigăt* (ediție revăzută și adăugită, editura Fundației Culturale Cancicov, Bacău, 2016) și *Prizonierul tăcerii* (Junimea, Iași, 2016).

Lectura necesită o multitudine de chei estetice, însă este dominant, poem de poem, tonul grav și tensionat (n)t al discursului, pe parcursul căruia autorul pare trâmbița unei apocalipse fără sfârșit, alternând stridențe ale țipătului cu goluri ale tăcerii: *Și tot umblu prin tăcerile tatei, / tot răstorn câte-un cufăr și caut: / -Unde-o fi amarnicul acela de loc / din care îngerul negru pânzește? // Bate vântul și prin viața mamei tot bâlbâi, / deschid câte-o ușă, cotrobăiesc prin dulap, / trag de sertare, zgâlțâi fereastra: / -Unde o fi blestematul acela de zar / la care îngerul negru câștigă? // Dar s-a făcut dimineață și lumea merge la treabă, / iar gunoierii șterg ultima pală de beznă. / Numai eu mă tot învârt prin gândurile copiilor mei și tot caut: / -Unde, Doamne iartă-mă, mi-oi fi uitat numele de nu-l mai știu? / Iar scorpia asta de înger de ce se prăpădește de răș?*

Paginile desfășoară un acordaj fin între dezvrăjirea și revrăjirea lumii (*Prin spărtura din cer, dimineața îți curge în pumni*), între dezgolirea și desființarea eului *părăsit de cuvinte: S-a făcut târziu în cuvinte / și în aripa ce-ți apasă umbra în drum. / În măreția umilită de margini, / asfințitul prelungește tăcerea până la picioarele tale. // Adânc și târziu s-a făcut în cuvânt / și în numele în care te-ai strâns. / Că tare deasupra-i afară / și dedesubt în mormânt...*

Contrapunctic, fioruri ale tragismului însoțesc contemplarea nuanțelor durerii; chipul poetului poartă măști după măști, iar trupul, *veșminte de regrete. La sud de tine însuți*, granițe invizibile ochilor trupești împart și despart nostalgii, mântuirile sunt doar imaginare, supraviețuirea în impasuri, iluzorie, iar umbre nutrite din plâns caută neîncetat *locul pustiu dintre paharele goale*.

Poemele construiesc o supraréalitate, ridicând lumea din materialitatea ei către o zariște de gânduri, toposul diegezilor lirice e încărcat de himere, ezitări, amenințări, incertitudini, angoase, încercări, disperări, dezrădăcinări: *Locuiesc în cuvântul din care-am ieșit / și nu reușesc să pun temelie la casă; / din războaiele pierdute mă-ntorc osândit, / înălțimea din suflet este iar tot mai joasă. // Locuiesc în mușcătura iubirii de frate - / prizonier al tăcerii între două statui - / cu restul de zile cărate în spate, / rătăcesc prin noaptea din inima lui. // Locuiesc într-o clipă cu zăvorul la ușă, / în singurătatea ce mă ține în ger; / cu răbdarea ținută-n cătușă - / de glonțul din strigăt azi am să pier.*

Drumul prin aceste spații suprapuse e sinuos, alergând odată cu drumețul printre uzură, neputință, singurătate, transformându-se într-o cale spre spații abisale cu adâncimi nebănuite ale spațiilor ființiale. Lumile posibile se înșiruiesc sub semnul lui *dincolo*, acolo unde *un om stă degeaba în drum*, acolo unde o poezie a abisurilor concentrează *culoarea înfrângerii*, sfâșieri lăuntrice și răstigniri ale eului, și unde la hotarele sinelui, *a venit vremea să iau singur cu-asalt tăcerea Golgotei*.

Poemul devine, astfel, protector al unui locaș al spaimei contondente (*albastrul tăios, sălbaticii pruni, țipătul frunzelor moarte, vipera toamnei, semnul negru, ultima bălăie*), reverberații amare zguduie temeliile ființei, glisând totul înspre fals-salvatorul recurs la singurătate: *Despre viața mea, pustiul arată aceeași întindere, / cu speranțele mele, greierii au inventat iarba pe morminte. / Stau aici cu o forță egală cu frigul - / nu-i nimeni să câștige în acest mijloc de drum. // Păsări ciudate rotesc zborul / peste liniștea asudată a frunții... / Numai partea gravă a ochiului - / locul unde ceva se întâmplă / definitiv.*

Viziuni sumbre (*Moartea pe credit*), fulgerate de palide iluminări (*Eu trec plângând prin centru orașului gol / și nimeni nu mă crede că trec*) înalță arhitecturile halucinante ale subtililor orizonturi semnificative, unde timpul transfigurează totul într-un amurg revelatoriu al *deznumăririi*, iar pașii se intersectează cu *caravana cu greieri morți*.

Un fel special de narativ poetic se împletește cu un filon liric original, discursul, calibrat pe idealitate spirituală, trasează un drum labirintic înspre lumina ascunsă în *castele de nisip*, născătoare de transtemporalități (*Se luminează fără nicio vorbă de om; o umbră mătură poteca învinsă*).

Fac parte din *clasa socială a mestecenilor singuri și triști*, se confesează cu amărăciune poetul, *târâi veacul în urmă ca pe-un lădoi de păcate*, reeditând o Golgotă perpetuă, ciclică, în care durerile cer o *dare de seamă*, singurătatea *mă tace ca pe-o armă dusă la tâmplă*, iar *cămașa suferită pe trup* tinde mereu spre centrul ființei (unde crește *buruiana asta de inimă*), loc al libertății absolute: *Iarbă arsă de vânturi pe țarina fără o călcătură de om - / tot mai mult te-năbușă cele neștiute de nimeni, / nemărginirea tremură în căutătura sălbatecă a ochilor. // Desculț, / prin realitatea ce înrăiește câmpia, / nicio cărare prin pustiul ce-ți bântuie sângele. // Doar văzul fierbinte scurmă zarea de toate minciunile, / până ziua se stinge în gândul tău obosit... / Străinule, / Străinule! / Intră tu în bezna din adâncul memoriei / și-aprinde un chibrit să afli / pentru ce am trăit!*

Vremea e *încuiată*, timpul se rupe ca un *bilet de spectacol jucat*, clipele curg *fără vorbă, fără hotar*, poetul, *condamnat la ființă*, cu toate rănilor *curățite de fulger*, e mereu căutător și păstrător al izbănzilor contra întunericii: *La frontierele nimicului adastă Fiul Risipitor, / cu clipele propriei vieți, trage în armata tristeții, / rostogolind bolovanul după-amiezii până la picioarele sale. // Dezbrăcat de trufie și de omul cel vechi, / Fiul Risipitor a devenit bărbatul ce se întoarce acasă. // În colbul fierbinte precum iubirea aspră de tată, / și-ampleacă genunchii care mereu au stat drepti. / Nu-i e foame, nici sete, / ci doar un pic de lehamite. / În bătaia liniștii lui / stă o piatră de drum și de poticnire.*

L-am perceput întotdeauna pe Victor Munteanu ca pe un introvertit aflat acum într-o plinătate a forțelor creatoare, care se ascunde, se tănuiește pe sine sub simbolurile care îl însoțesc peste tot, sub friabilități ori alternanțe de dualități opozante: *Vorbesc în limba pietrelor despre cum sunt singur, / lu-*

mina-i întunecată pe ziduri, / septembrie printre meseci aprinși - // și bate vântul și sângele prin casa asta pustie, / bat ploile și clopotele în stinghia patului / asfințitul trage vîind în pereți - / și bat toate zilele rămase ale nimănui deodată...

Vocile interioare ale păstrătorului de taine țin o poveste despre iubiri peste puterea cuvântului, cadente imperfecte (*în jurul zilelor mele, / greierii trăiau pe furie*), dăre de fum, străzi care *nu duc nicăieri*, translări (*viața aruncată pe jos*) și suprapuneri (mereu *prefăcându-ne*) care ascund orgoliul inițiat al cuvintelor: *S-a făcut târziu până la tâmpile / și pe fereastră încet s-a făcut, / căușul palmelor astea se umple / c-un strigăt de cruce durut. // Târziu s-a făcut în icoane / și-n duminicile cu oglinzile reci: / cel rămas cu fruntea-n broboane / a căzut în tăcerea de veci. // Acum a ieșit din cuvânt / și din nădejdea învăluită în fum: / în zdrențe-a rămas și fără mormânt, / cu numele aruncat pe drum.*

Tu nu vezi cum timpul iese din forma ce-o duce / doar pentru a gusta din bucuria durerii de Cruce?, este interogația care străjuiește întregul construct poetic, răsucit în jurul crucii ca o îmbrățișare fără sfârșit, în încercarea de a transgresa mundanul: *După ce am împlinit cei șapte ani de acasă, / m-au rupt ca pe o creangă dintr-un cireș înflorit / și mi-au dat drumul în lume / să trăiesc și să mor cât poftesc! // Însă, din nebăgare de seamă, / m-am trezit brusc la 60 de ani. / Speriat, am dat s-o iau înapoi, / dar picioarele răspundeau la alte-ntrebări. // Și, din oglinda răsturnată a realității, / a ieșit un bărbat cu numele meu. // Străin, l-am lăsat în fața sticlei de bere / și-am plecat prefăcându-mă / că nu îl cunosc și / nu mi-e milă de el...*

Contrastiv, împrăștiind energii dinamic-contradictorii, Victor Munteanu rămâne un privilegiat al Poeziei și al cuvântului ziditor, ispititor și izbăvitor, privilegiu plătit, însă, cu lacrimi fără preț și doruri nestinse.

Galina MARTEA

Renumitul savant român Eugen Coșeriu

Cu un respect deosebit va fi trecut în revistă marele savant român Eugen Coșeriu (*Eugeniu Coșeriu sau Eugenio Coșeriu*, n. 27 iulie 1921, comuna Mihăileni, județul interbelic Bălți, România, actualmente Republica Moldova – d. 7 septembrie 2002, Tübingen, Germania; profesor universitar la Universitatea din Bonn și Tübingen, Germania), filolog și filozof al limbajului, filolog romanist cu reputație universală, doctor în filologie și filozofie, membru de onoare al Academiei Române, Doctor Honoris Causa – titlu onorific acordat de către 50 de universități din întreaga lume, în cele din urmă, intelectualul care este considerat „unul dintre cei mai importanți lingviști ai secolului XX”, Domnia sa fiind și fondatorul primei școli lingvistice din America de Sud și al Școlii lingvistice de la Tübingen. Den-

numit „Părinte a ceea ce azi se numește lingvistica integrală”, Eugen Coșeriu este savantul care a înălțat în lume valorile naționale românești și anume: limba română, identitatea culturii române prin știința lingvistică – învățătură ce studiază limba și legile ei în dezvoltare. În opinia doctorului în științe filologice Mircea Borcilă (*lingvist, scriitor, poetician, profesor la Universitatea din Cluj*), cele realizate de Eugen Coșeriu în lingvistica integrală se prezintă astfel: „Relevant pentru contextul de față trebuie considerat, înainte de toate, faptul că în opera lui E. Coșeriu se prefigurează, încă din perioada timpurie menționată, fundamentele teoretice ale noii orientări disciplinare, care fac, în același timp, posibilă întemeierea științifică a metaforologiei ca domeniu central al lingvisticii vorbirii și ca moment crucial în constituirea „abordării antropologice” în acest domeniu (supra, 1.1). La nivelul ei cel mai profund, mutația coșeriană constă, astfel, în (re)întemeierea epistemologică a lingvisticii ca știință a culturii, aport crucial prin care se furnizează, în același timp, bazele de principiu ale studiului autentic „antropologic” al „creației metaforice în limbaj” [1]. Respectiv, Mircea Borcilă susține:

„Eugen Coșeriu a fost „cel mai strălucit exponent al culturii române în planul universal al științelor omului”. Cât privește fenomenul, în urma sutelor de lucrări în domeniul lingvisticii, scrise de profesorul Eugeniu Coșeriu, respectivele opere fiind traduse într-un număr de limbi străine nespuse de mare, inițial majoritatea create în germană, franceză, spaniolă, italiană, engleză, iar aprecierile pozitive și pline de respect față de marele savant român au fost realizate de numeroși oameni de știință din întreaga lume, printre ei numărându-se lingvistul și scriitorul japonez Kennosuke Ezawa cu lucrarea „Sprachsystem und Sprechnorm: Studien zur Coseriuschen Sprachnormtheorie”/ „Sistemul limbajului și norma de vorbire: Studii privind teoria normelor de limbaj a lui Coserius”, profesorul german de lingvistică romanică Johannes Kabatek (Universitatea din Zürich) cu lucrarea „Die unveröffentlichten Manuskripte Eugenio Coserius – eine Projektskizze”/ „Manuscrisele inedite ale lui Eugenio Coserius – schiță de proiect”, doctorul spaniol în științe sociologice și educație Jesús Martínez del Castillo cu lucrarea „Eugenio Coseriu (1921-2002) en los comienzos del siglo XXI”/ „Eugenio Coseriu (1921-2002) la începutul secolului XXI”; lingvistul și savantul spaniol María Luisa Calero Vaquera cu lucrarea „Estudios lingüísticos y literarios. En memoriam Eugenio Coseriu (1921-2002)”/ „Studii lingvistice și literare. En memoriam Eugenio Coseriu (1921-2002)”; profesorul spaniol Fernando Rivera Cárdenas (Universitatea din Cordoba); savantul și scriitorul german Horst Geckeler, care a scris renumita lucrare împreună cu savantul și filologul german Jürgen Trabant „Logos Semantikos: Studia Linguistica in Honorem Eugenio Coseriu, 1921-1981, Volume 4”/ „Siglele Semantikos: Studii lingvistice în cinstea Eugenio Coseriu, 1921-1981, Volume 4”; savanții și lingviștii francezi Xavier Perret Limoges și Lambert

Lucas; doctorul olandez în filozofie Peter Koch; lingviștii spanioli Francisco Marsá, Emilio Alarcos, Gregorio Salvador; cât și mulți alții.

Remarcabil ar fi un lucru de semnalat: în anul 1994 Eugen Coșeriu realizează un interviu cu revista semestrială Paradigma din Spania, nr. 6-7-8, pagina 8-9 (publicație produsă de Centrul de Cercetare Educațională Paradigma (CIEP), situat în Departamentul Componenta Didactică a Universității Pedagogice Experimentale Libertador (Nucleul Maracay) care este certificat de Fondul Național pentru Știință, Tehnologie și Inovare, FONACIT), unde la una dintre întrebări renumitul profesor și savant răspunde: „Am avut noroc, m-am dezvoltat liber în alte țări”. Într-adevăr, un răspuns corect și argumentat, deoarece libertatea într-un mediu democratic

contează nespuse de mult în viața și evoluția omului – unul dintre factorii ce influențează dezvoltarea propriu-zisă.

Marele profesor și savant român Eugen Coșeriu nu a publicat cărți de poezie și proză (doar câteva cicluri de versuri și povestiri publicate în reviste literare precum *Cuget Moldovenesc*, *Viața Basarabiei*, *Limba Română* – „Sângele nostru”, „Anotimpul ploilor”, „Omul cu floarea în buzunar”, etc.), însă a lăsat în urma sa un patrimoniu imens de bunuri culturale ce aparțin întregii omeniri, această bogăție spirituală fiind despre știința lingvistică, despre principiile fundamentale ale filologiei, limba română având locul de cinstă la temelgia cercetărilor. Cu dragoste pentru țara natală, dar și pentru întreg neamul românesc (lucrări: „*Latinitatea orientală*”, revista *Limba Română*, nr. 3 (15), 1994, pagini 138, Chișinău, Comunicare prezentată la Congresul al V-lea al Filologilor Români. Iași-Chișinău, 6-9 iunie 1994; „*Limba română este patria mea. Studii. Comunicări. Documente*”. *Antologie de texte publicate în revista Limba Română*, Chișinău, 1991-1996. Chișinău, 1996, pagini 344”; „*Unitatea limbii române - planuri și criterii*”, revista *Limba Română*, p. 121-205; alte), Eugen Coșeriu în cadrul Conferinței Științifice „Unitatea limbii române - cu privire specială la Basarabia și Bucovina” (București, 1994) s-a referit și la practicile de „purificare lingvistică” la care recurge autoritățile de la Chișinău, promovând ideea existenței unei limbi moldovenești, în contextul dat Domnia sa menționând: „a promova sub orice formă o limbă moldovenească, deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșală naivă, ori o fraudă științifică. Din punct de vedere istoric și practic este o absurditate, o utopie și din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și deci un act de genocid etnico-cultural”. Respectiv, adăugând: „limbă a culturii și limbă de stat este limba română pentru întreg spațiul carpato-danubiano-nistrean”.

Așadar, distinsul profesor și savant român Eugen Coșeriu este cunoscut în mondialitate în calitate de întemeietor al lingvisticii integrale, știință ce tratează legile limbajului uman. Ca urmare, opera celebrului om de știință Eugen Coșeriu simbolizează valoare intelectuală și spirituală în istoria și cultura unui popor, totodată acest lucru reflectă și ponderea națiunii române în cultura universală - lucruri demne de apreciere. Deci, în memoria acestui mare intelectual, națiunea română ar urma să organizeze în fiecare an activități solemne prin care să comemoreze amintirea despre personalitatea Eugen Coșeriu, identitate care va fi eternă în cultura și știința internațională.

¹ Mircea Borcilă. *Lingvistica integrală și fundamentele metaforologiei*. pag. 55-56. http://www.dacoromania.inst-puscariu.ro/articole/2002-2003_3.pdf

Emanuel VASILIU

„Boss”, regizat de Bogdan Mirică

Fiind un admirator al cuvintelor, al jocurilor dintre ele și un susținător al preeminenței literaturii în fața cinematografiei, nu mi-am putut stăpâni gestul de a-mi pune palma în dreptul gurii deschise la auzul schimbului de replici dintre Bogdan (Laurențiu Bănescu) și prietena lui (Ioana Bugarin), care tematiza rolul adverbului „încă” în relația dintre timpurile verbale trecut și viitor, un liant care aruncă acțiunea într-un indefinit pur. Este, aș spune, modelul meu de relație, alături de cadrul plonjat ce-i înfățișează pe cei doi într-un fotoliu pe plajă. Nu este un film de dragoste (cum probabil ați citit, a fost definit drept *thriller noir*), deși mare parte din primul act filmului, după cârligul inițial (din nefericire, aș spune eu, enigma este devoalată încă din secvența a III-a, în care ilustrația sonoră de rău augur prevestește sfârșitul sinistru al protagonistului antagonist), descrie calitatea relației dintre Bogdan și „Ioana”. Conținutul *thriller*-ului în sine se concentrează asupra unei investigații asupra propriului delict realizate de un Bogdan din ce în ce mai paranoic. Exercițiul de stil reușit al lui Bogdan Mirică este explorarea acestei paranoia prin artificii cinematografice, dintre care aș menționa încadrături neobișnuite, uneori oblice, alteori în absența unui unghi de vedere al vreunui personaj, și coloana sonoră, ce pregătește surprize melomanilor pop pe lângă pedalele de gen. Filmul abundă de dialoguri inteligente de o manieră, care amintește virtuozitatea unui Tarantino timpuriu.

Dintre secvențele recomandabile viitorilor spectatori fac parte o serie de *split-screen*-uri, primul dintre care înfățișează două acțiuni posibile, prezentate în paralel. Bogdan Mirică face aici cu ochiul jocurilor, în care utilizatorii își aleg continuarea acțiunii, deși nu-mi dau seama dacă nu oare prospețimea acestui dispozitiv narativ n-ar fi putut fi explorată mai profund.

Pendulând între *thriller noir*, film de dragoste și polisier, *Boss* nu bifează, în opinia mea, apartenența hotărâtă la un gen anume, însă deriva

paranoică a personajului principal subțiază substanța epică, stilul regizoral eclectic, de impact al lui Bogdan Mirică nereușind să acopere absența unor relații, a unei determinări umane a personajului principal. Cei trei complici ar fi putut fi personalizați, încărnați, întrupați – în loc de aceasta, ei sunt aparențe fulgurante în goana lui Bogdan după o liniște, care, în mod evident, îi scapă de la o secvență la alta. Spectatorii sunt aproape luați ca martori, fiind parcă implorai să-l înțeleagă pe Bogdan în căutarea lui. Relația cu tatăl său nu face excepție de la calitatea în general scăzută umană a contactelor, pe care Bogdan reușește să le îngrijească. Pare om atunci când este singur, mai puțin în relație cu ceilalți.

Boss are o trăsătură în mod evident picarescă, fie doar și văzută prin lentila meseriei unui șofer de ambulanță. Bogdan Mirică menține în chingi stilistice căutarea protagonistului, care se sprijină pe ceea ce filmul nu arată: jafă în sine, relația dintre cei patru complici. Vizionarea filmului depinde în mod egal de capacitatea imaginativă a spectatorilor, care sunt provocați să vizualizeze cu ochiul minții un prolog absent. Doar în acest fel filmul își poate depăși statutul de exercițiu de stil: dacă publicul face efortul de a gândi relațiile dintr-un trecut neînfațșat.

Chiar dacă secvența discuției despre adverbul „încă” este preferata mea din motive gramaticale, o interpretare livrescă ar putea-o promova la statutul de secvență emblematică: încă nu au aflat, încă nu ai fost prins, încă trăiești.

Expres cultural numărul 6 / iunie 2023

Carmen Tania GRIGORE

Poesis

Câtă ambiguitate, atâta extaz

Adevărul gol-goluț

Vorbim față în față
nestingheriți de rumoarea
clipelor
din scobura gândurilor
ies bondari
deranjați de neastâmpărul
terminațiilor nervoase;
nu-i ușor să discuți
despre încifrarea vârstei
în sistemul dorințelor,
pur și simplu aerul devine
el însuși agitat,
respirăm precipitându-ne,
alfabetul este greu de stăpânit
așa că rostim pe nerăsuflăte
adevărul gol- goluț

Idealuri

Fluctuația resurselor
stârnește aceeași întrebare,
cine tranșează sorocul
în porții inegale și crude?
Am dat o altă formă
așteptării
și ea mă amăgește
cu declarații
în primă audiție.
Ironie sau nu,
auzul meu găsește
mereu scuze
și preocupat de
inflexiuni delicate
strecoară prin
urechile acului
o trudă care aspiră
la idealuri necompromise.

Fixație

Un expert în arta naivă
s-a dat de ceasul morții
și i-a defectat mecanismul.
La câți ani distanță
va înțelege oare că
nu orice faptă
are potențial de convingere?

Argumentele venite în galop
se-nfruptă uneori din cărți
alteori din resturi de viață
crude, ațoase,
inconsistente calitativ.
Dintr-o percepție de spectator
țâșnește apă chioară
în ochii cui se încumetă
să-l calce pe nervi.

Înțelegere

Am cugetul liber
dar sunt ținută în frâu
de sinele meu,
douăzeci și patru de ore
supravegheată de
gardianul binelui.

Am restricții la tristețe,
la plictiseală
și la alte derapaje
instinctuale.

Am înduioșat scrisul
și el dă un plus de

înțelegere
spiritului înverșunat,
de aici certitudinea
și mulțumirea
de fiecare zi.

Extaz

Secretomania sfidează
pacea boemă,
este o perioadă fertilă-
gândul e copt ,
se întoarce acasă
hotărât să existe,
aruncă stropi de cerneală
pe ușă,
stropi de sânge-n fereastră,
nimeni nu are curaj
să facă schimb de
impresii naive,
deși afară se aud vocalize
smulse din terminații nervoase.
Cineva a făcut din țăntar
armăsar
și l-a sacrificat
ca pe un țăp ispășitor.
Câtă ambiguitate
atâta extaz,
din ce în ce mai mistic,
din ce în ce mai plin
de sudoare.

Asigurare de viață

Ziua de naștere s-a împletit
cu ploaia,
nimeni, nici măcar vântul
nu mai percepe chemarea
din vintrele sinelui.
Cu ochi de vestală iscoditoare,
insinuată-n argumente
ciudat îmbinate,
vârsta își pregătește tacit
o nouă asigurare de viață,
o nouă strategie asortată
dorințelor;
subtil vânturată
de la o așteptare
la alta

Presentiment

S-ar părea că doar noi doi
suntem gata de escaladare,
viața noastră a prins
gustul delicios al suspansului
dintr-un vis alungit
peste hăul identitar.

Ce provocare astrală,
ce vertij demential,
deși habar nu avem
unde sunt acele pânze albe
din care vor fi croite
combinezoane de unică dorință!

Cerul e luat prin surprindere,
nimic din ce-ai putea
spune acum
n-ar potoli aerul nevralgic.

Diversiune

Am hoinărit împreună
până la limita sincerității,

apoi, brusc, am pierdut
certitudinea printre degete,
în timp ce savuram
strângerea de mână.

A fost o idee nebună
să extindem vârsta
în afara prezentului,
de dragul anilor
doldora de polen.

Viespile au dibuit
traiul nostru atipic
și ne-au confiscat
luna de miere
plănuită cândva
într-o comuniune
secretă.

Incertitudini

Nu mă tem de cădere
nici de zbor năucit
cât mă tem de
plecările tale.

Lași în urmă
spume fierbinți
și un amalgam
de monologuri capcană.

Cumva, vrei să surprinzi
pasărea dorului
când străbate
cercul îndoielii;
ai devenit extrem de sensibil
la elemente provocatoare,
cine să te-nțeleagă?

Iei cu împrumut din viitor
promisiuni nescrise,
ademenеști nevăzutul,
îți potrivești rostul
în contexte tot mai
atipice.

Dusă cu vorba

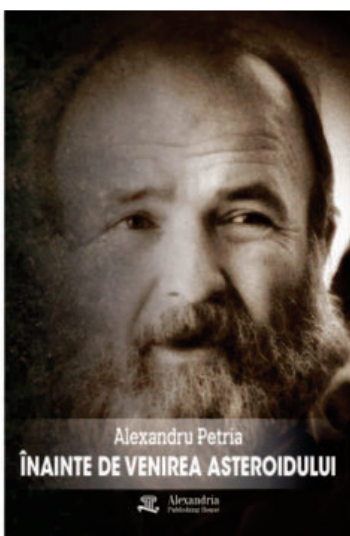
Mai știi noaptea aceea nescrisă,
de parcă un gol
a captat căderea
controlată sau nu
a mesajelor?
Atunci m-am lăsat
dusă cu vorba în mijlocul
naturii tale mistice
și deodată tu m-ai legat
senzual de un vers rebel.
Devenisem captivă
între noapte și zi,
eram năucă!
Strigătul meu a scuturat
arborii lexici de neastâmpăr
și idei parfumate!
Cu răvășiri de sintagme
brațe eoliene
au scurtcircuitat
instinctul de eliberare.
Luna zâmbea galeș
și arunca ocheade
spre partea mea
de foșneală,
probabil știa
că în zori,
aburul respirației
va redărui miros de cafea
degetelor tale.

Al. CISTELECAN

Arta temperamentului

Finis coronat opus e ceva literal adevărat în cazul ultimului volum al lui Alexandru Petria – *Înainte de venirea asteroidului* (Ed. Alexandria, 2022). Cele tocmai spuse sînt (poate nu sînt, dar par) o măgărie inumană calificată, avînd în vedere că tripticul (posibil chiar ceva mai mult de atît) ce încheie cartea e reflexul unei tragedii familiale (moartea soției), o cîntare de doliu în cea mai austeră îndurerare. Petria lasă aici deoparte orice artă și orice veleitate estetică și transcrie crud un concentrat epos al suferinței, scurte videoclipuri ale morții (ale muririi, de fapt): "a stat doar 6 zile în spital, / leucemia-i un

mecanism care se rotește / fără să ne întrebe ce și cum, / aurelia a murit fără să știe că moare, / nu și-a luat rămas bun, / să zică tu faci asta și asta, tu ailaltă ca ultime vorbe, / aurelia e pasul schiop următor" (*Remember*). Sobrietatea durerii, sublimarea ei în descripția detaliată, relevă pe revers, tocmai prin migala amănuntelor, intensitatea suferinței și doliului. Detaliile, oricît de dureroase în concretețea lor, țin prezentă ființa care s-a dus și-i recuperează gesturile agoniei cu o compasiune presată într-un subsol textual imploziv: "erau ca naiba de scumpe căpșunile în martie, / aurelia m-a învățat să nu ard banii pe toane, / dacă nu era fiica mea nu știu dacă-i luam o caserolă, / am mîncat trei căpșuni, ne-a spus cu satisfacție / la telefon, de pe patul de spital ca o scoică legată la aparate bîzătoare /... / și-mi venea să trec prin pereți, / mă bucur că fiica mea i-a cumpărat căpșunile, / ce aiurea e ca ultima bucurie a vieții să stea în trei căpșuni, / cred că de acum n-o să mai mănînc căpșuni, / ar însemna să-i mănînc amintirea" (*Trei căpșuni*). O scurtă orație funebră intens îndurerată se înalță la capătul cărții nu ca un exercițiu de exorcizare, ci, dimpotrivă, ca unul de exasperare a suferinței, de strămutare a ei în paroxismul memoriei. (Practic aceste sînt poeme care nici nu pot fi comentate; e ca și cum ai încerca să expertizezi durerea concretă a cuiva).

Pînă acolo cartea nu e foarte diferită de precedentele, deși acum Petria nu mai face chiar așa paradă de temperament vulcanic și casant. Dar în mare poemele lui continuă să fie o artă a temperamentului și ele trăiesc din proclamațiile acestuia. Într-o notiță introductivă Felix Nicolau crede că poezia de aici "este un turbion", dar în realitate e destul de controlată și cu pusee temperamentoase organizate într-un fel de combatanță morală și civică. Ea rămîne, firește, o poezie temperamentoasă, chiar dacă nu cu bravada de dinainte, ci cu un corectiv de scepti-

cism înțelept. Mai acum cîțiva ani poetul i se părea lui Gheorghe Griurcu (în *Între poeți*, Eikon, 2016, p. 288) "un sensibil" ascuns "sub masca de macho". Mult nu s-a schimbat, deși a mai închis supapele sensibilității și a transferat-o în subtext, electrizînd implicit notațiile și declamațiile. Dar pe toate nu le-a putut închide nici el, așa că din loc în loc aceasta răbufnește cu un fel de furie îndurerată, ca în această acuză la adresa ucigașilor de copilărie: "părinții ucid sufletele atîrnate de păienjenșul copacilor, / de pe balan-soare, / care poartă păpușile barbie și mașinuțele de poliție, / sufletele mor cu mucii la nas și în lacrimi /

cînd li se spune că moș crăciun nu există /... / sufletele sunt precum sfinții pe care n-o să-i întîlnim / niciodată, / sufletele ne dor uneori ca picioarele amputate, / ne ucid copilăria ca să fim oameni" (*Ca să fim oameni*). Rezerva romantică de copilărie și de inocență e, de altminteri, de neapărată trebuință la un poet care-și exersează cu program exigențele morale (și moraliste). Nu

poți face morală lumii dacă ești din rîndul ei. Petria, în orice caz, nu e și tocmai din această pricină – ca ultim delegat al inocenței și bravurii – scrie dintr-o veșnică rană: "te plimbi cît e rana de lungă, adîncă și lată, / ești o rană, / vorbești prin rană cu limba și adrenalina ei" etc. (*Apa cînd îngheață*). Dar tot mai bine că scrie, căci altminteri ar fi un anarhist pus pe fapte crunte: "dacă n-aș scrie, m-aș apuca de pus bombe / politicienilor /... / îmi pare rău că scriu / și nu le iau direct gîtul" (*Îmi pare rău că scriu și nu le iau direct gîtul*). Ar avea și cu ce să le împlinească, fiind Petria, în felul lui, un fel de ultim futurist care omagiază curajul de luptător, intensitatea trăirii ("să vezi și să simți pînă la sînge" – *Adevărata frumusețe*) și lupta generală, neavînd nicio milă pentru cei ce se supun fără luptă. E un revoluționar absolut: "cînd o fi să fie, / aleg să beau un mate cu che guevara, / nu un whisky cu vreun preșdinte de stat" (*Adevărata frumusețe*). Un revoltat general, din principiu, Petria îi sfidează pe toți cei care se lasă îmbrobodiți de sistem: "dacă n-ai dinamită în stomac / la 20 de ani / și mesteci fără discernămint / polologia oficializată, / ești un pierdut din inventarul cimitirului" (*Pierduți*). Revărsări fulminante de furie, exasperări și revoltă programatică fac din poezia lui Petria o haiducie lirică în pragul anarhismului. Asta cel puțin pînă acum, căci nu m-ar mira ca poezia lui să se afle la o răscruce, dacă e adevărat că "prima lecție adevărată despre viață / o primești cînd îți moare cineva apropiat" (*O să știi ce să prețuiești*).

Dan Bogdan HANU

Suburbii subterane

Post(st)ări (secțiuni contemplative prin actualitatea de proximitate)

* Memento Calistrat Costin (30.01.1942 – 13.02.2021). Rămas bun, bătrîne prieten, de-acum vei avea parte doar de lumină...nouă, celor ce ți-am fost alături, dincolo de distanțe, ne rămîne să te amintim, să ducem mai departe povara propriei umbre și să ne luptăm cu acelea, tot mai dese, care nu însoțesc suflete, deși, poartă un nume și se mișcă printre noi, ne așin căile! Îți voi trimite poeme, le vei citi cu voce tare, așa cum mie nu-mi va reuși niciodată, silindu-mă să recunosc, iarși și iarși, cum se rescru și renasc acolo, pe loc, îți voi povesti viețile cîinilor, pe care i-ai iubit atît, iar tu mă vei asculta de acolo, unde timpul nu mai are cum să ajungă, de acolo unde toți avem aceeași vîrstă cu ei, așa cum într-un accelerator toate particulele și interacțiunile ating același prag energetic și, oricum, ar fi de prisos, căci vîrsta nu mai e o carte pe care să joci. La răstimpuri, îmi vei arunca, în diagonală, o privire moderată de ironie, dar patronată de tandrețe și vei surîde: „Uite la tine ce moacă de boschetar ai, mai aranjează-ți și tu barba aia!”... Peste cîteva ore, o să-mi fac rondul la cîinii de duminică, o să te iau cu mine, știu că nu ai altceva mai bun de făcut. Dumnezeu fie cu tine, cu noi, Același! (13.02.2021)

* Cîinii dispăruți au migrat în memorie, o bîntuie, au invadat-o, au întemeiat aici o colonie vagantă, sînt populație majoritară. Legiuni de fantome pe o altfel de insulă a lui Morel, un arhipelag afectiv, un mozaic de locuri cu contururi reale, care, grație implicării subiective, îmi aparțin singular. Acele străzi unde au fost ei sînt sistemul circulator. Nostalgia declanșează hemoragia. Iar orașul descrie, își împuținează suflul, cu fiecare stradă unde ei nu mai sînt și, prin lentilele amintirii, îi vîd mai departe. Harta orașului scade, incoerentă, ca desenul pe un balon dezumflat sau spart.

* De profundis & De pus sub pernă. Poate mai pîlpîie, se mai limpezesc mințile. Măcar noaptea, pe timp de vis.

„A moderniza o țară înseamnă a-i lua o parte din trecut, a-i strămuta prezentul într-un viitor unde o așteaptă o altă modernizare. A-i dori creștere economică, care azi e un monstru sacru, înseamnă că acea țară își va devora solul pe care stă, îl va mistui, îl va deplasa în toate părțile. Creșterea economică este devorarea unei geografii.” (Dan Arsenie)

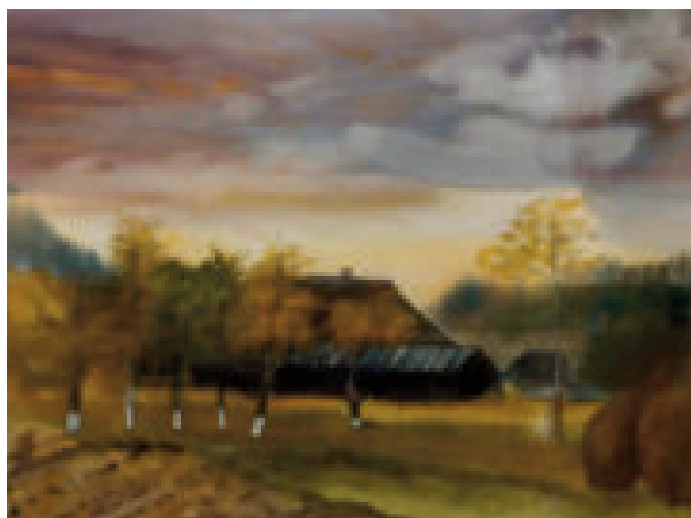
* De pe cînd mă îndreptam spre sediul filialei USR Bacău, la depănat amicale cu regretatul Calistrat Costin...era în februarie, acum 11 ani. Pentru Soare, doar un alt, obișnuit, ciclu de activitate...solară, pentru mine, unul, nu mai puțin obișnuit, de activitate solară! Așteptam la semafor, pe 9 Mai, să trec peste drum, spre BCR – Muzeul de Istorie și, neavînd ce face, am privit în dreapta, în josul străzii și atunci... mi s-a arătat. Poemul. Printr-o gaură de vierme. (21.02.2021)

* În Schrödinger's mood. Privești viața care ți-a rămas și, negăsind

izbăvitoarea veioză care să te scoată din incapacitate de semioză, nu deslușești nimic. Încerci să-ți închipui atunci poemul acela pe care ți-ai dorit într-atît să-l scrii, dar încă n-ai reușit să-l convingi să se arate. E, mai departe, același însoțitor de fundal, care te urmărește sau doar te urmează, din cînd în cînd, pare să se apropie, ca și cum te-ai afla pe o stradă unde pentru cîteva clipe ți se pare că întrezărești o casă în care cîndva ai intrat, cît să lași loc de o poveste, cursul inimii se-nțește, dar...nu e decît una dintre tot mai dese fete ale ochilor... Poemul acela despre o pisică neagră, văzută cu destula vreme în urmă, undeva, într-o stațiune de munte, o pisică despre care nici măcar nu știi dacă e femelă sau motan, nici dacă mai trăiește...

* Cîteva „demantelări”... # Mda, cu oamenii, cei care te însoțesc, adică foarte puțini dintre ei, o poți duce pînă la un punct, dar, mai departe, ai nevoie de cîini... # Am fost frumoși, dar asta nu ne-a ajutat nici măcar nouă... # Zăț în inele concentrice pe pereții ceștii ciobite. Inele de descreștere. Maree în retragere. Resorbție. Corsetul singurătății. Singurătatea clinică. # O mică bufonerie, într-o mare de butaforii...ghici hartă ce-i? # Azimutul? Unul singur: Inima inimii! # În poemele scrise de zece ani încoace, tac deodată, în cor, toți cîinii îngropați în suflul meu. # La o medicină, o economie și o justiție de dezastru, se va adăuga și o literatură de dezastru? Nu cumva, aceasta din urmă se scrie deja, de zeci de ani, iar primele trei au venit pe calea de consecință a unui ritual de invocare? # Cea mai mare realizare pe timpul guvernării omului de către somn, pare să fie, totuși, faptul că reușește să se trezească și să viseze mai departe. Cînd, în realitate, doar intră în „obligații capitale”.

* Cum mai toți reprezentanții literari ai establishment-ului generaționist din ultimii 20 de ani, snobînd (nu tocmai) artistic, sînt experți (îndrăgostiți pînă la adicție) în Kafka, ba chiar, mulți dintre ei, cu lustru de expertologi și detentă (citește țină!) de expertissimi, deși, trăind într-o societate care invocă tot mai apăsător atmosfera romanelor ante-numitului gigat literar, convertind altfel spus universul literar în realitate literală, nu recunosc asta și strîmbă din nas cu imperială, imperioasă și de-a pururi impetuoasă indignare...mă întreb, într-o doară, cîți dintre experții în (na)rațiunea de-a fi a lucrurilor s-au specializat și au suferit o subită deviație de azimut spre (na)rațiunea distrugerii în masă?! Oarece spor de dioptrii? Oh, well, it's time for next level...se pregătește Orwell! P.S. Ce-i drept, e greu. Îi înțeleg pe acești „castiști” castratori, deși, a te face că nu vezi evidențele, nu va fi niciodată o artă, oricît de asiduă ți-ar fi

* Tata. Astăzi ar fi împlinit 93. Astăzi voi sta cu ochii pe pereți. Visînd la umbra sa. Visînd că sînt umbra sa. (1.03.2021)

duu ți-ar fi (p)artizana-tul. Nu va trece de pragul mizer al unei meserii, fie și intensiv finanțată. Și poate că această meserie e chiar mai veche decît cea mai veche din lume. Dacă nu cumva or fi una și aceeași.

Daniel Ștefan POCOVNICU

prefețele lui Cioran

Pendulul cinismelor

ESTE CINISMUL CEL MAI BUN PRIETEN AL OMULUI? Unic tovarăș loial, mârâind la oarecare nevoie, dedicat cu scrâșnirea-i seacă așteptării destul de întortocheate a filosofului?! Deși abstract, prietenos rafinând dantelăria cruzimii cu otrăvuri umorale, din care extrage seve suspecte cu deliciu eteric-esoteric, oferit, viclean?, ipoteticului stăpân.

La asemenea cotituri interrogative cu vocația inaugurală a dezbaterei te îmbie uneori lectura prefeței pe care Cioran o oferea reeditării *Principelui* lui Machiavelli (Delmas, Paris, 1955). Constatând modernitatea antiutopică a florentinului:

„În naivitatea lor, aceste brave spirite credeau, în euforia unde îi scufundase ideea de progres, că libertatea era un bine câștigat definitiv, că omul se va fi scuturat pentru totdeauna de ereditatea-i barbară, că tirania aparținea pe veci „tenebrelor” trecutului. Că Machiavelli fu mai „modern” decât ei, un asemenea gând n-ar fi putut să-i pândească nici o singură clipă.” (Prefața la *Principiele*, p. 9)

rășinăreanul naturalizat ironiza ușor liberalismul: „Mai ales spiritelor liberale ale secolului actual, Machiavelli trebuie că le inspiră oroare.” (Ibid., p. 8)

Un considerent primordial pentru atare idiosincrazie ar fi putut fi ceva ce prefațatorul îi admitea (admira?) fără reținere, exact definitoriul cinismul:

„Exercițiul puterii nu se împacă defel cu respectul omului; a acționa și a comanda, două acte inseparabile de un anumit cinism.” (Ibid., p. 10)

A acționa și a comanda pregătesc în comun lovitură antimodernă aplicată și acutei actualități, ca efect de pendul al cinismelor ce-și încarcă mecanismul obsesiv cu mizantropie. Pe care Cioran o extrage sec din premisele discursului machiavelic: „Cum oamenii „sunt toți răi și mereu gata să nu-și țină cuvântul...” (Ibid.)

Cinismul rezonant al prefațatorului e cel al tineretii: „La ieșirea din adolescență ești prin definiție fanatic; eu însumi am fost, și încă până la ridicol.” (Scrisoare către un prieten îndepărtat, în *Istorie și utopie*, Humanitas, București, 1992, p. 8)

Cu maxim zel pregătit a îngroșa paroxistic tezele de instituit în angrenajul argumentativ sofistic, voința de putere retorică nu l-a părăsit și nu-l va lăsa, de altfel, nicidecum la greu pe Cioran! Energia impunerii cuvintelor proprii prin turul de forță al argumentării.

Ce eșafodaj de idei ranforsează spre a zdrobi vreo firavă tentație de împotrivire oricărui eventual cititor? Comparăția cu perspectiva morală a lui La Rochefoucauld:

„Clarviziunea sa îl ferește să creadă într-o îmbunătățire oarecare a naturii umane. De ce a tot fost acuzat? Că nu minte. Dar un La Rochefoucauld nu minte nici el. Cum se face atunci că acesta din urmă n-a stârnit niciodată reacții violente, deși viziunea sa asupra omului este aproape identică cu cea a lui Machiavelli?

Moralistul francez imprimă maximelor sale o turnură generală; nu le aplică unui caz dat, de astă dată fenomenului politic. Le citim ca și cum n-ar avea consecințe, uităm totuși că sunt valabile în orice domeniu, mai ales în cel al acțiunii. Ce nu i s-a iertat gânditorului italian e că a ridicat vâlul ce acoperea o realitate învățată cu iluzia.” (Prefața la *Principiele*, pp. 11-12)

Aici e nucleul dur, ca și punctul slab al argu-

mentului cioranian: paradoxul se ține ca scaiul de gândirea și expresia lui! Ce se face că nu vede aici? Statutul aparte acordat cititorului privilegiat care este *Principiele* din titlu? Cultura română l-ar fi putut ajuta să-și amintească despre asemenea scrieri particulare, parenetice, adresate unor (viitori) conducători. Așa ca *Învățăturile lui Neagoe Basarab...*

Cazul acesta distinct scoate din cauză orice încercare de atenuare etică prin asociere cu moralistii francezi. Fiindcă pune în discuție înseși supozițiile gândirii politice din opera lui Machiavelli. Specificul de *corespondență privată*, de *comunicare ocultă*, prin care intelectualul se (pro)pune discret și interesat în slujba unui puternic al vremii. Într-o epocă ce încă ignoră orice premisă de *contract social*? Exagerăm dacă oferim lucrării până și asemenea menajamente excesive.

Dar ceea ce pierde (sau scapă deliberat) din vedere Cioran este sabia cu două tăișuri pe care o ascute astfel scrierea florentinului, pendulul cinismelor iscat să lucreze împotriva oricui și a tuturor. Fiindcă aceeași suspiciune mizantropă pusă la lucru în operă de *Principiele* lui Machiavelli servește concomitent și consecvent ascuțirii doctrinei ultraliberalismului entropic de care ne lovim azi, ca odinioară conaționalul nostru:

„societatea liberală, eliminând „misterul”, „absolutul”, „ordinea” și nemaivând o metafizică adevărată (cum n-are nici poliție adevărată), îl lasă pe om cu el însuși, înstrăinându-l totodată de ființa sa, de propriile lui adâncimi.” (Scrisoare către..., p. 17)

Tirania libertății asigură dihotomiei dictatură – democrație (disputată la mijlocul secolului trecut în corespondența Noica – Cioran) o nouă ipostază adaptată actualității: guvernanta corporatistă transnațională versus autocrație iliberală etnocentristă.

Cinismul se face acum noua mentalitate dominantă a retardomodernității hiperliberale, iar masele se uită înspre elite cu exact același dozaj al urii și disprețului care face rețetă grotescă, macabră, grețoașă. Pentru cine n-ar recunoaște decorul lugubru, să ascultăm un specialist în paradigma cinică a zilei:

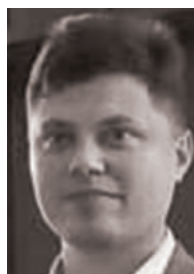
„Mințile ascuțite și obișnuite cu cele lumești de peste tot acumulează o știință mondenă, care se mișcă cu grație între realități nude și fațade convenționale.

Pornind de jos, din rândurile inteligenței urbane declasate, și până sus, la elită, la conștiința omului de stat, de peste tot se transmit semnale ce pătrund în gândirea serioasă, semnalele unui radical scepticism privitor la etică și la convențiile sociale; toată lumea pare să creadă, într-o oarecare măsură, că acestor reguli universale nu li se supun decât nătărăii, iar luminații îi privesc cu un zâmbet șmecher și seducător. Mai exact, acest zâmbet aparține puternicilor zilei; modul de mani-

festare a acelor kynikos plebei este râsul satiric. În marele spațiu al luminării cinice, extremele se întâlnesc: Till Buhoglundă cu Richelieu, Machiavelli cu nepotul lui Rameau, gălăgioșii condotieri ai Renașterii cu cinicii eleganți ai rococoului, antreprenorii lipsiți de scrupule cu cei care renunță deziluzionați, strategii indiferenți ai sistemului cu refuzații lipsiți de idealuri.” (Peter Sloterdijk, *Critica rațiunii cinice*, I, Polirom, Iași, 2000, p. 24)

Flavius PARASCHIV

Scânteie în beznă

Stacy Willingham (n. 1991) este o prezență nouă pe scena literaturii contemporane din Statele Unite ale Americii. Romanul ei de debut – *A Flicker in the Dark* – a apărut în 2022, iar anul acesta, în ianuarie, publică o a doua lucrare literară (*All the Dangerous Things*). Primul volum tipărit i-a asigurat notorietatea, iar pe cunoscuta platformă Goodreads, de exemplu, a fost chiar finalist la categoria “Goodreads Choice Award” pentru “Best Debut Novel” și „Best Mystery & Thriller”.

Anul acesta, editura Armada traduce romanul prin care Stacy Willingham a debutat, propunând fanilor genului thriller încă o aventură plină de suspans și mister, continuând cumva trend-ul început cu deja binecunoscuta carte a lui Jason Rekulak, *Imagini ascunse*.

Scânteie în beznă (Editura Armada, București, 2023) are în centru exis-

tența tulburată a protagonistei Chloe Davis. Când aceasta avea 12 ani, tatăl ei a fost condamnat la închisoare pentru că a ucis 12 fete. Mărturisind îngrozitoare fapte, familia criminalului a început să capete o evidentă atenție nedorită. Viața lui Chloe va fi marcată de acțiunile tatălui, iar de atunci s-a simțit mereu privită cu suspiciune și ură. Dar timpul trece, iar după 20 de ani Chloe a reușit să-și facă o carieră. Personajul principal este acum un psiholog dedicat și are propriul cabinet în Baton Rouge (Louisiana). Existența lui Chloe pare a fi, la suprafață, cel puțin, în regulă, iar viitorul promițător, din moment ce era logodită și în curând urma să nunta.

Totul se schimbă atunci când în jurul ei încep iar să dispară adolescente, iar crimele seamană foarte mult cu cele comise de tatăl ei, aflat încă după gratii, cu mulți ani înainte. Fără să vrea, devine implicată în anchetă, având chiar propriile ei suspiciuni, iar la final cititorii vor descoperi că adevărul este mult mai teribil decât credea psiholoaga...

Romanul lui Stacy Willingham, exact ca cel tipărit de Jason Rekulak și menționat anterior, nu aduce nimic nou. Volumul trăiește prin doza imensă de suspans, care este constant întreținută prin tot felul de întorsături de situații. Aici rezidă, printre altele și talentul autoarei. Adevărul se află prin rândurile cărții, dar, ca în orice thriller bun, toate elementele și micile detalii pot fi puse la cap la cap abia la o a doua lectură.

Fără doar și poate romanul este astfel scris încât o posibilă ecranizare să fie cât mai ușor de realizat. Personajele, de exemplu, nu suferă multe modificări interioare. Cu alte cuvinte, mai toate personajele sunt plate și au un scop precis și ușor de delimitat în carte. Un singur personaj (logodnicul protagonistei) iese ușor din această schemă, dar acest fapt se datorează rolului pe care-l va avea. Chloe, cum era și de așteptat, nu a depășit niciodată trauma cauzată de crimele comise de tatăl ei, iar romanul va insista pe acest aspect, alegând o metodă ușoară de a construi portretul personajului feminin. Scriitoarea a apelat la flashback-uri, oferind imagini captivante despre relația cu figura paternă. Finalul, în schimb, este neașteptat, deși, așa cum am menționat anterior, existau unele indicii care ridicau imediat următoarele întrebări: Este tatăl lui Chloe adevăratul criminal sau poliștii au arestat un om nevinovat? De ce a mărturisit totul dacă nu el este vinovatul acelor atrocități?

Romanul prin care Stacy Willingham și-a asigurat debutul, *Scânteie în beznă*, anunță o voce puternică în literatură americană de mystery și thriller și rămâne de văzut dacă Editura Armada va tipări și al doilea volum publicat de autoare...

Doina BĂLAN

Aduceri-aminte

Memento pentru trecut, când autorul nu are nici 30 de ani, dar este deja la un al doilea volum publicat, promite parcurgerea unui itinerar cunoscut, cu intervale în care au avut loc evenimente, s-au petrecut oameni și fapte, s-au trăit experiențe.

Când am citit *Lumea prin ochelarii tăi*, am îndemnat la lectura poeziilor lui Costică Ciocan, asumat. Știam că scrie și că vine cu producții noi. Scriitura lui este din și pentru lumea noastră, a celor dependenți de butoane, de telefoane, care avem viețile stocate pe hard-uri, în agende.

Probabil sunt limitat de Nokia 1300, cumpărat în 2018, iar cu ajutorul unui smartphone, mi-aș putea pune trecutul în ordine, pe ore, zile, săptămâni, luni și ani. Străbat trecutul și viitorul în fiecare zi, dar evenimente nu pot programa decât începând cu ziua de mâine. Nu știu ce voi face mâine, cu atât mai puțin poimăine sau răspoi-măine. („Memento pentru trecut”)

Circuitul probabilului din poemul care dă și titlul volumului surprinde paradoxul existențial: trecutul ar fi trebuit să se fi derulat într-o ordine firească, după cunoașterea comună, dar poetul și l-ar putea pune „în ordine” „cu ajutorul unui smartphone”, iar în viitor nu știe ce va face. În această realitate paradoxal-existențială, străbate - ca noi toți, de altfel, „trecutul și viitorul în fiecare zi.”

Temporalitatea este exprimată în toată gama morfologică, încât înțeleg versurile lui Costică Ciocan drept o trecere și o devenire ale unei sensibilități căutânde, proprii autorului, atent și la teme care se dezvoltă în jurul elementelor fundamentale – lumină, apă, aer, foc, pământ. Categoriile filosofice *timp și spațiu* rămân inseparabile și în poezia lui Costică. „... au trecut 28 de ani/de la acea după-amiază de toamnă târzie...”, „... obrajii mei săruțați de soarele muntelui,/ brațele puternice cu care mă țineai.../... Mai arată-mi unde voiai să navigăm.../ ... Îmi luai mâinile mici de copil și le puneai pe harta lipită de perete./... Am pornit la Nord, la Sud, la Est sau la Vest?” (exprimarea duratelor și locurilor=spațiilor în multiple forme, doar în primele versuri!), „Tatăl”). „În decurs de trei ani s-au petrecut multe evenimente în bloc...” scrie poetul „Unui vecin”. Parcă e pentru mine, pot fi eu vecinul de la bloc sau alt și alt vecin. *Când și unde* primesc răspunsuri dintre cele mai variate și bogate, alternând *anotimpuri, zile, nopți, tinerețe, maturitate, bătrânețe, niciodată, ore de plimbare* „cu acasă, în pădure, pe drum, undeva”, „la kilometri depărtare”, „sub lumina unui felinar”, „în vise”. „Unde petrec gândurile ziua întreagă?” – iată întrebarea! („Gânduri de zi”)

Văd *Memento* și cu sensul „*stau în(tr-un) loc și mă gândesc/și-mi duc aminte*”, când redescopăr un adevăr trăit de fiecare dintre noi care am simțit/spus/gândit, măcar o dată, „e târziu și aproape dimineată” („Gânduri de zi”). Îmi place dublul îndemn din „Visuri de îndeplinit”: titlul are o notă imperativă, iar conținutul se construiește în jurul unei suite temporale „Tu o poți lua oricând de la început/indiferent de timp sau de anotimp/de ceasul care ticăie...” Trecerea și devenirea înseamnă o perpetuă luare de la început – știind clar că nu este, de două ori, același început.

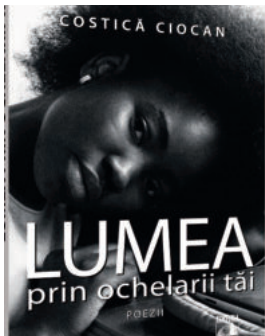
Dorul de poezie Lumea prin ochelarii tăi

A scrie poezie într-un secol al dominației tehnologice, când libertatea parcă nu-și mai încapă și exprimarea sinelui ne incumbă chiar agresiv, mi se pare un act de-a dreptul nobil, un act de auto-imolare, în sensul cel mai livresc posibil.

Observarea atentă a unei realități care pare deja cunoscută de potențialul sau pasionatul cititor vine cu detalii dintre cele mai surprinzătoare. Descrierea atmosferei citadine contemporane, a vieții diurne sau nocturne plină de experiențe stârnește și incită la lectură. Poeziile lui Costică Ciocan atrag, îndeamnă să fie citite. Pentru că îți pot trezi amintiri, te îndreaptă către sine, îți stârnesc reacții introspective, de parcă autorul ți-ar cunoaște viața, interogațiile, traiul în urbe sau la bloc, dar și emoția perpetuă a unei iubiri – cu toate tainele și nespusele sau inexprimabilele ei stări.

Scriitura acestor versuri pare să depășească discret canoanele prozodice impuse în poezia lumii de-a lungul timpului, fără să deranjeze însă lectura. Sunt cuvinte care se cer citite și recitite, stihuri care se disting ca un refren, fără a fi scrise repetitiv, dar și unele care trimit parcă la un **va urma...**

Se remarcă o abundență a temelor abordate. Lumina și umbrele, forma sau formele, spațiul și timpul, dragostea și dorul, citadinul și natura, dar și personificarea lucrurilor reflectă trăiri ale unui autor sensibil, profund, pe care nu-l lasă indiferent aproape nimic din ceea ce îi face viața. Își mărturisește crezul, își ține **secretele la vedere**, folosește **cuvinte timide**, face un **inventar** al datelor din calendar – într-un timp infinit, doar datele se pot număra și **zilele de naștere**. Își dorește evadarea din spațiul limitat al **blocului de beton** impus de modernitate și confortul urban, a limitelor existențiale, ale banalului cotidian, dar și găsirea drumului pe care îl poate străbate, cândva, chiar cu **bicicleta** abandonată prea mult sau, mai degrabă, parcurgerea drumului inițiat pentru descoperirea **prin ochelari** – a lumii, a sinelui, a tainelor sau realității sub toate dimensiunile ei.

Personajele evocate sunt ușor de recunoscut, fac parte din viața noastră, o completează și ne sunt indispensabile, chiar dacă nu ne intersectăm vreodată, chiar dacă nu ne zâmbim sau nu ne vorbim și nici nu le privim măcar. **Vecinul, bătrâna, femeia de serviciu** sunt omniprezenți în realitatea și viața urbană. Parcă vin din **illo tempore** și rămân eterni. Costică Ciocan ni le (re-)descoperă într-o manieră realistă, de parcă **asaș fi zis și eu...** Au ajuns personaje literare, li s-a reevaluat demnitatea. Lectura textelor se face cu implicare, pentru că așa sunt scrise. Te obligă la revenire, te provoacă la analiză, te stârnesc. Vocabularul îți este cunoscut, dar te surprinde un fel de a fi exprimat care îi dă unicitate și reflectă un stil ce se construiește la autorul **Lumii prin ochelarii tăi**. Este o reflectare a ascunsului din Costică Ciocan, a preocupărilor neetale în societate sau profesional, o devoalare a interesului său pentru tot ce se trăiește, de fapt, de fiecare dintre noi. Transpare dragostea lui (**mare**, care cuprinde și atenție, și respect, și regret, și responsabilitate, și dăruire, și...) pentru tot ceea ce înseamnă să trăiești - oamenii, în timp și spațiu, cu oameni, printre obiecte și natură, cu iubita, cu amintirile, cu perspectiva, cu sine. Unele poezii sunt adevărate monologuri, altele te atrag ca într-un dialog cu autorul sau cu alți cititori care empatizează ca și tine, altele îți stârnesc trăiri și sentimente înăbușite.

Este o bucurie pe care o împărtășesc, mărturisind că îmi este mereu dor de poezie, că aprecierile sunt făcute din dorința susținerii și nu a etalării unei acribii accentuate în volumul acesta. Mie îmi plac sincer textele autorului, îi cunosc parcursul, îl știu de când era adolescent și mi-a spus ferm ce vrea. **Hic et nunc** vrea să ne ofere poezie.

Personal, invit asumat la lectură, cu gândul și convingerea că vor veni și alte cărți sem-nate Costică Ciocan.

Dionisie VITCU

„Acvila zboară singură, ciorile în stol...”

Ședeam lângă statuia lui A. D. Xenopol în fața Universității așteptând tramvaiul din Copou care șovăitor, scăpând scobora spre Bibliotecă s-ajungă la Teatrul Național și mai departe la Palat spre Țuțora.

Pălcuri pestrițe vesele de băieți și fete, în iureșul tinereții intrau în Palatul Universitar ca albinele în știubei. Imagine, să tot stai, să nu te mai sature să privești tinerețea. La un moment dat, un grup s-a desfășurat în două aripi, lăsând o cărare, să treacă salutată reverențios silueta distinsă a unei *colege dintr-un an superior* care-și înclina fruntea răspunzând la salut cu zâmbet protocolar admirativ.

N-aș fi reținut atunci, în *clipa cea repede*, dacă nu mi-ar fi revenit pe retină imaginea uluitoare a chipului frumos, cu trăsături fine, fără machiaj în silueta statuară de zeiță antică, făptura ce intra în Palatul Universitar, *Ifigenia...* eroina Teatrului universal. Așa trebuie să arate actrița care ar fi distribuită în „Antigona”, în „Orestia”... mi-am zis. Gândul mă purta la imaginile văzute în dicționare, la desenele de pe vasele antice, la recomandările profesorilor mei Ion Cojar, Ion Toboșaru, Eugen Nicoară..., la regizorii Marietta Sadova, Gabriel Negry care ne sfătuiau să privim și să *vedem* lumea din jurul nostru, să ne însușim *firescul* și *adevărul* necesare și obligatorii în profesia noastră scenică. Gândul meu înaripat de a mă strecura prin mulțime să văd de aproape chipul distins, iluzia imaginii unei mari artiste contemporane din Elada lui Phidias nu s-a potrivit cu îndemnul inimii și-am renunțat la tentativă. N-am uitat însă *clipa cea repede ce mi s-a dat*.

Împrejurările de atunci mi-au dat timp și răgaz să-mi aștept rândul la scenă și să văd din sală toate spectacolele unei generații la apus de carieră. Primul meu director fiind universitar, lojile la premieră, prin natura lucrurilor, erau rezervate Universității. Să vezi cum se înecaă licuricii în candelabru, s-asculți murmurul sălii cum se stinge, să observi lojile cum se aciuiază și se pregătesc să primească lumina de după cortina pictată și prima replică, e un spectacol uneori mai interesant decât acel la care ai plătit bilet.

Atunci, mai demult, într-una din fastele seri de miracol, într-o lojă centrală, printre domni și doamne de elită am descoperit chipurile luminoase a doi tineri universitari, eleganți, frumoși, cu ținută aristocratică – principiară, istoricul și criticul literar de mai târziu Elvira Sorohan alături de soț.

Și *timpul creștea în urma mea...* și ca să nu mă-ntunec... altfel spus să mă luminez, știam domeniul de studiu al doamnei profesor Elvira Sorohan, m-am folosit de studii despre Dimitrie Cantemir, Miron Costin... Repetam „Istoria ieroglifică”, spectacolul Cătălinei Buzoianu, și-am realizat un rol pentru care specialiștii mi-au adus laude. Nu mi-am permis să le tulbur liniștea, mai ales pe stradă, să-i salut fără să-i cunosc, să leg vorbe cum fac unii actori ce se cred populari.

Cunoșteam deja unele personalități ale urbei, intelectuali care frecventau Teatrul, Opera, Filarmonica, expozițiile, o vedeam deseori pe doamna profesoară Elvira Sorohan singură sau cu soțul și eram nedumerit că în pofida statutului lor academic, al aspectului lor estetic, chiar a tinereții lor, plana o umbră ce nu puteam să mi-o explic, o taină ascunsă, poate numai mie, ce nu puteam fi din *probleme de cuplu*. Umbra îi veghea pe amândoi și într-un târziu cineva mi-a dezlegat taina necunoscută mie. Mi-a părut rău, sincer rău că mi-a răcit gândul cândva la teatrul grec, la Antigona, n-aș vrea să pară cuiva o glumă proastă.

Necazuri profesionale mi-au oferit prilejul să o întâlnesc pe doamna profesoară Elvira Sorohan în sala de examen. Forțat de împrejurări și obligat de lege, am fost nevoit să completez un gol în studiile mele cerute de locul pe care-l ocupam și m-am înscris la examenul de admitere la doctorat.

Când am intrat în cabinetul universitar, deși spațios și cu geamuri mari, am simțit că n-am aer, îmi tremurau genunchii și transpiram. La catedră, lângă profesor era doamna pe care altădată o văzusem în câteva ocazii la distanță. Puteam s-o privesc acum de aproape dar n-am îndrăznit să ridic privirea de pe foaia pe care aveam câteva însemnări. În ciuda frumuseții cu care o împovărase natura, ochii ei frumoși puteau să citească tot golul din capul pretendentului la titlul academic, și eu, atunci... simțeam că mă bate vântul.

„Vreme trece, vreme vine...” uituc, sau altfel spus... *văzându-mă cu sacii-n căruță, că așa-i românul... când se veselește*, nu i-am mulțumit trimițându-i cu autograf cartea apreciată laudativ de comisia de specialitate a Ministerului și premiată la un salon de carte, mi-a fost cumva, *oarecum...* adică, rușine să mă laud. Și totuși... prudent, am dorit să ajungă sub ochii criticului literar o carte de-a mea cu tentă autobiografică. Prin bunăvoința cuiva de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, cartea a ajuns pe biroul doamnei profesoare Elvira Sorohan și, ce-i important pentru mine, și-a găsit timp și a avut răbdare s-o citească până la final!

Încurajat de aprecieri favorabile consemnate în reviste de cultură prestigioase, premiat de filiala USR Iași, dar, înaripat de observațiile estetice ale doamnei profesoare, am pregătit și i-am trimis cartea „Actorul cu mârtoaga” în care dezvolt tema de doctorat, să-i „amintesc” de Comisia... Nu s-au mai potrivit lucrurile ca altădată. Un telefon însă m-a făcut o clipă să cred... dar nu... ascultam atunci pentru ultima dată glasul ființei delicate care-mi aprecia un text publicat de revista *Scriptor*. Faptul m-a emoționat și-am înțeles că era la curent cu viața noastră artistică. Ceva, totuși, mă face să nu-mi spun gândul până la capăt... m-a încercat un sentiment ciudat de neliniște pe care nu mi l-am putut tălmăci. De ce, pentru ce mi-a telefonat...?

După un timp citesc în *România literară* despre istoricul literar, criticul Elvira Sorohan... la timpul trecut. Cum?... Când?... închis în casă, temător încă de *cumplita vreme*, aflui abia acum o samă de vești care-mi sângerează inima.

Răsfoiesc Revista *Convorbiri literare* din august 2014, nr. 8 (224) și recitesc cu lacrimi fierbinți sinteza vieții unei Doamne de elită a școlii și culturii românești.

Înzestrată cu alese calități și daruri naturale care i-ar fi înlesnit o carieră ușor de obținut, nu s-a lăsat ispitită decât de muncă, școală, cinstă fără compromisuri. A judecat valorile după aceste criterii. S-a retras cu demnitate, regretată și aureolată în lacrimile celor care au avut ce învăța din demnitatea ființei a cărei viață a fost pusă la atâtea încercări.

Suzana FÂNTÂNARIU

Poesis

„Epopee pandemică”

1. Între două puncte navale

Un hău „limitat” îngăduie
adulmecarea libertății,
flutur „legalitatea pandemică”
pe aleea gri de beton,
între pontonul „Dacia”
și Domnul „Mihai Viteazul”.

Mă prăbușesc peste veac și tac,
nu trezesc pustiul
cu singurătatea lumească,
știu ce-i clipa, ce-i minutul
dintr-o oră admisă
pentru libertate și viață
când respir frumusețea
nevăzută prin ceață
cu mască albăstruie
pe gura strâmbă și rece.

2. Zece degete, arme scurte de apărare

Mănușile negre, lucioase,
adună în tocuri zece degete,
arme scurte de apărare,
sunt grele ca plumbul
peste piept îmi alunecă
măinile încrucișate
din poziția de mort,
ghiulelele de carne
peste inimă, apasă tremor.

Picioarele osificate
de stat în genunchi,
la rugăciune sau boală
vor să meargă departe,
nu e timp, nici viață, nici puls.
Eu cerșesc aer, libertatea
cea mare din zare
dar n-o ajung
din urmă vin haite de lupi albi
urlând a pustie...

Greul din piept,
dorul de oameni,
mă apasă, un gol îmi rămâne
în față să mă-înece în abis,
să dispar din hotar,

când lumea-i închisă în cuburi,
cu muchiile atât de tari.

3. Între două stații navale

Viața-i scurtă cât o oră
trăită pe malul Begăi,
între vapoarele albe
minutul, secunda cea mare
îmi numără zilele
ce-au mai rămas pe mal
ca niște rufe uscate.

Cu dezlegarea provizorie
plimb corpul amorțit,
privirea-i de ceață,
între două stații navale
pe Bega, o „Senă mai mică,”
așa-i spuneam,
de când m-am întors din Paris
cu o singură aripă de revis.

Viața temporară
de șaizeci de minute
între două „puncte” navale
pe Bega, tristă, hulită,
melancolic-cenușie
definește profilul de gheață

În cuprinsul apei, răsturnat
lângă clădirile de mușgai
reflectate în nor cufundat
adâncul nu-l mai vezi...

Încă mai sunt umbra iluziei
că exist sub masca neagră,
respirația-i sacadată
„timpul pandemic” viclean,
de șaizeci de minute
s-a dus ca șarpele lovit
încolăcit pe soclul de piatră, tocit.

4. Cu mască pe gură și frunte încruntată

Cobor sfios pe treptele
dinspre ponton, grilajul vopsit
în verde crud chimical
se leagănă în voia apei,
ca o barcă,
amețesc, ochii se duc la vale...

Acest loc demult e al meu
un lăcaș prescris într-un vis
cu albie de lut și rădăcini amare.

Arunc melancolia argintie,
ca pe-un ghem de iluzii,
o risipesc fără cugetare
în zarea cea largă
până se curbează ca luna
căzută din cer
lângă mine, aproape,
o iau în brațe și fug
în pustiu, sălbatică,
învinsă de timp,
mă tot duc...

Zeul Moloch, zgomotos
cu urechile mari
mă târăște în jos,
un zgomot scurt, singular,
mă oprește din zbor,
cad din nou pe pământ
cu genunchii pietroși
afundați în mâl
până la os simt
singurătatea cum taie
carnea și clipa de sus
de pe pod
aud trepidând mersul roților
unui tramvai cu tricolar
în fața vatmanului, fluturând
patria se-nchină
unui singur călător strigând:
„sunt aici pe ape și vis”.

5. Mă-împiedic de mască

Peisajul aquatic, tremor afundat
între maluri suav reflectat,
pare tihnit pictat pe
oglindea apei plutind.
Nu-i apa tocmai curată,
confuză culoare de mâl,
e opacă ca un colaj mare
fără formă și spațiu de- nvins.

Fotografiezi cu telefonul în aval
când fantomatic
ecranul negru reflectă
chipul meu de aproape,
nu vreau să-l mai văd,
m-am pierdut de mine
nu scap nici de mască
fruntea-i încruntată cu brazde
tot mai adânci săpate de timp,
nici soarele negru,

nu mă lasă,
să privesc în larg
în lumea cea fără de țarm.

Mă-împiedic de mască,
de hău, de stele căzătoare,
ascuțite ca săbiile de luptă,
din nou cad în genunchi,
sunt o rană mare cât țara
răstignită ca o pânză
sângerie și deasă în fire.

Singur, ca un porumbel răstignit
în larg, liber la mers
vapurașul alb e-o pace
insular-plutitoare
pierzându-se doar într-un
punct înecat
la pontonul din vale
încremenit între fiare...

6. Era ca un strigăt decupat

În timp pandemic
mai puțin de o oră s-a-nfiripat
dorința fierbinte în piept
ardeam să-ntâlnesc copacul-reper
și măsura divină,
cu număr de aur în crengi,
un stejar din care
acum patru ani
rupeam cu sfială
în fiecare seară
trei frunze rare
de timp fragmentat.

Le brodam pe sâni
cu răcoare și semn
de frăție pe veci
mă vindecam tacit
cu seva, cu aroma de mir
adormeam pe cărare
ca o umbră uitată de timp.

7. Ieșind din eprubetă modelam aerul

În plimbările
cu ora pandemică
din apusul zilei „legale”
pentru bătrânii palizi, asimetrici
inventam un motiv,
dilatam spațiul, timpul
mă strecuram în el
ieșind din eprubetă
ca un șarpe blând
modelam aerul,
cu mâinile ascunse
în mănuși protectoare
ca țevile de tun din
jucăriile false.

Fugeam nebunește spre Est
să prind timpul care se scurgea
ca un hohot de plâns,
mi-era sete și dor
să revăd copacul fratern
poate nu-i tăiat,
ziceam bolborosind
cu trei rânduri de buze
râzând ca dementa
printre crengi
căutând mărușul, frunza
păcatul schimonosindu-mi fața.

(Poeme datate și nepublicate,
scrise în 4 zile, martie 2021-Timișoara)

Traian D. LAZĂR

Aforismul. Precizări teoretice

Printre fenomenele culturale contemporane, care s-au putut manifesta liber după 1989, se numără schimbarea gustului literar public, creșterea apetitului cititorilor și sporirea interesului creatorilor pentru speciile literare de mici dimensiuni și pentru temele intimiste.

Faptul a fost determinat, pe de o parte, de o dinamică mai accentuată a vieții, de rapiditatea desfășurării proceselor naturale și sociale percepute. Creatorul literar și cititorul par a fi în criză de timp și, cum nu se pot lipsi de artă, o crează și percep în formele ei de mici dimensiuni.

Pe de altă parte, colectivismul comunist și globalizarea capitalistă copleșesc omul, care în reacția de a-și salva individualitatea, acordă mai multă atenție intimismului.

Printre speciile literare, care au avut de câștigat din această schimbare a mentalităților și cerințelor literare se numără aforismul. Editurile, revistele literare și spațiul online abundă, comparativ cu „altădată”, de cărți, articole și comentarii consacrate acestei specii literare. O contribuție însemnată la promovarea acestei specii literare a avut și are Festivalul Internațional al Aforismului de la Tecuci ajuns, în 2023, la a VIII-a ediție. Este instituția specifică /structura organizatorică specifică de cel mai înalt grad, cu o prezență apreciabilă a iubitorilor speciei, care participă la o competiție ce ierarhizează valorile și acordă premii elitei. Meritul revine inițiatorului Festivalului, Vasile Ghica, susținut de Fundația Pelin și organele administrative locale. Antologiile anuale publică textele tuturor participanților și articole de istorie sau critică literară consacrate speciei. Cu o participare numeroasă și o prezidenție de prestigiu, Festivalul adună anual zeci de aforiști și produce o cantitate însemnată de literatură aforistică impunându-se ca un factor însemnat pe piața culturală.

Dificultatea pe care o întâmpină juriul Festivalului, participanții și toți iubitorii speciei este legată de volatilitatea definirii aforismului în teoria literaturii. Multitudinea vocilor face ca melodia rezultată să fie lipsită de unitate, fapt ce se manifestă, în primul rând, în definirea termenului.

Dicționarul universal al limbii române (Șeineanu, 1908) definește aforismul ca „sentență sau maximă scurtă”.

Dicționarul explicativ al limbii române apreciază că aforismul este o „cugetare enunțată într-o formă concisă, memorabilă; maximă, sentință, adagiu”.

În *Micul Dicționar Enciclopedic*, aforismul este: „cugetare enunțată într-o formă concisă, memorabilă exprimând o judecată morală asupra vieții; maximă, sentință, adagiu”.

Pe *Wikipedia*, „aforismul este un enunț concis, expresiv și memorabil, care se distinge mai presus de toate prin originalitate și este purtătorul unui înțeles profund. Cu același sens sunt folosiți și termenii maximă, adagiu, sentință”.

Definițiile variate și, mai ales, identificarea aforismului cu maximă, sentință și adagiu, au efectul că aforismul nu se distinge, nu se individualizează din masa speciilor literare concise. Diversitatea e bună, dar în această situație derutează juriul, pe creator și cititori.

Definiții cu superficialitate în dicționare, termenii aforism, sentință, maximă, adagiu, trăiesc în devălmășie, fiind considerați identici ca sens ori sinonimi, ceea ce generează confuzie, inexactitate /nu este admisibil într-o gândire clară în care fiecare termen are un sens propriu.

Conform logicii aristotelice, definiția trebuie să indice genul proxim și diferența specifică. Genul proxim al acestor specii literare este faptul că sunt produse ale gândirii umane/spiritului și structuri de comunicare concise. Ținând seama și de diferența specifică, ajungem la următoarele definiții: aforismul este o structură de comunicare concisă, rezultat al unei judecăți morale/ pe temă morală; maximă este un enunț concis emis de o personalitate celebră din antichitate; sentința este o decizie dată de o instanță de judecată/ o decizie ce stabilește vinovăția sau nevinovăția într-o problemă/domeniu, fapt.

Termenul aforism a avut sensuri/definiții diferite de-a lungul timpului. Dicționarul Șeineanu sugerează că, în antichitate ar fi însemnat un enunț concis emis de un filosof, Hipocrate fiind primul care l-a folosit. Gândirea și exprimarea filosofică, în general, fiind aforistică. În epoca moraliștilor francezi Montaigne, Pascal,

La Rochefoucauld și La Bruyère, termenul aforism a dobândit sensul de expresie scurtă folosită de un filosof în judecățile pe teme de morală.

Termenii aforism, maximă, sentință, ale căror definiții le-am formulat mai sus, fac parte din categoria cugetărilor, fiind produse ale spiritului, cu diferența specifică de a fi concise.

În literatura română, termenul aforism a fost folosit târziu, de pe la mijlocul secolului al XX-lea, frecvența crescând treptat ulterior, pentru ca astăzi să înlocuiască, să integreze, aproape toate speciile literare scurte: cugetarea, maximă, sentință, adagiul, ceea ce nu este admisibil, dacă vrem să avem o teorie, o istorie și o critică literară clară terminologic, precisă în diagnostic și eficientă în direcționarea câmpului literar.

Aforism este un cuvânt de origine greacă. Curios este faptul că nu a pătruns în limba română pe linie fanariotă, ci pe linie franceză. La sfârșitul epocii fanariote, dezvoltarea spiritului național, a determinat ca principala specie literară scurtă să fie denumită cugetare. Scriitorii români din epoca modernă foloseau cu precădere termenul cugetare.

Acest termen este integrat în operele lor. În scrierile lui Vasile Alecsandri găsim cugetări precum: *Omul e o taină, viața lui un vis; Încrederea înfloarește în sufletele mari; La moarte mă voi duce, ca lebăda, cântând*. Dintre cugetările lui Creangă am reținut: *Știu că sunt prost. Dar când mă uit în jur, prind curaj*. Eminescu a scris poemul *Cugetările sărmanului Dionis*. Autorii cu înclinații către meditație au formulat cugetări numeroase adunate în volume. Regina Carmen Sylva, cartea intitulată *Cugetări*. În 1911, volumul *Gânduri și sfaturi ale unui om ca oricare altul*, publicat de Nicolae Iorga în 1905, este re-publicat cu titlul *Cugetări*. Iar Lucian Blaga, în 1919, la Sibiu, publică volumul de cugetări *Pietre pentru templul meu*.

Când a început să fie folosit în limba română, termenul aforism era sinonim celui de cugetare. Sadoveanu scria: *Mi-am amintit... de unele aforisme ale lui în legătură cu ucenicia mea de undițar. Pescuitul, zicea domnia-sa, e o îndelnicire liberă și plăcută, chiar când nu prinzi nimic, deși peștele de undiță și mămăliga de rîșniță nu țin saț*.

Iar astăzi, cugetările acestor autori și ale altora sunt publicate sau considerate drept aforisme, ceea ce, conform precizărilor terminologice de mai sus, nu sunt. Orice aforism, maximă, sentință poate fi considerată drept cugetare, dar nu orice cugetare este aforism, maximă ori sentință.

Reproducem câteva dintre cugetările lui Nicolae Iorga pentru a judeca dvs înșivă: *Arta e în natură sau în sufletul tău. Acolo unde ele se confundă și numai acolo; O țară întreagă așteaptă să se facă ceva nou și politicienii discută despre lucrurile pe care le-au făcut, și le-au făcut rău*. Este evident că prima cugetare nu este aforism, nefiind o cugetare pe temă morală.

Iată câteva dintre cugetările lui Lucian Blaga, dintre care doar unele pot fi considerate aforisme, dacă ținem seama de precizările anterioare: *Filosofia este bemolul spiritului: ea adâncește cu o jumătate de ton toate tonurile spirituale; Deseori ținem la o credință, nu fiindcă ea ne pare cert demonstrată, ci fiindcă nu ni s-a demonstrat; Nici un popor nu e atât de decăzut și de păcătos ca să nu fie vrednic să te jertfești pentru el, dacă poți*.

Editurile și revistele ce publică și autorii ce compun trebuie să distingă adevăratele aforisme din masa celorlalte specii literare de expresie concisă, cugetări, sentințe, maxime, adagiu, apotezmă.

Astfel, revista *Apostrof* nr 8/2022, p. 8, publică la rubrica Aforisme, cugetarea: „luminările se hrănesc cu singurătatea noastră”. Dar singurătatea nu este un concept ce ține de morală și această aserțiune nu este un aforism. Este identică situația și în cazul altor cugetări: „pentru cei care proiectează, efectul vine înaintea cauzei”; „cât timp trăiești ești nemuritor”; „tatăl trebuie să devină fiu” etc. În schimb aserțiunea „când nu iubești pe cineva îi vezi defectele, când urăști pe cineva îți vezi defectele”, este aforism întrucât conceptele de iubire și ură aparțin moralei.

Cunoașterea sensului corect al termenilor folosiți în comunicare este o condiție strict necesară pentru a transmite și înțelege corect mesajele.

Cristina SCARLAT

Radu Andriescu Fire lungi de wolfram¹

POEZIA CA UN ORAȘ. IAȘI

Poezia se hrănește din pădure și din betoane, din râuri limpezi cum și din Bahluiul tulbure, din Sena sau din aburii de la Pod Metalurgie, din stelele înșurubate pe cer deasupra colinei Bucium sau deasupra zgârie-norilor de pe alte meridiane ale lumii.

Poezia e marsupiul – sarcofag în care poetul învață să facă primii pași, să înghită primele dumicături de cer, să pilească ghimpii betoanelor care scrijelesc pielea tălpilor goale, crezând că mângâie iarba atinsă de rouă proaspătă.

Poezia e mutarea din tăblițele lui Enki și din episoadele serialului lui Ghilgameș pe tastatura din veacul lui Oblivion, dar sufletul, același, în ciuda cămășilor în care-l îmbracă timpul, epocile, valurile, se simte mereu altcumva și încearcă să se traducă și să traducă valul care i-a înghițit – sau i-a eliberat – nașterea.

Poezia lui Radu Andriescu e

MISTO

Călător în timp, poet de oraș, Radu Andriescu „ne vorbește despre mironenii la borcan, cimitirul celtic, sobolanul Nicodim sau turnul lui Metatron. (...) O voce cameleonică” (Paul Mihalache). Simți textele jonglând în spațiul citadin pulsul unei pelicule de film special: capturi de memorie care au format un poet care a sărit de pe calul lui Don Quijote direct pe trotuar, mixând imagini poetice inedite, de coloratură citadină. O poezie confesivă – ca o rolă de film care derulează capturi de ecran, capturi de memorie dintr-o poveste altcumva: „Am crescut mai mult printre busturi / decât printre oameni. / Mergeam cu tata prin parc / și treceam printre șiruri, cu tricicleta. / Eram înspăimântat de pădurea în care mă pierdeam. / Oamenii erau mereu alții, năluci, / cameleoni cu margini neclare. / Mă simțeam bine printre ei, cum se simt bine puii de pisică / înghesuți unui în alții. / Busturile mă înspăimântau, / ridicate pe postamente cenuși, foarte sus, / turnuri care mă priveau în fiecare duminică fără zâmbet, / fără cinismul sângeros al claușilor americani, / fără tandrețea de care aveam nevoie, / fără viață” („Mă simțeam bine printre ei”, p. 14). O sensibilitate formată de oraș care ne demonstrează, din nou, într-un limbaj inedit, că

VIAȚA BATE FILMUL

Poezia e traducerea realității în nuanțe și tonuri care fac filmul: „Puștii fac parkour pe masa de ping-pong din părculeț. / Salturi simple, care mă depășesc / și mă gândesc la manskarda muzeului universității (...) / fac capturi de ecran în minte / iar pozele prind a mișca și-mi amintesc de studenți / și despre cursul despre începuturile cinematografeiei, / despre căluțul care-a declanșat / 12 aparate de fotografiat / rupând în galop sforile de care erau legate, / pentru un film / de mai puțin de-o jumătate de secundă” („Mai puțin de-o jumătate de secundă”, p. 12). Poezia lui Radu Andriescu e ca un flux de imagini care recompun copilăria și secvențe de viață de coloratură citadină.

POEZIA. CANCERUL, DRAGOSTEA MEA

Îmi recitesc și eu orașul, Iași, prin textele lui Radu Andriescu. Și revizitez locuri și stări care mi-l repositionează și-n alte umbre decât cele care mi l-au livrat prin propria-mi experiență: „Văd cum vin și pleacă din Iași / promoții de scriitori misto. / Valuri de creiere și povești / trec prin târgul dulce până la diabet (...) / Hoarda cere un oraș paralel, unde vrei să fii / când nu mai pricepi cum alunecă viața, / o rețea de tuneluri / întinsă pe sub Palat până-n Copou (...) / Nici un zbor în atmosferă, pe zăpadă nici un pas, / doar mașinile uriașe ale părinților / veniți să-și ia copiii de la școală. / În Iași doar cerul e frumos, mai aud” („M-am lăsat de poezie ca de cancer”, p. 92). Și, totuși, poezia: dragostea lui, dragostea mea!

VIAȚA LA ORAȘ CA UN RĂZBOI. RECE

Asaltată de experiențe citadine, sensibilitatea poetului n-are cum să nu hiperbolizeze și să nu traducă realitatea agresată într-un film personal cu tonuri și ele agresate de timbrele unui azi care livrează zgomotos epistole spre un viitor „indispuș”: „Mulțumesc pentru copacul / dintre mine și lunetist, / spune Komunyakaa într-o poezie. / Mulțumesc că glonteale a deviat, / într-un moment de anarhie a luminii. // (...) lunetiștii mei pletoși și pacifiști / se strâng noaptea în șosete, / șiruri de degete chircite după marșuri lungi / în jungla de pe splai, la Pod Metalurgie” („Vietnam la Pod Metalurgie”, p. 69).

Dulcineea, și ea, a evadat din falduri, Don Quijote pare să-și fi reconfigurat opțiunile de percepere a realității și bănuie printr-un oraș care-i e ca străin: „Ezit să-ți scriu / pentru că prezentul e cum îl știți și viitorul, indispuș, / iar felul în care urechile sunt prinse de piele / e-al naibii de grotesc. Ezit să-ți scriu // pentru că-mi explodează-n creier / mirosuri de oă și de acetonă / sau cel de clor al dimineților mai lente (...) // Ezit să-ți scriu și să postez” („Lucruri importante”, p. 28).

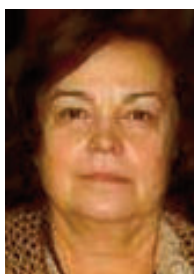
OBLIVION

Viața ca un S.F. hrănește poezia ca o imagine a unei realități diforme – dacă ne raportăm la canoanele altor epoci.

Poezia lui Radu Andriescu e hrănită de un prezent „tatonat cu luciditate, iar momentele de introspecție sunt filtrate prin propria imagine, captată în oglindă. Însă această reflexie nu e niciodată conformă. E o imagine care progresiv se distorsionează, se înstrăinează și care capătă în cele din urmă contururi proprii (...)” (Luana Stroe).

Personajele din filmul poetic al lui Radu Andriescu despletesc o realitate paralelă, infuzată cu mișcări și povești reale. Filtrate într-un limbaj proaspăt, cu efect de cafea tare, poveștile autorului îi livrează cititorului un univers care captează realitatea prin „fire lungi de wolfram” – ca multivers! - în nuanțe inedite.

¹ Radu Andriescu, *Fire lungi de wolfram*, Casa de Editură Max Blecher, Bistrița, 2022.

Magda URSACHE

Pe ce (t)existență trăim?

„Dacă oamenii au mințile goale, degeaba sunt pline memoriile calculatoarelor.”

Acad. Ioan-Aurel Pop

Titlul cărții lui Ion Simuț, *Pe ce lume trăim? Simptom* (Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2022), carte inconvenabilă multora, inadmisibil de bună pentru alții, m-a inspirat în a-mi alege un titlu.

De ce am ajuns să trăim într-o lume-nelume, atinsă de nebulie distopică? Răspunsul e simplu: stat capturat de impostori. La vârf au ajuns cei șantajabili, acceptând cu respect plecat tot ce li se cere. În vremi interbelice, pe strada Lăpușneanu din Iași era o cârcimă poreclită „La respect general”. Acolo, toți clienții erau primiți de patron cu plecăciune și cu salutul „Respect general!”, așa cum fac guvernerii noștri cu toate recomandările UE, de la achiziționarea a milioane de vaccinuri, pe care le plătim ca să le aruncăm, la manifestații ale bărbaților pe tocure. Ultima directivă: inteligența artificială și-i destul. Robotul gândește mai bine. În alte cuvinte: De ce să mai fii inteligent? Poți cădea liniștit în prostie. Or, prostia e nemuritoare.

Supraviețuiește, după tata Darwin, cel care se adaptează. „Nu te adaptezi, mori.” Am ajuns în acest punct: cine are calități normale nu reușește pe plan social. Uitați-vă la politici: ignoranți și diletanți. Moftangii lui Caragiale sunt complet depășiți de moftangii zilelor noastre. Omul nou e milionar din burta maică-sii. Precis direcționat, ajunge director în firma lui taică-su, director general în firma bunică-sii, înainte de a face liceul. Cu liceu terminat sau fără, conduce câteva firme cu unic angajat. E manager de familie, apoi manager de spital fără Facultate de Medicină sau cu facultate pe lei (metoda „Cuza”). Între timp, vâneze diplome pe la universități străine, plagiază pentru un doctorat-două, ba chiar dă în judecată universitatea care i-a descoperit furtul (intelectual). A fost scos de la catedră vreun plagiator? Și rectorii plagiază, nu-i așa? Universitățile sunt autonome. De la cultura de masă s-a ajuns la doctorat de masă. Modelul Udrea, masterandă la Teologie, e în admirația lui Th. Baconschi. Modelul Simonis, ajuns din director de bar coșcogea director de aeroport Timișoara, pe calea aerului pesemne, e urmat. Numai două exemple ai de dat? Ba 6, 66, 666. Am făcut fixație la cifra asta: șase clase, șase case... Cel demn de ironia torențială a lui Caragiale e ministrul PSD Remus Pricopie. Întrebat în legătură cu numele său, Remus, de cine a fost hrănit, ca sugar, omonimul, a răspuns: „De o vulpiță.” Măiculiță!

Etnosoful anonim cu „Ai carte, ai parte” e vechi, dom’le, de vreme ce există situații prielnice pentru „băieții deștepți”. Premier poți ajunge și cu diplomă de liceu incertă (ca Florin Cîțu) și cu doctorat plagiat. Și câți politicieni nu-s infirmi moral, sau, cum le spune Goga, atinși de „meningită morală”? Cartea nu intră neapărat în trebuințele unui ministru sau parlamentar. Iar noi așteptăm de 30 de ani încoace să obosească ignoranța și să sucombe.

„Școala în declin?” se întreabă și ne întreabă răspicat Ion Simuț. În 12 ianuarie 2021, notează: „Când școala e în declin, națiunea e în pericol. Fără nicio exagerare.”

Rețeta ignoranței s-a produs și funcționează. Au lucrat la ea 25 de miniștri în 29 de ani (în 2012 s-au schimbat patru: Baba, Mang, Pop, Pricopie), fiecare după puteri, iar calitatea școlii s-a tot redus, după pla-

nuri peste planuri, de durată minimă. O prietenă profesoară, E.T., îmi spunea că o elevă din clasa a 12-a a întrebat-o ce înseamnă *interbelic*. De unde să fi auzit fata de interbelic, dacă istoria se predă fără dimensiuni temporale? Și se iau continuu măsuri de reducere. De redresare, nu. Cine să le ia? Ministra Pepsiglas? Cineva care nu știa ce înseamnă *biped*? Preaplecata doamnă Deca, absolventă de Academie navală, care ar ști să conducă o navă și nu poate pentru că nu mai avem flotă? A învățat să navigheze, de ce n-ar fi bună să navigheze pe apele tulburi ale Învățămantului? De știut știe că își „asigurisești” funcție importantă dacă accepți să fii slujbaş supus la tot ce-i nedrept. Și-i revoltător.

S-a spus nu memorării mecanice, apoi memorării. De ce să memorezi tabla înmulțirii? N-ai calculator? Istoria e „facilă”, geografia e „demodată”. Timpul

literar, ci neliterar. Ce înțelegere a textului, interpretare, simțire?

Din reducere în reducere, s-a ajuns la situația ca 42% dintre elevii ciclului I-VIII să fie nefuncționali: nu înțeleg ce citesc. Profa le vorbește despre eul liric și ei cred că-i vorba de „leul liric”. Ce eu liric? E mai important să știe ce înseamnă enunț asertiv, introducere asertivă. Figuri de stil? O elevă de-a opta nu știe ce-s alea și nici nu vrea să știe, m-a anunțat prietena profesoară de română, E.T., pardon, de comunicare.

De ce am dezespera? Școala postsocialistă, prin școliții ei miniștri, are în grijă formarea caracterelor voluntare. Profii pot lua pumni în gură și-n figură. Doamna Deca spune NU exmatriculării elevilor violenți (știre-scandal din 13 mai: o adolescentă, drogată, violată, torturată de patru eleve-colege) și tot NU coerciției în școală. Pe un canal TV, Val Vâlcu, publicist la „Adevărul”, comentator și lector univ., opina cu cap plecat pro Deca. Știa gazetarul că elevii proiectaseră pe tablă filme pentru adulți? Astfel de „competențe” trebuie să dezvolte școala? Și ce dacă! Să nu-i deranjăm din treabă. Pân’ la urma urmelor, și profii se împușcă, nu-i așa?

Cedăm în fața Cancel Cultural, pas cu pas. *Easy reading* e în trend, virusul „Woke”, al cenzurii gândirii, face ravagii. Educația națională prin valorile naționale pare un model educativ vechi. La fel, educația estetică. A, nu Eminescu! Are atitudini naționaliste, mai bine Florin Bican, care știe să salveze lumea. De la golul emoțional la golul intelectual nu-i mare distanță. Exemplu de exercițiu școlar, la gimnaziu: „Faceți o com-

punere folosind numai emoticoane.” Pierderea vocabularului nu-i mare pagubă. Vorbim în *wrongleză*. O soluție? Să se introducă limba engleză în școli, ca limbă de predare, că tot dispare româna. A fost opinia unui universitar, lingvist de felul lui, pe care cineva îl propunea academician.

Ion Simuț întreabă retoric, 12 ianuarie 2021: „Putem trăi fără cultură?” Cam da. Des-culturalizarea e în toi. N-avem nevoie de istorie și de cultură pentru că trebuie să ne dez-lipim de un loc geografic, de anume granițe, de o cutumă, de un specific. Pentru că trebuie să spunem *Adio diferenței!*, în vederea „omogenizării națiunilor”. Identitatea proprie? Nu mai contează. Îmi scrie Mirela Roznoveanu, din NY: „Văd că este ordin global să se dezintegreze toate culturile și națiunile. Credeam că aceste lucruri groaznice se petrec numai aici.” Citise în „Actualitatea literară”, nr. 123, textul meu „*Doamne, nu pleca!*”, unde era vorba despre mult anunțata „metastază a națiunilor”, despre efortul „defectologilor” - nu-i mai numesc, se cunosc de a dilua factorul etnic.

Mie mi se pare că vine peste noi neo-formula internaționalismului proletar, trasă direct din stalinism. Cum glossa eternul Eminescu: „Alte măști, aceeași piesă/Alte guri, aceeași gamă.”

Închei cu un fragment din *Deșcolarizarea româniei. Scopurile, cărțile și arhitectii reformei învățământului românesc* (Ed. Ideea europeană, București, 2020) de Mircea Platon, confratele lui Ion Simuț într-o contestare „reformitei”:

„Revoluția continuă a învățământului nu e decât un alt nume pentru transformarea lui în vacă de muls pentru diverse corporații (cei care vând softuri, cei care vând computere, cei care vând „curricule”, cei care vând expertiză). După defrișarea munților, avem acum, iată, o uriașă operațiune de defrișare a minților. Trebuie oprită.”

Mergem pe noncombat?

lor s-a dus. N-ai nevoie să îți minte nimica, important e know-how-ul. Fiți subtili, învățați-i pe copii limba calculatorului!

Un exemplu de ignoranță dat de Profesorul Ioan-Aurel Pop? La întrebarea ce limbă se vorbește în America Latină, răspunsul învățacelului a fost: latina, ce altceva? La noi, latina e limbă moartă, s-a scos din școli. Și ce? Nu te poți plimba cu avionul prezidențial (ca Deca), în Chile și-n Argentina, fără să știi geografie? În ce-o privește pe navigantă, doamna crede că scopul profesorului nu e să parcurgă programa, ci să dezvolte competență în a comunica. Așa că manualul de Limba și literatura română se cheamă Limbă și comunicare. Dar ce comunicăm? Aș propune ca subtitlu: Manual ex-cultural de română.

Școala trebuie să fie „diferită”. „Pedagogia modernă”, după ministrul Sorin Cîmpeanu, care a propus 5 module, 5 vacanțe, înseamnă un soi de școală fără școală și fără profesor. „Modulele de repaos” îi fericesc pe elevi. Am ajuns prima școală din Europa la zile libere. Din vacanță în vacanță, procesul de educare/predare e fracturat, discontinuitățile nu-s de luat în seamă. Școala nu mai învață. Anul școlar are 35 de săptămâni doar pe hârtie, s-a ajuns la 30, plus cele două săptămâni de chiul programat: Săptămâna Verde (sugerată de primul turist al țării, pusă la cale de ministrul Sorin Cîmpeanu; preș. încurajează chiul?) și Școala Altfel, care ar dezvolta competența și abilitatea de-a tăia frunze la câini.

După Ion Simuț - și-l aprob - boala Învățămantului e *reformita*, iar „experți în prostie”, cum nu se sfiește să-i declare acidul polemist, fără limonadă roz în călimară, sunt mult prea mulți. De recomandat e să înțelegi un text non-literar, nu literar. O reclamă televizuală, despre combaterea căderii părului, a constipației, a păduchilor, de exemplu. Sau un sms, ca să-ți dezvolți pragmatismul. Așadar, la materia română nu se mai educă înțelegerea emoțiilor unui text

Gellu DORIAN

în dialog cu

Florentina TONIȚA

„Dacă o literatură secătuiește în rezerva de poeți, în cazul nostru, înseamnă că acea literatură e pe moarte. Poeții sunt dintotdeauna de valori și importanțe diferite. Vin din urmă, așa a fost mereu de când e literatura.”

Florentina Tonița: – În acest iunie se împlinesc 140 de ani de când Eminescu a fost internat în sanatoriul doctorului Șutu din București. Avea atunci 33 de ani. O vorbă îndelung disputată și cu osebire lăcitată în varii forme este cea atribuită lui P. P. Carp (și adresată lui Titu Maiorescu): „Și mai potoliți-l pe Eminescu!”. În anii 2000, un spectacol de teatru (regia Grigore Gontă) cu acest titlu se juca chiar în Amfiteatrul Ipotheștilor, în distribuție fiind și legendarul Gheorghe Dinică. Cum priviți astăzi către acest „Și mai potoliți-l pe Eminescu!”? Mai deranjează Eminescu la 134 de ani de la moarte?

Gellu Dorian: – Nu Eminescu trebuie potolit acum, la 134 de ani de la moarte, ci acei înși aflați în treabă, pasămite în numele lui, memoriei lui. Că atunci, în acele clipe de rătăcire Eminescu trebuia „liniștit”, așa cum i-a scris P.P. Carp lui T. Maiorescu, într-o clipă de furie a acestuia pe poet, așa cum a spus și soția lui Slavici în chiar anul morții poetului, când i-a cerut tot lui Maiorescu să i-l ia „de pe cap pe Eminescu”, poate fi și adevărat, iar faptul că Eminescu a fost dus la „Mărcuța”, cred că așa s-a dorit de cei din jurul lui, să i se facă un bine. Faima lui era deja una mare, iar atitudinea lui față de politicienii vremii, de casa regală, de rege era una transparentă și expusă, nu putea fi trecută cu vederea. Dacă în 1883 internarea lui a fost una dorită și de poet, acceptând să fie dus la Ober Döbling, la Liman, la Odesa, La Purcica, la Iași, dar și într-o călătorie de refacere în Italia, la Veneția, poetul revenindu-și parțial, reluându-și activitatea, dar mai puțin și creația poetică, internarea din 1889, cu ridicarea lui de la Băile publice și punerea în cămașă de forță, au stîrnit multe atitudini, mai ales în posteritatea poetului, când tot felul de inși au pus în circulație invenții, pe care chiar unii dintre biografii serioși ai poetului le-au luat în seamă. Anul trecut a apărut un roman insolit, *Solomonarul*, semnat de Florin Chirculescu, în care Eminescu este personaj, nu unul romanțat, ci unul de o ficțiune dusă la limitele fantasticului, cu un Eminescu care a trăit și după 1889, ajungând prin Argentina, făcând patrte dintr-o grupare revoluționară, un Eminescu crud, violent verbal, dar construit în spiritul articolelor sale politice. Orice abordare de acest fel, în dramaturgie mai ales în ultima vreme, dar și în diverse forme de cercetare a vieții poetului (cum este cazul unui eminescofil botoșănean, împătimit pînă la înrudire sangvină cu poetul!), la mult peste un secol de la moartea poetului, când, într-un fel sau altul, s-a cam spus ce a fost de spus în domeniu, nu are cum să fie benefică pentru imaginea poetului, nu una de sanctificat, cum fac unii, nici una de folosit întru cîștigarea existenței de pe urma lui, cum este exploatat din chiar curtea copilăriei lui. Memoria unei personalități de felul lui Eminescu, ineluctabilă și de necioplit de oricine în statui caricaturale, nu se păstrează vie, așa cum se întîmplă în cazurile menționate mai sus, ci printr-un respect total față de opera sa. Dacă mai deranjează Eminescu după atîta amar de timp? Poate că da, pe acolo prin casele în care se fac tot felul de improvizații în numele poetului național, ori cînd, asumîndu-se un soi de proprietate asupra unui act cultural dedicat poetului, așa cum se face acum la Primăria din Botoșani, care s-a imixtionat, ca să nu spun furat pur și simplu, în obiectul de activitate al unei organizații neguvernamentale, da, Eminescu creează unui soi de disconfort; dar acest lucru nu se simte în sfera analfabetismului funcțional în domeniu.

F.T.: – Sunteți – este de notorietate acest lucru – inițiatorul Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia. La zece ani de la această inițiativă (2000-2001), apăreau primele gânduri de renunțare, în urma unor campanii publice de denigrare despre care ați amintit deseori. La douăzeci de ani (2011) sperați într-o tradiție care „duce premiul de la sine mai departe”. Anul 2023 vine, iată, cu o situație cu totul atipică: nu vă mai regăsiți printre organizatorii acestui eveniment. Considerați că s-a împlinit vremea care „duce premiul de la sine mai departe”? Cât din ceea ce se întîmplă astăzi își mai asumă inițiatorul Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”?

G.D.: – Cum am spus mai sus, premiul acum se află în curtea și în apanajul unor oameni ajunși printr-un concurs de împrejurări la cîrma primăriei botoșăne, care, puși în fața unor momente organizatorice, așa cum s-a văzut în ianuarie anul acesta, dar cum se va vedea și acum, în iunie, cu doar două zile înainte de eveniment, cînd nu au definitivat un program clar, că nu se pricep, că sunt în situația omului din Tecuci, care, așa cum a spus-o într-un poem celebrul poet Mihai Ursachi, au un motor, dar nu le folosește la nimic, pentru că nu știu cum se mînuiește. Însă n-aș vrea să o mai lungesc: situația este una foarte cunoscută și, din păcate, legitimată și de Uniunea Scriitorilor, care s-a lăsat tîrîtă într-o înțelegere păgumboasă, în ceea ce înseamnă continuarea tradiției acestui premiu, care pînă la umră este și imaginea Uniunii Scriitorilor, implicată de la început în acest proiect, nu la invitația primăriei, ci la invitația fundației. Da, premiul trebuie să continue, dar nu așa, diminuat ca importanță, dus în derizoriu, cum se simte că va fi. M-am luptat de la început cu tot felul de primari, consilieri locali, jurnaliști pârîți și plătiți să discrediteze organizarea făcută de fundația pe care o conduc, încît la zece ani mi-am zis că-mi ajunge. Însă am rezistat și, lucrînd pînă la pensie într-o instituție de cultură, cu directori

înțeleghători, care-mi permitreau să mă ocup și de premiu, făcînd proiecte, adunînd bani de la sponsori, pentru a onora cum se cuvine un premiu de această factură, am ajuns și la ediția a XX-a, cînd, cu înțelegerea fostului primar, Cătălin Mugurel Flutur, am reușit să edităm 19 titluri de cărți, antologii ale poezilor laureați, organizînd totodată, în 2011, și cel mai mare desant de scriitori români (44 la număr) în Ucraina, la Cernăuți, iar în 2012 un altul la Bălți în R. Moldova. Am consolidat astfel cel mai important premiu literar din România. Am ajuns cu el la ediția a XXX-a, la ultimele ediții în condiții de pandemie, chiar la a XXXI-a, online, însă, așa cum se petrec toate, noaptea, în taină, m-am trezit în mai, anul trecut, deposedat de ceea ce am creat și aveam în activitatea fundației noastre, în statut legalizat judectoește al acesteia. Am înscris chiar și la OSIM marca premiului, plătînd și o taxă de 1.800 lei, dar am fost blocați din motive cîrora celor de la UAT Botoșani nu li s-au impus. În fine, chiar și așa, am încercat o reconciliere anul trecut cu primăria, am adunat un alt juriu, l-am trimis pentru aprobare Consiliului Local Botoșani, însă, tot pe ascuns, primarul și cei doi oameni de bază ai lui, de fapt demolaatorii premiului, primarul a trecut la căutarea altor organizatori, după ce noi, în lipsa unei înțelegeri coerente, firești cu primarul și cei doi consilieri ai lui, ne-am retras. În urma unei lipse de dialog a primăriei botoșăne și cu Uniunea Scriitorilor din România, căreia Primăria Botoșani nu i-a răspuns la scrisoarea din 7 decembrie 2022, ne-am retras, încercînd să continuăm premiul în altă formulă cu o primărie din județ, legată de originea, prin mamă, a poetului, cu Vorona. Însă a apărut și de data aceasta o altă ruptură ce va fi definitivă în ceea ce înseamnă colaborarea cu actuala conducere a primăriei. Cu astfel de oameni, vînduți minciunii, raptului, care jignesc atît prin gesturi cît și prin vorbe, nu are rost să te lupți. Oare cine a pierit: noi sau ei? Nu asta este important. Trist este că premiul, chiar dacă va continua, va pica în ceea ce nu trebuie să fie – un premiu provincial, lipsit de importanță.

F.T.: – Banii, pandemia, disputele de tot soiul în spațiul public sau cvasioficial, cu ramificații în administrație sau în scriitorime, poate și niscaiva orgolii... Cum s-a ajuns la ceea ce se întîmplă astăzi, și gîndul merge în special la această scindare parcă fără precedent în comunitatea botoșăneană cînd vine vorba despre premiul ce poartă numele poetului?

G.D.: – Am explicat în nenumărate rînduri, chiar și acum mai sus, cum a fost. Nicăieri în țară nu veți găsi un primar, un consilier, un funcționar al vreunei primării, care să se implice imperativ în organizarea de facto a unei manifestări culturale, cît de mică sau cît de importantă ar fi. Rolul acestora, al primăriilor, al consiliilor locale, al funcționarilor este acela de a finanța din banii publici pe care-i administrează vremelnice proiectele culturale pe care le depun diverse persoane, ONG-uri etc. Or la Botoșani, acest primar s-a declarat în cadrul unei ședințe extraordinare din ianuarie a acestui an „organizator unic”. Această atitudine autocrată a domnului primar Cosmin Andrei, în fond un abuz în formă continuată, cu sprijinul unor sfătuitori lacomi de glorie (vax!), a dus la crearea acestei situații fără precedent. Să se intereseze domnul primar dacă alte primării din țară procedează așa cum procedează el din acest punct de vedere. Știu și eu, poate se trezește, și-și trimite consilierii acasă.

F.T.: – Se spune despre un premiu că el se consumă în timp, își epuizează resursele (și nu vorbim despre latura financiară), deși există numeroase excepții, în special în literatură. În cazul Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” – Opera Omnia – și păstrăm în discuție regulamentul pe care dvs. l-ați urmat – credeți că mai avea resurse literare, poezi de calibrul înaintașilor (Mihai Ursachi, Gellu Naum, Cezar Ivănescu, Ștefan Augustin Doinaș, Ana Blandiana, ca să îi amintim doar pe câțiva dintre ei)?

G.D.: – Dacă o literatură secătuiește în rezerva de poeți, în cazul nostru, înseamnă că acea literatură e pe moarte. Poeții sunt dintotdeauna de valori și importanțe diferite. Vin din urmă, așa a fost mereu de cînd e literatura, nume noi, nume care promit. La Botoșani m-am ocupat și de un concurs național de poezie dedicat celor care vin, o adevărată pepinieră. Mulți dintre acei poți au ajuns să ia varianta Opus Primum a premiului, secțiune de care m-am

ocupat 19 ediții. Cine spune că nu ar mai fi poeți care ar merita acest premiu nu cunoaște cu adevărat valorile care se nasc în literatura noastră. Nu cred că trebuie pusă problema așa, pentru că astfel, chiar de mîine s-ar putea naște un ins, fie el și critic literar, care ar spune că, gata, aici s-a terminat cu poezii români, nu mai sunt, închidem ușa! Odată cu dispariția acestora dispăre chiar și Eminescu, însuși poezia română. Or așa ceva este de neconceput. Poate dispărea un primar, un consilier, care sunt ființe efemere, dar un poet, poezii, nu, niciodată. Vor veni alți primari, alți consilieri, poate de bunăcredință, nu niște vanitoși ca acum, încît, ca să-l parafrazez pe G. Călinescu, cînd și-a încheiat biografia dedicată lui Eminescu, va apărea un alt crin de tăria parfumurilor sale.

F.T.: – Ați pledat dintotdeauna pentru un Botoșani cultural, oraș în care ați ales să trăiți și să vă scrieți opera. La fel cum ați visat la un Weimar botoșănean, despre care deseori ați și scris („Eminescu n-a avut norocul lui Goethe în privința contemporanilor, urmașilor și a modalităților de păstrare a memoriei acestuia”, cf. *România literară* nr.3/2017). Mai vedeți posibil acest vis astăzi?

G.D.: – Un vis este posibil oricînd. O realitate de acest timp, născută din vise, este mai puțin posibilă. Dacă alt oraș din România l-ar fi avut pe Eminescu ca fiu, i-ar fi dedicat poetului cele mai frumoase și vizibile monumente și acte de cultură. Or la Botoșani orice statuie a poetului se află ascunsă după niște boscheți, în afară de bustul din parcul care-i poartă numele, aflat acolo din 1891, după ce mai întîi, în 1890, a fot amplasat în curtea Școlii Marchian. Căutați cu privirea în curtea Bisericii Uspenia și veți descoperi imensa statuie a poetului, plasată la nivelul solului, pe cînd ea este dedicată, așa cum se vede în caietele lui Oscar Hann, unui soclu de cel puțin șase metri înălțime, deci abia de o veți vedea abia de după crengile unor copaci neîngrijiiți. Căutați cu privirea bustul din fața teatrului botoșănean și veți descoperi de asemenea că cel mai reușit bust al poetului realizat de Ovidiu Maitec, nu se poate privi decît de la doi metri, nu de la distanță, așa cum ar fi firesc, tot din cauza bischeșilor din fața lui. Nici bustul realizat de Dumitru Pasima, din parcul de lîngă Casa Tineretului, nu are o soartă mai bună în ceea ce înseamnă perspectiva unei astfel de lucrări dedicate poetului. Ca să nu mai vorbim de casa care se află pe locul celeia în care s-a născut Eminescu, din Centrul Vechi, de lîngă Uspenia, care ar fi putut să adăpostească un punct muzeistic, un centru documentar, Casa Poeziei, toate dedicate lui Eminescu. Dar cu cine să vorbești despre așa ceva, cu un primar care, pe ascuns, abuziv, intră în obiectul de activitate al unei fundații, și înscrie la OSIM un proiect cultural c are nu i-a aparținut niciodată, ci i-a fost pus pe tavă an de an, cu o organizare impecabilă de către cei care au inițiat și dezvoltat acest premiu? Nu, nu ai cu cine discuta la Primăria din Botoșani despre așa ceva. Iar ca să pui problema ca Botoșanii, cu suita lui de mari personalități născute aici, să devină Weimar-ul României, lucru deloc imposibil, este ca și cum ți-ai bate cuie-n tălpi și apori să execuți pași de dans în fața unor inși de teapa lor. Este foarte trist ce se petrece la Botoșani din punct de vedere cultural. Cînd ai la putere inși care cred că lor le este oferită organizarea unor acte culturale, pe care și le însușesc apoi cu nerușinare, nu ai cum să mai propui ceva, că te îmbolnăvești, iar medicii sunt foarte scumpi și nu ai bani nici timp să te mai tratezi.

F.T.: – Ce se întîmplă pe 15 iunie la Botoșani? Unde se vor afla scriitorii?

G.D.: – Știu doar că Funația Culturală „Hyperion-cb” este implicată în organizarea celei de a 42-a ediții a Concursului Național de Poezie și Interpretare Critică a Operei Eminesciene „Porni Luceafărul...”, concurs de care m-am ocupat timp de 28 de ani, concurs organizat de Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Botoșani. Sunt invitate să participe 8 edituri și 12 reviste de cultură, Uniunea Scriitorilor din R. Moldova, Filiala Iași a Uniunii Scriitorilor din România și alte instituții de cultră din țară, care vor oferi premii poezilor debutanți. Vor fi prezenți peste 30 de scriitori, care vor participa la activitățile organizate în Botoșani și la Vorona. În rest, nu știu, nu am văzut decît programul celor de la Ipothești, de care lumea a aflat deja.

F.T.: – Ce vă reproșați în legătură cu cei 30 de ani de Premiul Eminescu?

G.D.: – Aș fi tentat să spun că alegerea partenerului, căruia m-am adresat în privința demarării Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru Opera Omnia în vara lui 1990, Primăia Botoșani. Dar nu aveam cum evita o ostfel de instituție pusă în slujba comunității, căreia îi dedicam acest proiect cultural, devenit cel mai important premiu literar din România, nu prin eforturile vreunui funcționar din primărie, nici într-un caz, ci prin eforturile noastre, ale scriitorilor, care le-am pus pe tavă celor de la primărie un astfel de proiect dedicat memoriei lui Eminescu, dar și poezilor români. N-am ce-mi reproșa. Deși mi s-au pus în cîrcă tot felul de lucruri pe care nici măcar cu gîndul nu le-am făcut. În rest, ce să mai zic? Să dea Domnul mintea cea de pe urmă și celor care cred că au prea multă minte și se pot ocupa ei de toate!

Mariana DIDU

Dansul mortal al herminei

Dansul mortal al herminei, iubite
vrea să deruteze iepurele în jocul șui
nuanțe de noapte opacă acoperă ochii lui
umbre deșirate încep să crească
lumini dansează perechi în hău
mă chemi pe vânturile timpului unui zeu
deși sentimentele noastre stau
în intersecție mereu
ai fi putut să mă-nsoțești
până la capătul visului sau finitudinii
dacă te-ai fi străduit să răsfiri razele
pe trupul luminii și pe trupul meu
am fi dansat tangoul nostru asemenea
rimelor împerecheate și ai fi rămas
în trupul meu ca arșița deșertului
acum oglinzi se deschid în uși de ceață
ca-ntr-un film voalat mut
sfâșiați între lumină și întuneric
doar visele ne mai dor sau ne-au durut
unde să ne mai căutăm umbrele?
poate sub pielea ce le-acoperă ca un scut
sau în toamnele lichide ce au trecut
sau respiră sangvin în pielea ta
ne hrănim doar cu spaimele iubirii
împușcate de orgoliul unui lunetist
naufraziind pe hârtie sau în vis
sau în marea plină de cuburi de gheață
ce ne inundă inimile și ideile
umbre ale nimănuî, umblând prin
paradis
din când în când spargem gheața
lovind sufletele cu un sunet de clavecin.

Când sunt îndrăgostită

Când sunt îndrăgostită
Iau celelalte-nfățișări
Și mi se alungește sufletul înaltul
Într-o parte și-ntralta
Și cresc pe dânsul țevi
Cu flori halucinante și verzi
Și mări de marmara unde-mi azvârl trupul
Acesta lent, cu genunchi vorbitori
Războaie cu soldați albaștri
Împung în iriși
Fluvii de păsări de pradă
Rănesc ochii deschiși.
Printre aceste miezuri de lumină
Înot, într-un plutitor
Și transparent ocean, vorbitor
Și tu ești prima mea uimire
Primul meu fulger nimicitor.

Poema părului

Precum era părul
ierbii și al pământului
așa îi era părul ei
magic și îi era trupul
ele îi făceau modulându-se
ușor, numai ape
și tot așa de frumoase
îi erau și cugetul
și sufletul de dor
la fel ca cele ale
înțelepților lumii
părul ei avea
prelungiri
de mănunchi de nervi
și tentacule, de energii
electromagnetice
unii auziseră
că din părul lung
îi curgeau poveștile
una după alta
cum șeherezadei,fata vizirului
îi juca părul
seducător, ca iarba
și ca mirarea
noapte de noapte
într-o nouă poveste
și-ntr-un alt decor
precum era părul
ierbii și al pământului
așa îi era părul ei magic.

Gheișa

Când îmi oferea ceaiul
în kimonoul ei din raze aurii
lăsa să se vadă încheietura mâinii
era un semn al seducției mele

și al senzualității ei feciorelnice
îi priveam ivoriul pielii fascinat
nimic vulgar, nimic ostentativ
putea fascina orice bărbat
amestec magic de feminitate,
sofisticare, mister și seducție
fluture magic în brațele mele
îi iubeam fiecare centimetru pătrat
de piele și fiecare rotunjime
-nu vreau să povestesc
de faimoasele bile
din metal sau jad-
Sayuri- pe numele de gheișă-
era-n toate acele femei și
iubea toate obiectele care
puteau să mă rănească
îmi împletea și-mi despletea
veneale și mă făcea să vorbesc
doar prin propria-mi goliciune
doar ea ajungea să stăpânească
destinul meu și să dețină
secretele inimii mele
eu stăpâneam
un imperiu al seducției
al erotismului ritualic
locuiam în țara fluturilor magici.

Cântec sau chemare?

Și-a dezbrăcat miresmele
să-și facă loc devreme
în mine, în oasele mele,
în mijlocul cercului de carne,
unde pielea avea rubine
fine, încrustate în porii
ce respirau poeme lunare,
doar zâmbetul ștregăresc
zburase din copilărie
tocmai spre soarele răsare
ca o mierlă în așternutul
dinților, așezându-mi-se
peste gânduri și toamne,
amăgindu-mă să-mi înec
firea în fiecare undire,
sfioasă chemare, oare trăiam
doar s-o văd pe ea ninsoare,
vis, nălucă, arătare
îmblânzindu-mi nopțile,
scuturându-se pe tălpi de cer
și de podoabe astrale,
legându-mă cu lanțurile
grele ale dragostei și
prăbușindu-mi-se în suflet
ca un cântec sau ca o chemare?

Ea era frumoasă ca un sonet

Locuia la primul etaj al sonetului meu
și nu folosea niciodată liftul
ca să nu facă zgomot,
pentru că atomii nevăzuți
din pielea mea
se făstăceau în apropierea ei
și emiteau o muzică nefirească
ce-mi îmbăta simțurile
în priviri, îi lecturam
un conflict luminos
între lanul crud de grâu
și albastrul braconat
de pe un iaz ațipit
între păduri montane.
avea un spațiu atât de scurt
între surăsuri,
că nu ar fi fost nici o mirare,
dacă ar fi participat
la olimpiada mondială de sărutat.
putea face întuneric
cu părul ei saturnian în ferestre,
îi treceai cu vederea
faptul că răvășea lumina
atât de diplomatic
și fără nici o planificare
știam doar că, ceea ce simțeam,
era luminos și nu mai urla
ca odinioară haita de lupi din artere
doar de foamea de trup,
ci de arșița dragostei,
eram îndrăgostit
cum nu fusesem niciodată îndrăgostit
de vreo femeie din viața mea,
eram sincer și bine intenționat.

Aurora CIUCĂ

intermezzo

se schimbă ere, printre suspine
timpul nu trece, timpul nu vine

pe pragul vieții ceasul nu bate
pe pragul morții îngheață șoaapte

puțin albastrul ce mai rămâne
așteaptă norii să îi cunune

plutește gândul peste săruturi
și plânge marea aripi de fluturi

între războaie tac armistiții
și pacea-i luptă pentru muniții

se joacă teatru și între acte
fără scenariu și fără pacte

se trag cortine peste cortine
se-ngroapă-n grabă ziua de mâine

Accident

În dimineața aceea de luni
suspendată de tivul norilor noroioși,
timpul rătăcit în gânduri a nins
depășind pars minuta secunda cu un pas...
Dezamăgită, eternitatea
și-a plâns nemilosul destin într-o lacrimă
răstignită pe crucea planetei
din care și azi mai cad cioburile fricii...

Paris

Ploua peste Sena și culorile
din tablouri se-amestecau
mimând începutul lumii
pe imensul șevalet,
vântul răsfoia în rafale
filele cărților de pe cheiul stâng
aruncând în valuri
litere uscate din secolul trecut,
oamenii de toate rasele
alergau spre catedrala
păzită de clopotul Emanuel
implorând într-un glas același zeu,
doar scaunele subțiri
din grădina Luxembourg,
în sfârșit libere,
mă așteptau să stau la soare...

Terapie

Citiți trei poeme pe zi,
unul dimineața, pe nemâncate,
așa cum făceau bătrânii-nțelepți,
altul, mai consistent,
ascunzându-vă de demonul amiezii
în cea mai însorită încăpere a sufletului
și altul seara, savurând seva cuvântului
și frunzele tinere ale gândului apus...

Trei poeme pe zi,
timp de o viață, nu e mult,
e măsura perfectă prescrisă de Hipocrate
pentru toate umorile știute,
e rețeta-mpotriva căderii-n deșert
pe drumul spre golgota
ignoranței noastre
dătătoare de moarte.

La ce te gândești?

Aceasta-i întrebarea,
mereu clipind pe ecran
ca o provocare
la luptă nedreaptă,
din zori și până-n seară,
între meta-rețeaua
cu milioane de capete
și fragilele trestii
cu nume de oameni...
La ce te gândești?
răspunde,
inventează gânduri,
hrănește-ți prietenii fără chip
cu ce-a mai rămas
pe platoul festinului de ieri
și ei te vor răsplăti
cu multe figurine colorate
bucuroși că i-ai ajutat
să-și ucidă clipele inamice.

Emil NICOLAE

Victor Brauner – pictor și poet

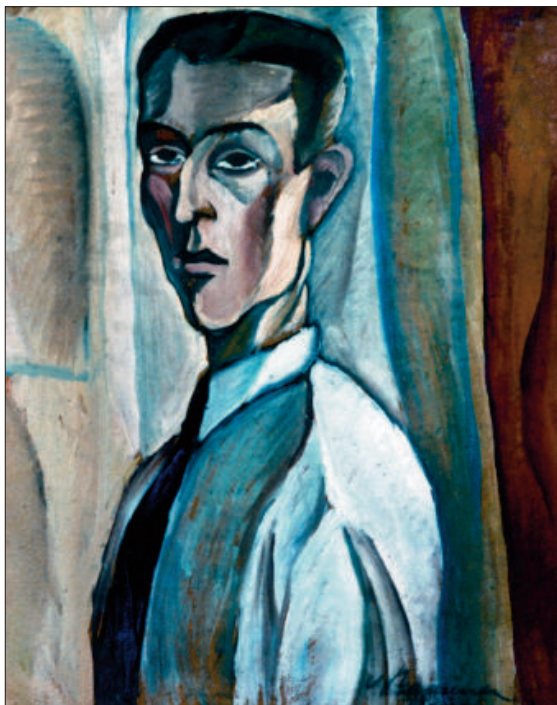
120 de ani de la naștere

Relația lui Victor Brauner (n. 15 iunie 1903, Piatra-Neamț – m. 12 martie 1966, Paris) cu poezia și poezii e de notorietate. De-a lungul întregii vieți și-a pus creația grafică, atât în România cât și în Franța, pe / între copertile cărților semnate de Stephan Roll (Gheorghe Dinu), Gellu Naum, Sașa Pană, Lautréamont, Robert Rius, Philippe Soupault, René Char, Benjamin Péret, Gherasim Luca, Alain Jouffroy, Yvan Goll ș.a. A pictat chipurile prietenilor săi (pe pânză), de la Sașa Pană, Ilarie Voronca și B. Fundoianu / Fondane până la René Char și André Breton. Iar episodul de la revista 75 HP, unde – împreună cu Ilarie Voronca – a lansat (1924) manifestul "pictopoezia", l-a așezat definitiv în paginile istoriilor și dicționarilor *literaturii* și artei de avangardă (v. exp. Alain Virmaux, Odette Virmaux, *Dictionnaire mondial des mouvements littéraires et artistiques contemporains*, 1992: "limbaj hieroglific modern").

Indiferent câte alte maniere / feluri de expresie vizuală a mai încercat, Victor Brauner nu a părăsit acest sincretism (image + text) până la sfârșit. De altfel, în diverse ocazii și etape ale vieții, și-a asumat explicit condiția de "pictopoet". De exemplu, aflat în refugiu în Elveția (căci, în 1947, Franța începuse să expulzeze rezidenții străini cu situația neclară în acte), artistul și-a încropit un pașaport imaginar (intitulat autoironic "Sesame cryptographique", datat 12 iulie 1948), în care, la rubrica "profession", menționa următoarele: "PCTO-POËTE, Grand Commandeur de la Parresse Sacrée, surréaliste, Diamantaire des Etoiles, Oracle des Sept Forêts." Și, tot în 1948, a realizat celebra compoziție "Ultratablou biosensibil" (ulei pe pânză, 88,7 x 116 cm; imagini însoțite de explicații textuale), unde chiar în prima mențiune scria: "PCTO-POEZIE / tablou vorbind de istoria autobiografică / mitologică imperială a lui Victor Brauner".

Nu știu dacă putem decide definitiv ce a însemnat scrisul pentru Victor Brauner: patimă sau utilitate. Oricum, în fondul pe care i-l conservă Bibliothèque Kandinsky din Paris, pe lângă alte documente diverse (desene, fotografii, corespondență) se află numeroase pagini (în caiete / carnete sau dispartate) care conțin notații cu alură poetică. Chiar și comentariile la o serie de tablouri concepute în 1943 arată ca o culegere de micropoeze ("L'animal manuel", "Portrait luciférien de Miss Margiotta Demonico", "Âme démonocratique", "Fleur de sang", "La parente pauvre", "Tête à tendance" etc.), ca niște viziuni sau decriptări simbolice. Totodată există și pagini pe care artistul și-a notat visele ("reale" sau închipuite), sentimentele sau emoțiile, dezvoltate în manieră evident literară. Dintre acestea face parte și textul de mai jos, transcris în carnetul cu coperte negre (1942-1945).

Din mărturiile prietenilor lui Victor Brauner (și chiar la sugestia unora dintre ei) rezultă că artistul ar fi dorit să publice cândva o carte de poezie, ilustrată *manu propria*. Ar fi fost, desigur, un frumos volum "pictopoetic". Nu a mai apucat, dar cred că există editori care se gândesc și astăzi să o realizeze...

Autoportret (1923)

Peisaj din Dobrogea (1920-1921, aproximativ)

VICTOR BRAUNER

[Un vis]

(13 februarie 1945)

Seara cade peste capetele noastre obosite.
Va veni și noaptea sau nu va mai veni?
Noaptea – refugiu subtil sau ușa deschisă către lumea inspirației.
Noaptea – nu mai pot să o cânt, îi cunosc aroma în întregime.
Numărul este prietenul meu,
el mi-a probat adevărul.
Numărul va ajunge să domine lumea obosită și stinsă.
Plantele, tutunul, verbina floarea iubirii
au ajuns și ele să-și urmeze destinul de somnambul.
Așa că femeia a plecat.
Un copil a intrat din întâmplare.
Un copil fără vârstă și fără limite.
Pârăul a încetat să mai curgă.
Copacul a căzut fulgerător.
Insecta a oftat înaintea saltului riscant.
Cuțitul s-a despicat în două și a devenit două
cuțite.
Bătrânul bușean și-a început cântecul morții.
Masa rămânea mereu nemișcată, captivă în sine.
Faianța devenise opacă.
Zăpada neagră.
Zăpada ca o nouă fericire așteptată.
Scara răsturnată ca un acordeon scotea un zgomot
nebun.
Cuvinte fără cuvinte și cuvinte fără stăpân.
Câți mai eram?
Aici numărul tăcu.
Rădăcina se-ntinde energic să-și vadă vlăstarele
noi.
Copiii noi nu sunt copii.
Cântecul baricadei s-a răspândit deasupra morții.
Nu a mai rămas nici unul!

Condeii prieten credincios și-a deschis drumul
spre cuvântul viitor.
Cerneală veche și melancolică, sângele inteligenței.

Jocul mărunț frenetic și convulsiv al pădurii
a înclinat enormul cer verde.
Cerule cu găuri = stele pete de soare.
Tu nu vei naște fantome și demonii nu te vor asculta.
Femeie mincinoasă, carne nisipoasă, căldura serii,
a spumei.
Ea a zburat pe un cuvânt, vrăjitoare de ceară,
Dublu regal.
Mandragoră, strigăt al pădurii, bucurie nocturnă.
Câine, dramatic generator, colaborator
al operei, geometria disperării, cunoaște
legile devenirii.
Ochelari rotunzi, alfabet supercelest întrezărit,
ai ocolit forma dispărută prin cunoaștere.
Acoperită de înțelegere, prinsă într-o idee fixă,
somniaș, simbol al mișcării noi,
femeie și femeie într-un pat somptuos, a zdrobit
sub călcâi
punctul închis pe secretul pietrei.

Leul verbal, va fugi pe strada urcată soldățește
până în zorii viitorului.
Purtând caschetă, și acoperit cu totul de rănile
decorațiilor istorice, bărbatul nu își va recunoaște
pielea albă.
Acoperit de umbrele, umbrelă de distincție,
stridie nobilă, nu-mi trezește nici o încredere.

Iar șarpelui, despre care nu am mai vorbit demult,
i-ar fi rușine.
(Sfârșit? / indesc.) dureros, avarul crepuscular și-a
ascuns
cu minuțiozitate inspirația.
Aceste cuvinte, calculate după o algebră a răului
mai mic,
au fost negative.
Gestul lui...

Eugen MUNTEANU

Răstimp parizian, 1997-2000.

Jurnal epistolar (XV)

Duminică, 23 februarie, 1997. Aici a fost o zi plină, cu toate că, trezit târziu, pe la 10,30, era cât pe aci să renunț la planul proiectat: o vizită împreună cu Eliza, Costi și Roxana în Cité Internațional des Arts, unde Eliza primise invitație de la Alla Rusu, pictorița din Basarabia, să-i viziteze atelierul. Am avut, astfel, prilejul să cunosc doi oameni nemaipomeniți, doi artiști de marcă, această Alla Rusu și prietenul ei, sârbul Ljubica Duric (dacă i-am reținut bine numele!). Dar să o iau pe rând. Ajuns la alde Costi, la Ambasadă, rue de l'Exposition, cu întârziere, pe la 11,30, primesc de la iubita mea verișoară un sandviș și două sarmale reci, eram flămând, căci am plecat în fugă, lăsând și pateul desfăcut pe masa de acasă... Plecăm împreună spre Cité des Arts, 18, rue l'Hotel de Ville, pe malul Senei, lângă l'Île Saint Louis, prelungirea lui l'Île de la Cité, magica insulă unde se află Notre-Dame. Este o clădire imensă, un bloc de ateliere, clădit special pentru artiști străini. Cine obține aici un atelier se poate considera deja consacrat sau în pragul consacrării. Alla Rusu ne aștepta: o tânără de vreo 30 și ceva de ani, născută în 1965 în Chișinău, devenită cetățean român, fiică de arhitect cu mamă profesoară, patrioți români fervenți, de trei ani prin Occident (Italia, Franța, Olanda, Finlanda), de o vitalitate nemaipomenită și de uimitoare dorință de a răzbate. A avut aici o expoziție în decembrie și se întreține fără nicio bursă, din ce mai reușește să vândă. Mi-a făcut o foarte bună impresie și ca artist și ca persoană și ca femeie! Folosește uleiul pe pânză, acuarela, desenul, toate, cu o fervoare de artist în toată puterea cuvântului, de la portretistică și desen clasic, până la nonfigurativ în forță, meșteșug, inspirație și iar inspirație, doldora de inspirație. Trei ore am stat de vorbă, povestindu-ne despre viața ei grea, cu multă detașare și sinceritate. Mai are un frate, Ștefan (și-a schimbat numele), sculptor, și el consacrat, i-am văzut un album cu lucrări, care cam trage mâta de coadă prin București, a câștigat o bursă prin Italia, după care vrea să-l aducă, aici la Paris, cu ea. Sunt sigur că va reuși. I-am promis că o să vin cu tine, la vară, să o vizităm și, eventual, să-i cumpărăm o acuarelă, toate sunt excepționale, între 200 și 400 de franci, o nimica toată, pomană, cum s-ar spune.

Apoi Ljubisa Djuric, un sculptor sârb, de 47 de ani, un bărbos nemaipomenit, venit la Paris cu o expoziție, a mai fost de câteva ori, multe expoziții în străinătate, vorbește puțin românește, într-un dialect bănățean delicios și plin de surprize. Într-un melanj franco-român ne-a povestit pe scurt viața lui. Soția lui este profesoară de istorie a artei la Universitatea din Belgrad, el este membru al opoziției intelectuale în Serbia, a fost candidat la alegeri, crede că Slabodan Miloșević nu va putea fi niciodată înlăturat de la putere cu mijloace pașnice și democratice. Și-a făcut un dosar, ni l-a arătat, pentru cerere de azil. Și o scrisoare imploratoare către directoarea Centrului, ca să îi dea statut de refugiat politic. Este disperat, nu vrea să se întoarcă în Serbia, vrea să își aducă soția și copiii aici, orice ar fi. Ne-a arătat o colecție de 15 coliere de argint forjate de el, pe care le va expune toată săptămâna viitoare, alături de alte sculpturi. Realmente minunate, unicate extrem de sugestive. Un tip foarte interesat, un fel de Tolstoi, conte, intelectual rafinat și om al pământului, naiv și generos ca un lipovean, suflet slav, vorbăreț, generos, nu voia să ne mai lase să plecăm, nu mai știa ce să ne spună, ce să ne facă, să mai rămânem cu el... L-am cunoscut întâmplător în atelierul Allei Rusu, de unde tocmai pleca. Una peste alta, o experiență inedită, foarte interesantă, mă gândeam cât aș vrea să fiu realmente bogat, ca să pot să mă învărti cu folos prin lumea asta mirabilă a artiștilor, să le cumpăr operele, să îi încurajez... Și mă mai gândeam: Oare mai are astăzi cineva nevoie de arta lor, pentru un sfârșit de veac îndreptându-se galopant spre mitocănierea generală? Cât avem de învățat de la artiști, acești copii eterni, care sunt așa, fiindcă nu pot fi altfel!

După aceea, erau deja orele 4,30 după masă, ne-am fățait puțin pe malul Senei, printre buchiniști și am intrat în Notre-Dame, unde tocmai se oficia slujba. Perindarea continuă a turiștilor, deși pe aripile laterale ale Catedralei, făcea parcă din slujbă ceva desacralizat. Am intrat în nava centrală, dându-ne, abuziv, drept „des fidèles” la cerberul de la porțiță. Tocmai se sfințește altarul, în trombe de fum cu tămâie, dese, departe, în zare față de punctul în care ne-am acuiat, totuși grandios. Corul și acompaniamentul orgii, de asemenea magistral, și totuși Dumnezeu mi se părea undeva sus, foarte departe și foarte discret. Aici cred că teologii noștri au puțină dreptate (și Bлага, la fel, cu transcendentul lui care coboară): raționalizarea gândirii teologice a condus și la o geometrizare a gestului liturgic, care îl exilază și îl „conservă” până la urmă pe Dumnezeu la înălțimea lui aseptică, inconturbabilă și intangibilă. Apoi și fluxul ăsta continuu de turiști, ca o turmă de lăcuste vorace! Nu mă simt de loc un „seamăn” de-al lor. Arhitectonic, din interior, Notre Dame pare sobră și săracă, dar magnificele vitralii o salvează. Prin exteriorul ei, care, repet, este magnific în alcătuirea volumelor dar, mai ales a sutelor de statui și grupuri statuare, o adevărată istorie sacră în piatră, fără nicio îndoială, fără seamăn în lume. Și poziția ei, ca o navă, plutind în eternitate în mijlocul Senei. Și grandioasa statuie ecvestră a lui Carol cel Mare, și împrejurimile, ce mai... Vom sta la vară

împreună o zi întreagă în umbra ei magică. Apoi pe quai de Bourbon, pe l'Île Saint-Louis, la doi pași de catedrală, dau pe zidul unui modest palat de inscripția: „Ici a habité la Princesse Marthe Bibesco, écrivaine française née a Bucharest”. Observă nuanțele, scriitoare franceză născută la București!

În fața casei vechi cu zidurile puternice, dar străambe, o băbuță pescuia în Sena. Cât am contemplat-o, a prins o roșioară și un fel de caras, măricei, cărora le-a dat apoi drumul imediat înapoi în apă. Am făcut câteva poze, când le va developa Costi, vă voi trimite câte una, așa cum m-ați rugat. După aceea, deja foarte obosiți, ne-am urcat în mașină și am mers la UNESCO, să dăm câte un telefon. Aici am ajuns cu povestea de unde am pornit. Frânt și lihnit, ajung acasă și mănânc: o cutiuță de sardele, unt și cașcaval, o sticlută de bere. Asta este tot deocamdată. Acum voi fuma o țigară și mă voi întinde în pat să mă odihnesc. Măine începe o nouă săptămână. Dimineață voi sta acasă ca să lucrez și să îmi schimb așternutul.

Uite așa trec zilele până la marea reîntâlnire. Măine după masă am să verific contul, să văd dacă am primit primul salariu. Prin ziare, ecouri diverse: francezii sunt extenuați și zdrobiți de povara impozitelor mari, rezultat al protecției sociale generalizate, promovate de decenii de socialității veniți mereu la putere. Altă observație: Se spune că medicii de familie, cei de pe la dispensarele de cartier, câștigă enorm de mult, mai mult decât un profesor universitar sau chiar decât un ministru, speculând ipohondria francezilor, sistemul asigurărilor și explozia de aparatură și sofisticăria investigațiilor. Că situația a devenit intolerabilă, o mare risipă de resurse, a spus-o un mare chirurg, profesor, care arată că el și colegii lui, pasionați de cercetare, prinși în munca de creație medicală propriu-zisă și în salvarea reală a vieților în clinici, câștigă de trei-patru ori mai puțin decât cel din urmă student care, devenit medic de dispensar, suge hulpav din bugetul asigurărilor de sănătate, mai mare el însuși, acest buget al sănătății, decât însuși bugetul statului! Aberațiile socialismului excesiv! Cam asta ar fi și modelul pe care vor să îl „implementeze” ai noștri, socialiști de școală nouă, generoșii de-alte Iliescu și Năstase & comp. la noi în țară. Un fel pervers de a-ți scoate obligatoriu bani din buzunar în numele sănătății generale, tu sănătos fiind. Cei care muncesc din greu plătind contribuții lunare, vor ajunge, la nevoie, la aceeași coadă de spital județean, la cheremul aceleiași corupte asistente medicale, laolaltă cu „amăriții” care nu au lucrat nici o zi din viața lor și, deci, nu au contribuit nici o para chioară la fondul comun! Halal democrație, halal iubire de aproapele!

Paris, Quai de Bourbon

Președintele Chirac a vizitat deja România. Scrie-mi, te rog, ce impresii ai avut despre vizită. În izolarea celestă în care trăiesc eu, habar nu aveam de asta! Ațișind pe la 8 seara, speram să prind somnul de noapte și să nu mă mai trezesc, dar o puternică criză de crampe la stomac mă obligă să mă trezesc. Rezolvată ușor la toaletă. Totuși este ciudat, căci e a treia oară! Care o fi cauza?

Luni, 24 februarie 1997. M-a trezit din somn femeia de serviciu pe palier, cu schimbatul lenjeriei. Era deja ora 10 dimineața, azi noapte iar m-au apucat zorii zilei cu cititul revistelor. Am scris vederi pentru Gigi Țăranu, Florin Faifer, Dorin, mama și familia Pietraru. Nu știu adresele prietenilor noștri ieșeni. Te rog să mi le trimiți. Până la masă voi lucra. După masă, voi merge în cartier să îmi cumpăr câte ceva de mâncare pentru seară și să îți cumpăr un cadou de mărtisor. Ți-am spus parcă, Ioana Mărășescu, fosta mea studentă de la Iași, despre care ți-am mai vorbit, va veni la Iași ca să își vadă părinții și am să o rog să ți-l aducă. Las să fie o surpriză absolută!

Voi verifica să văd dacă mi-au vărsat în cont primul salariu. Aseară la telefon vocea și tonul lui Dinu mi s-au părut foarte maturizate. Sper să primesc astăzi vreo scrisoare de la voi. Afară vremea este mohorâtă, burează.

Vin de la masă: orez, cârnat, salată, saleu, o porto-

cală, o chiflă. Sunt deprimat, am dat telefon la bancă și încă nu mi-au vărsat salariul. Aștept să se facă orele 3, după pauza de masă, ca să întreb la contabilitatea Sorbonei, pe afurisita de Madame Routier, apoi pe la fel de afurisita de Madame Soulier de la Société Générale, ce se întâmplă cu umilul meu salariu și contul bancar aferent. Ce simplu este acasă! Te duci de două ori pe lună la casierie, semnezi, ieși paralele și gata, pleci acasă! În fine, mă voi adapta eu cumva! Până atunci mai lucrez.

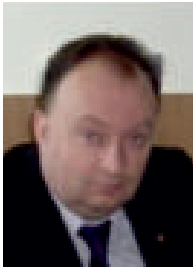
Reluând după prânz problema, înfrunt aventuri telefonice obositoare: întreb la contabilitate, la telefon, de ce nu mi-au vărsat salariul și îmi răspunde contabilă șefă că suma de 8400 de franci mă așteaptă de două săptămâni, că mi-a făcut avans, dar că numele meu era scris greșit pe fișa de identitate bancară: în loc de Munteanu era Monteanu! Mă sfătuieste să merg la bancă să reglez defecțiunea. Acolo, nesimțita de funcționară, care greșise, Madam Soulier, în loc să-și ceară scuze, îmi spune că va rezolva abia peste 4-5 zile, îmi dă altă hârtie, merg în fugă, transpirat și nervos, la contabilitate, o prind pe madama Routier, care îmi spune că se va da de ceasul morții să îmi verse banii repede. Ce folos, dacă până la sfârșitul săptămânii tot nu pot să îi scot! Dar ceea ce este mai înfrustător este că la întrebarea dacă familia primește ceva în caz că vine să lucreze cu mine îmi răspunde că... nimic. Doar copilul, dacă vine să învețe aici, primește 50 de franci. Auzi, 50 de franci! Minunata Republică, minunatul stat social francez! Acum înțeleg de ce s-o fi supărat Silviu Angelescu, unul dintre predecesorii mei la lectorat. Madama îmi explică cum că așa este contractul, așa este acordul bazat pe reciprocitate cu statul român. Deci, nemernicia alor noștri, care au negociat contractul, a condus la această situație umilitoare, un salariu abia cu puțin mai mare decât o bursă studentască și, oricum, mai mic decât a celui mai recent asistent francez! Vorba lui Eminescu: „Tu-i neamu” nevoii!

Am fost deci nevoit să schimb ultimii 50 de dolari pe care îi mai aveam cumpărați pe aeroportul din București. Cu francii rămași în buzunar ca mărunțiș. m-am fățait prin jurul Sorbonei, mi-am cumpărat acest pix, cu care scriu, care nu mă satisface deloc și apoi, din nou, acasă. Pentru a ajunge la Sorbona drumul este mai complicat, trebuie să schimb de trei ori metroul, firește cu același bilet, dar trebuie umblat prin labirintul pasajelor, ceea ce mă obosește. Mi-am mai luat ceva de mâncare: pate de porc, un alt fel de pate nu prea înțeleg cu ce, biscuiți, 6 pachete diferite, scrumbie, costiță de porc, sos de tomate, o salată, împreună cu sticla de lăvândă de dat după ras, o jumătate de litru, și o pâine, totul face 80 de franci. Sper să îmi ajungă toată săptămâna pentru masa de seară. Pentru prânz mai am trei cartele. Deci, venitul meu va fi cam de opt mii de franci pe lună, adică: 2500 căminul, 30 ori 30 egal 900 franci pentru mâncare, 120 de franci drumul, 200 cheltuieli neprevăzute, înseamnă 3720, hai 3800. Înseamnă că aș putea economisi 4200 de franci. Transformați în dolari, împart la cinci, înseamnă 800 de dolari pe lună. Ceea ce nu este chiar rău. Ar însemna că am zece mii de dolari pe an, adică 7-8 zeci de milioane, la cursul de acum. Ce zici, merită? Ar trebui să scădem câteva mii de dolari statul nostru cu mine și tot ar rămâne suficient. Oricum, îi bag în pizda mamii lor și pe ai noștri și pe ai lor, cu negocierile lor politicianiste! Funcționarea este îmbâcsită și mă resemnez cu soarta amărâtă de intelectual. Cât de bine îl înțeleg pe Erasmus, cu obstinația lui de a nu se gudura pe lângă puternicii momentului, regi, episcopi și altă asemenea șobolănime. Da, dar el a reușit să îi facă pe mulți să se gudure ei pe lângă el, un Carol Quintul, un Henri VIII, orișicât... Ca să nu mai vorbesc despre mulțimea de prințipieri, cardinali sau alții eiusdem farinae, care îi scriau mii de scrisori să l-ar dori podoabă pe la curțile lor!

La o tarabă cu cărți răsfoiesc o biografie recentă a lui Roland Barthes și aflu că, întrucât nu a avut doctoratul, nu a fost niciodată profesor plin și nu a condus doctorate. Ca Alexandru Philippide al nostru! Numai că ieșeanul nostru cu părinți palicari a năvălit în Academie fără să mai arate diploma de doctorat! Cine putea să îl oprească? De-alde Brătescu-Voinești? Acum mă apuc să mănânc, m-a răzbit foamea: un pate de ficat de porc, cu pâinea pe care, fiind prea proaspătă, am mânca-o aproape toată.

Pregătește, te rog, un pachetel, nu mare, doar șase volume din *De magistro*, șase volume din *Studii...*, patru volume din *De dialectica*, atât și nimic mai mult, poate bisepetolul pentru sinusurile mele, dacă l-ai cumpărat. Nu trebuie să abuzăm de bunăvoința fetei. Ioana Mărășescu, cu care mă întâlnesc peste câteva zile, va veni la Iași, cum spuneam, să își vadă părinții, împreună cu proaspătul ei bărbat. Pe 3-4 martie, dacă nu te sună ea, dă tu un telefon la mama ei din Iași (149352) și întreab-o ce și cum. Ți voi trimite un cadouș de mărtisor, iar tu să-i dai cărțile menționate mai sus, să mi le aducă. Cărțile se află în birou, în raftul cu lampa, și în cameră la Dinu, volume din *Studii*. Mi-ai promis că mai achiziționezi câteva de la Editură, din lustin.

Este deja două noptea, abia acum am încheiat cu lucrul la Augustin. Traduc paragrafele din cartea a zecea unde se vorbește despre fericire. Discursul este abstract și analitic și vizează *vita beata*, fericirea de dincolo de fața contingentă a lucrurilor. Din nou, a câta oară, îți spun noapte bună.

Ionel BOSTAN

Duhovnic printre schije și exantematici

"E atât de grozav bombardamentul că te-nfioară și ți se îngrâncănă carnea. Se cutremură pământul sub picioare și urlul de moarte umple tot văzduhul; e un iad de crezi că se prăbușește totul în juru-ți..."

Ce e dureros este să vezi că la cei morți le vin scrisori de acasă și că-i întreabă de sănătate... Să vezi cum inamicul ucide oamenii de lângă tine, să nu-i poți smulge din ghearele morții și să auzi vaietele răniților, durerile muribunzilor: – Of, nevasta și copiii mei, cum rămân ei pe drumuri!..."

Anul acesta se împlinesc 100 de ani de când căpitanul-preot Neculai Hodoroabă scotea la Editura H. Goldner din Iași, cartea *Din războiul de reîntregire. Note și impresii din campania 1916-1918*. Mobilizat în timpul Primului Război Mondial ca preot militar, a fost alături de trupă la trecerea munților spre Ardeal, retragerea în Muntenia și apoi în Moldova, refacerea armatei române cu ajutorul francezilor și sângeroasa confruntare cu armata germană în vara lui 1917, la Mărăști, Mărășești și Oituz. Evident, prin tranșee și sub bombardamente, nici viața preotului militar nu e tocmai sigură; apoi oficierea slujbelor la spitalele cu bolnavi de tifos

exantematic, spovedirea și împărtășirea acestora etc., îl pot răpune mai abtîr decît schija ori glonțul. Notele și impresiile din jurnalul devenit *carte* (în anul 1923) nu surprind altceva, cum spune chiar autorul, decît "starea de spirit de la începutul campaniei, la ofițeri și trupă, cum și în decursul luptelor; spiritul de camaraderie pe front și în refacere; apoi manifestarea sentimentului religios la combatanți și civili... Într-un cuvânt, am căutat să prind calitățile și defectele atunci când le-am observat, iar mai presus de toate, dragostea de Tară, de Steag și de Rege, spiritul de disciplină cum și uimitoria putere de rezistență și de jertfă a ostașului nostru (...)" (Gh. Median, Un autor botoșănean și una dintre cele mai importante opere ale sale (...), *Revista Luceafărul*, 28 Februarie 2019). Despre cum a început totul, ne dăm seama citind începutul primei părți a lucrării: "În ziua de 2 Februarie 1916 primesc prin postul de jandarmi T., ordinul de mobilizare No. 1208 din partea Regimentului 69 Infanterie din Dorohoi. E gata treaba, m-au pus în pâine... Dar cum se face aceasta? Cine oare m-o fi recomandat? Că la orașe și pe la sate chiar sunt atîția licențiați mai experiențați decît mine, cunoscuți, cu ranguri și situație materială înfloritoare. Eu nu fac parte dintre preoții cu trecere și cunoscuți la centru, n-am niciun rang și nu-s decît un biet preot de cătună, și sărac deși am stat pe frontieră pe timpul neutralității și apoi, păstoresc o parohie de mîna a treia. Dar, pentru război se vede că m-au găsit bun!"

Experiența trăită în continuare i-a permis să acumuleze o frumoasă sumă de informații despre viața de zi cu zi în război, jurnalul oferind detalii privind diferite evenimente istorice la care a devenit martor, precum și despre atitudinea și sentimentele soldaților. Vorbind despre jaloanele textului, acestea se prezintă după cum urmează. I. Prima parte a campaniei: 1. În așteptarea mobilizării. *Decretarea mobilizării; Pregătirea de plecare; Plecarea; În drum spre Carpați; Trecerea frontierei; În Ardeal spre front; Botezul de sînge; Începerea luptelor – Morți și răniți; Înaintarea către Reghinul săsesc*; 2. Trecerea frontierei la 26 August; 3. Începutul retragerii – 22 Septembrie; 4. Ultimele clipe ale lui Ghiță Olinescu. II. În țară: 5. Prin Bacău, spre Hîrja și Oituz; Un mandat; În Tg. Ocna – Spovedania colonelului. III. Plecarea din Tg. Ocna: 6. Prin Onești, Bogdănești, Căiuț, Coțofana, Cornățel, Urechești, Adjud, Ciorani, Bizighești; La Ciușlea – Serviciul poștal în campanie; În refacere la Ciușlea (10 zile). IV. A treia plecare pe front: 7. Plecarea din Ciușlea; Îmbarcarea în tren la Putna Seacă; Debarcarea în gara Bascov; Prin satele Drăganu, Zamfirești, Lințești, Nețești, Ceaușești, Poenari, Bârzești, Ciofrângenii, Tigveni, spre front la Valea

Babei. V. Retragera din Muntenia: 8. Începutul retragerii de pe Argeș; Prin Bascov și Merișani, Pitești, satele Prundu, Oarja; Panica din Căteasca; Prin Rătești, Petroaea din Deal, Potlogeni, Ionești, Târgu Găești, Mătăsaru, Costești, Gara Titu; Prin satele Bolovanu, Cornățel, Dobra, Finta, Frasin, Bucov, Valea Călugărească, Albești, Loloasa, Baba Ana, Fulga, Sinaia, Amaru, Cioranca, Costești, Spătaru, Buzău; Trecerea armatei ruse spre front; Prin Bentu, Cilibia, Găvănăești; Panica din Banița; Prin Slobozia, Galbeni, Rubla, Mărtinești în Moldova, la Măicănești. VI. În Moldova: 9. În drum spre Dorohoi pentru refacere. VII.10. În refacere la Dorobanți Botoșani. VIII. În refacere la Brigada 10-a Artilerie în Parapanița Vaslui: 11. În tren; Bolnav în cantonament; Spoveditul și împărtășitul trupei; De Paști, la horă; Lupta cu mizeria și tifosul exantematic; Morți; Lucrul la bordeie; Un ofițer de cavalerie despre preot și învățător; Speranțe de pace; Viața în bordeie; Vizita medicală; La Negrești. IX.12. Sfințitul bordeielor; La exantematici; Cine a dus-o bine în refacere; La Glodeni; Țiganul sanitar din Țibănești; La Vulturești; Procesiuni pentru ploaie; Cuvântări și cărți la soldați; Trageri de război în prezența Generalului Berthelot; Defilarea diviziei în fața acestui sol al Franței; Cuvântarea unui ofițer către trupă; La Batalionul 10 Pioneri în Uncești; Pregătirea de plecare; Inspectia divizionarului. X. Plecarea din refacere pe front: 13. A patra plecare pe front; Prin Vaslui la Nicorești; Luptele de la Mărășești; Pe poziție, la Movilița și D i o c h e ș t i ; Desfășurarea luptelor; Lupte de aeroplan; Pe front la Varnița, pe Valea Repeticiorei; Întoarcerea îndărăt prin Zăbrăuți. XI. Armistițiul: 14. Schimbare de poziție pe Zăbrăuț și Valea Glodului; Hrană proastă; Retragera rușilor de pe front; Printre cimitire militare; La mormântul

eroinei Ecaterina Teodoroiu; Sărbătorile pe front; Un dialog cu generalul; Cărți pentru trupă; Mutarea cartierului brigăzii și diviziei la Păunești; La Orfelinatul "Principele Mircea"; Femei și fete aduse cu sila la vizita medicală; Denunțarea Armistițiului; Plecarea ofițerilor francezi; Scoaterea tunurilor de pe poziție; Reîntoarcerea refugiaților; Predarea materialului de război rus; Scrisori din teritoriul ocupat; Vizita A.S.R. Prințul Carol la Pădureni; Serbare la Orfelinat; Vizita A.S.R. Prințul Carol la Păunești; Ordinul de demobilizare. Așadar regăsim adunate în carte povestiri legate de zecile de localități românești străbătute cu trupa în vreme de război. Lucrurile comune: orori de toate felurile, morți, mutilați, populație strămutată, foamete, molime (tifos exantematic). Cu toate acestea, părintele-locotenent (și mai apoi - căpitan) și-a îndeplinit sacra misiune cu sîng, oficiind multe și dintre cele mai felurite slujbe religioase. De la cele de botez, înmormântare, de sfințire a bordeielor militarilor, la procesiuni pentru aducerea ploii pe vreme de secetă. "Mi-am dat silința – notează autorul jurnalului - ca după încetarea luptelor, să înmormântez ostașii căzuți, umblînd pe jos prin munți și necruțînd nici o osteneală. M-am îngrijit, ca la fiecare mormînt să se pună câte o cruce, coroane și flori. Pe toate crucile scriam singur numele mortului, data, regimentul etc.". Apoi ținea cu sfințenie slujbele cuvenite în zilele de duminică și în cele de sărbători creștin-ortodoxe, avînd totodată ca sarcină permanentă spovedirea și împărtășirea trupei. Nu odată, părea în fața comandanților a fi prea zelos pe linia sa de muncă: "Da ce tot atîta slujbă, părinte?... Ordine de sus și interese superioare cer ca trupa să lucreze și sărbătoarea și rugăciunile să le mai lăsăm pe altă dată...". Să mai spunem doar că Neculai Hodoroabă s-a născut la 17 februarie 1888 (Hănțești, Dorohoi), a urmat Seminarul "Veniamin Costache" din Iași și în anul 1914 a absolvit Teologia la Cernăuți (detalii biografice în *Revista Luceafărul*, din 28 Februarie 2019, sub semnătura lui Gh. Median). Mai întîi a slujit în unele parohii rurale, ca apoi, după Primul Război Mondial, să devină consilier cultural al Arhiepiscopiei Iașilor. Pînă la sfîrșitul vieții (la 61 ani), a fost cît se poate de activ pe latura culturală, publicistica sa fiind una de-a dreptul impresionantă.

cosmogramme

Leo BUTNARU

Sabie la Topkapî

Paloș de muzeu doborât de umbre, nimic unic în istoria sa, neavînd barem o spuză de metaforă, pentru suflat peste imaginație. Modelarea-i în fierăria nomazilor mai exotica fusese ca subiect, loviturile sale – păcat păgîn, pe cînd Supremul îi scăpase din vedere, lăsîndu-i în caii lor.

Undeva, pe nisipurile Mediteranei, carapacea unei țestoase mai poartă încă însemnele lăsate a joacă de loviturile iataganului unui prunc în-pulberat-spulberat.

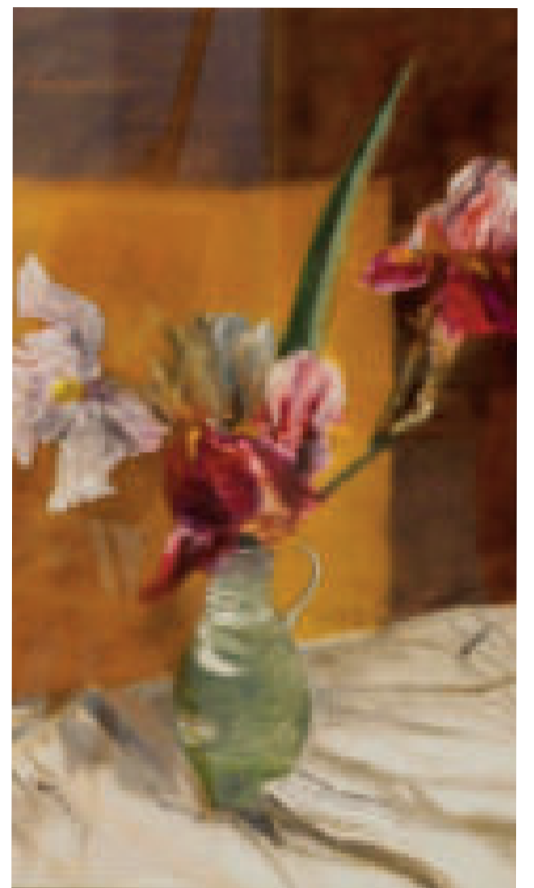
Pornind de aici, te întreb dacă ai ști cum ar fi să transcrii sunetul, nuanțele lui, pentru care alfabetele lumii nu au litere subțiri-subțiri. Oțelii. Ca sabia. În timp. Peste veacuri...

Dar cum șuiera în vînt sabua lui Ștefan cel Mare?...

La Istanbul, în Topkapî – palatul sultanilor; palatul-tupilatul, îmi vine să zic: nu e înalt, ci cam... lăbărțat, întins pe orizontală. În Topkapî mi s-a întîmplat să rămîn ușor oripilat în fața vitrinei în care se află, probabil și acum, sabia lui Ștefan cel Mare. Unealtă de oțel, de vreun metru lungime, care mi se păruse cam cum nu trebuia să mi se pară: mai ca oarecare, cu lama ce arăta că prinsese deja câteva pete de rugină... Prin urmare, nițel oripilat, mă gîndeam că, pe lângă celelalte arme pe care le văzusem, cu mînere bătute în diamante, încrustate în aur... a noastră arată cam...etc. Ei bine, redresarea situației și dispoziției veni grație ingeniozității ghide(se)i-turcoacei care, observîndu-mi scăderea de tonus, constată, ca printre altele: „Aceasta, însă, era o sabie... de lucru...”

Sigur, mențiunea mă reconfortă considerabil. Oh, oh, oh, Țară a Moldovei, de cîte săbii de lucru ai tot avut tu nevoie, văzîndu-te nevoită a văduvi astfel pămînturile tale mănoase de fiare de plug!...

Iar cînd ieșeam din Topkapî, mă duse gîndul la Tolstoi, pentru a mă reîntoarce cu mult în istoria noastră, zicîndu-mi că așa era pe timpul lui Ștefan cel Mare: *Războieni și pace...*

Radu CHIOREAN

Poesis

Clipa bronzată de melancolie

Apa

apa a înviat
deschide cercul minții
curge pe oasele bătrâne
și firele transparente de sânge
inundă retina cu imagini zidite
urcă pe albia ființei
trecem în formații de unu sau trei
brăzdând durerea cu plugul nopții

prin fereastra înzăpezită
se întrevede o mântuire
patru ramuri de măslin
patru tigri sărind peste ziuă
cel de jos
sfârtecând carnea
până la dumnezeire

Eu sunt

o coastă ruginită și netedă ca un bibelou
urcând și coborând muntele
în fiecare zi cu sânge de piersică
fără a naște

apa mi-a ajuns până la genunchii albiți
liniștea s-a întins atât de mare și densă
încât a făcut o gaură în timp
dincolo se vede strălucirea unei taine
ce a murit aici
nu mai sunt păsări
doar zborul lor căutând la nesfârșit
o creangă de măslin
gratii de umbre îmi taie fața
ascunsă adânc într-o melodie
curgându-și firul roșu pe partea nevăzută
a stâncii
prin clipa bronzată cu melancolie
inima bate într-o scoică de plumb

apa s-a ridicat la cerul învinețit
și-l sprijină pe două cuvinte
din mână în mână trec piroanele
sângerând suspinul mamei
prin mâini încheștate trece viața mea
ca un mănunchi verde veștejit
căutându-și placentă
a mai rămas insula câtorva ferestre
ce-mi trage inerția
spre un loc fără formă și conținut
de-o transparență veșnică

A mai trecut

un an de când ai murit
și fiecare an sunt 365 de zile
lungi cât un metru și jumătate de fier
cu brațele larg deschise în neant
am așezat fiecare mormânt
la marginea mării
să treacă valurile
să treacă fiecare picătură de apă
peste un gol a cărui profunzime
am devenit eu
încă mai aștept să-mi spui
că m-ai mințit
că ți-ai găsit o stea de unde să
te joci cu mine de-a viața și moartea
de unde mă privești cu atâta
putere
și într-o zi o să cobori
mai frumoasă
ca să te iert

Fortă

se aud clopote de stele
și un tango stelar ce crește peste trepte
am prins trei păsări de timp
una avea privirea ta
le-am dat semințe ce le aveam din copilărie
le-am întărit aripile cu atingerea
mâinii tale

teatrul s-a micșorat atât de mult
încât au rămas două scaune
scena- inimile noastre de aceeași vârstă
prin care curge același sânge
aceeași bătaie ce are tatuajul
eternității
clădirea nu mai are uși
nici tavan
doar o verticalitate ce crește neîncetat
din piepturi

după ce te-am sărutat
pe cele trei păsări le-am învățat
să zboare

mai sus

Drumul

pășesc pe-o stradă străjuită
de conturul nebuniei
care la un moment dat se prefacă
într-o bărnă apoi în nisip mișcător
apoi în nimic și mă trezesc
pășind pe un nimic intens
într-un nimic stâncos căzând
într-un gol plin de durere

desculț până în măduvă
pășesc pe durere și îi dau durerea
mea dezbrăcată de piept și cruce
până când devenim drumul
ce duce la un mine
mânjit tot pe mâini
cu lumina

La o țigară

prin acești ochelari nu prea văd
decât punctul roșiatic din vârful țigării care leagă
distanța dintre o viață și-o moarte
împing memoria de-a fi fost tânăr pe plaja
unui mâine ce se surpă într-un nisip rece
când Dumnezeu își trece degetul peste oasele mele
se aude clinchet de timp
o harpă de cer își deschide pieptul
aruncând afară un dreptunghi gol de pământ
cuțitul șterge ușor visul până când dimineața
aspiră tot negrul nopții
când eram copil număram ciorile
trăgeam schelete și le așezam pe bordura luminii
număram clipele ce se strâneau zgribulite deasupra
cimitirului
număram morții și întotdeauna la sfârșitul listei
eram eu
ascultam la radio o melodie la chitară clasică numită
“Raiul din iad”
am luat foarfeca și-am tăiat o ușă în centrul zilei
i-am trecut pragul și hoinăresc

afara eului
încercând să lipesc bucățelele de coajă verde
în jurul miezului crud de măr
părinții mei au murit la nașterea mea
și de atunci
încerc să mă nasc singur

Despre noi

Ea nu mai pășea pe apă. Pe vârfurile firelor de iarbă
nu se mai strângea roua. La marginea străzilor
nu mai erau copii să-și lase piepturile libere
în fuga spre nesfârșitul gust al tainei.

În centru stătea un călău fumând calm,
avea în ochii plini de secetă o ea
și un el. O pasăre era zdrobită în mijloc.
Ai vrea să luăm barca și să trecem râul? se auzi
o voce. Nu mai există trecere, răspunse cealaltă voce.
Am putea lua barca și râul să le punem pe eșafod,
focul o să țină de cald pe timpul iernii
celor ce gustă din cenușa timpului.

Moartea mă naște fără placentă
fără durere, fără sânge, fără ființe așteptându-mă
fără destin
fără emoții cenușii
fără iubire pe jumătate
doar cu mine înviindu-mă

Trecere

îmi place să scot gloanțe din păsări
să le cos găurile
îmi place să iau valurile
să le arunc peste orizont
acolo unde soarele se rupe de noapte
și pulsează tare pe partea stângă a lutului
îmi place să vopsesc crucile în alb

orice miracol e de scurtă durată
nu poate trăi aici
nu rezistă printre pietre
își lasă doar amprenta
după care se retrage ca un reflux divin
cine sunt eu?
dar oare sunt?
dacă atunci când m-am născut
aș fi rămas în pântec
ar fi fost mult mai ușor
dar apa m-a aruncat afară în strigăte
unde albiile erau deja tocite de copite
și coarne
nu m-am putut agăța de nimic
oricât am ridicat gratii lumii
m-am întemnițat și mai adânc

te rog ia-mă
acolo unde lumina se îndoia de la genunchi
și sărută palma vieții
când Dumnezeu își ține respirația!
întotdeauna pe partea stângă
lacrima e mai grea
și privirea rotundă
după ce o să trec linia de plumb
o să fie bine

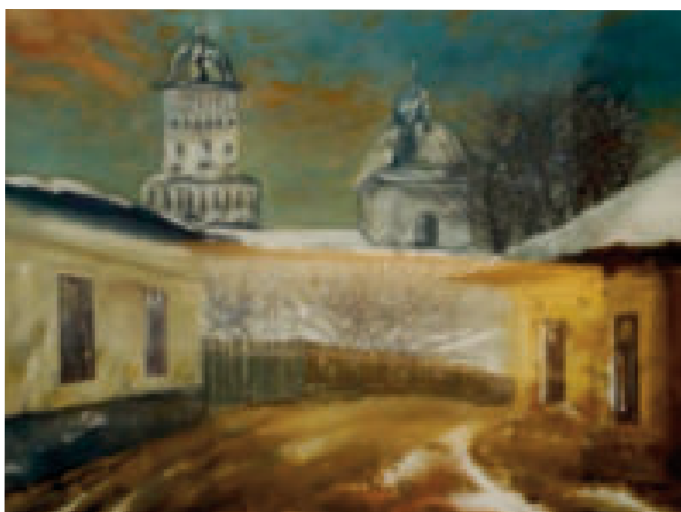
Ioan ȚICALO

Înflorind „golul timpului” prin „Yakobana” (II)

Jurnalul lui Mircea Radu Iacoban, în trei volume (2015, 2019, 2023, apărute la Editura „Junimea”) se prezintă ca unul atipic, prezentându-se ca rezultat al unei structuri interioare de o profundă sensibilitate racordată permanent la mai tot ce se întâmplă în jur, pe un nesfârșit și înălțător fond muzical. Volumul al III-lea, cu subtitlul **Amurg**, e realmente invadat de lumina scriiturii intelectualului rafinat, optimist și răzbatător, conștient fiind că **Trăim o singură dată**. A traversat, pe cât se putea de elegant, un regim devorator de valori încă din vremea studiilor superioare cu amintiri de neșters chiar din primul an de studenție (1957), când *exmatriculările-ghilotină* s-au ținut lanț pe motiv de *origine socială nesănătoasă, element necorespunzător sau a desconsiderat organizația UTM*. Dacă la început, își amintește fostul student, *ghilotina* era pusă în funcțiune la vedere, în etapa următoare s-a trecut la silențiozitate: *Subit, câte un coleg, unii chiar în anul terminal, pur și simplu dispărea din amfiteatru și era șters din catalogul grupei*. Caz fericit pentru cine ajungea acasă și nu era dirijat către sinistrele pușcării de așa-zisa reeducare. Comanda era ca elitele țării să fie să fie aduse la nivelul genunchiului broaștei la care se aflau conducătorii

însemnați cu steaua roșie pe un „dram de crieri”. M. R. Iacoban aduce în atenția cititorului, în acest context, o suculentă epigramă de-a lui Păstorel Teodoreanu, exasperat de situație: „Caligula imperator/ a făcut din cal senator,/ Petru Groza, mai sinistru,/ A făcut din bou, ministru”, fiind vorba la vremea aceea de un oarecare Zăroni. A scăpat spiritalul Păstorel de temniță?, căci se înstăpânise peste Țară domnia prostiei nelimitate, a fuduliei agresive și a ciomăgului de zdrobit oase și suflete. A venit rândul iluștrilor profesori, își aduce aminte autorul **Jurnalului**, Universitatea ieșeană fiind grav lovită de cerberii lagărului socialist, iar M. R. Iacoban consemnează, spre știință, uluitoarea declarație a lui Iorgu Iordan, noul ambasador la Moscova, aflându-se în fața lui Stalin: „în afacerea epurărilor de la Iași” se poate vorbi de succes, doar că „unii reacționari au rămas nepedepsiți”. Încă! Numele „reacționarilor” din Universitatea „Al. I. Cuza” sunt redată în primul volum al **Jurnalului**.

Aberațiile curgeau una după alta, având în vedere prezența cozilor de topor automocirlite în zoaie de culoare roșie. Aflăm de la M. R. Iacoban că, la festivitățile Stalin 70, i s-a propus tătucului „construirea unei biserici cu hramul «Slavă epocii staliniste!»”, o tentativă de canonizare, Moscova să poarte numele „tătucului”, sa-trapul urmând a primi, printre altele, titlul de „savant al lumii”. Cum România devenise chiar mai catolică decât „Stalin și poporul rus” care „Libertate ne-au adus!”, autorul se referă în continuare la ceea ce se petrecea la noi: „Suntem convinși că conducerea (sublimă cacofonie, n. m.), Partidul și Guvernul RPR vor satisface dorința noastră înflăcărată și vor acorda orașului nostru înalta cinste de a purta numele Orașul Stalin. Semnează oameni ai muncii din orașul Brașov”, urmând ca generalissimul să fie numit membru de onoare al Academiei RPR. „Steluța cea de sus” clipoceă... veghea... porunceă... În acest timp, când oamenii vedeau doar roșu înaintea ochilor, scriitorul ieșean realizează o analiză corectă a situației României înainte și după Yalta. Concluzia e că am fost *livrați pe tavă rușilor*, fără nici o condiție. Dar iată și preludiul funebru al lui Churchill aflat în fața lui Stalin (9 octombrie 1944): „România este treaba rușilor” dirijați de Testamentul țarului Petru cel Mare. Observator atent și avizat al istoriei, M. R. Iacoban notează: „Autentic sau făcătură, Rusia îl urmează muștește veac de veac. Și-acolo scrie: «A se întinde neîncetat spre Sud de-a lungul Mării Negre»”. Nu visa și Ecaterina a II-a la un regat al Daciei condus de pravoslavnicul Potemkin, trimis să se instaleze la Iași cu o întreagă armată? Nu avea în vedere și „lingvistul” Iosif Visarionovici renunțarea la sintagma „limba moldovenească” și înlocuirea ei cu „limba română”, cu bătaie lungă (la propriu!) până la Carpați? Interogațiile nu fac altceva decât să confirme afirmațiile din **Jurnal** referi-

toare la mârșavele planuri născute „muștește” din apocaliptic Testament. Atrage atenția în continuare autorul că profesorul George Ivănescu a fost mazilit din pricină că s-a aflat în flagrantă contradicție cu „savantul lumii”, așa cum rezultă din cartea lui Dănuț Dobos, **Universitatea captivă**, unde stă preluat negru pe alb ceva din gândirea șchioapă și atât de periculoasă la vremea aceea a vigilențelor noștri internaționaliști: „Reacționar în ceea ce privește tot ce este sovietic. Neagă aportul tovarășului Stalin în lingvistică. Atitudine naționalistă: a afirmat că acolo unde se vorbește românește, trebuie să fie stăpânire românească”.

Și, fiindcă tot suntem în anii dezlănțurii terorii asupra valorii, merită să fie menționat punctul de vedere al autorului privitor la comunism: ... *nici la noi, nici nicăieri în lume n-a existat vreodată comunism, ci totdeauna a fost vorba doar de o umbrelă boită ideologic, menită să ascundă dictaturi de clan. Comunismul ca ideal utopic (repet: utopic) pornește de la premisele apropiate de doctrina creștină (!) și-i profund incorect să faci responsabilă o idee, fie ea și exaltată, fantastă, naivă, onirică, de modul în care s-au învrednicit unii s-o traducă în viață. Ca și cum ai condamna creștinismul pentru ororile inchiziției, ori mahomedanismul pentru teroriștii care se aruncă în aer invocându-l pe Alah. Aici e aici: nu comunismul se cuvenea condamnat, ci regimurile ilicite intitulate comuniste!* E o nuanță care se cere luată în considerare și cercetată cu toată atenția. Alunecarea într-o ideologie extremistă și impunerea acesteia prin forță de o grupare intangibilă, ori concentrarea puterii în mâinile unui singur personaj, prin manipulare și teroare, nu are de a face, într-adevăr, cu ceea ce s-

a numit comunism. Domnia cnutului irațional a făcut ca după 1946 să fie epurate și cărți de valoare, 10.000 de titluri, ne informează M. R. Iacoban, ajungându-se la situații de o tragică absurditate, lista neagră conținând opere datorate lui *Alecsandri, Cantemir, Coșbuc, Ispirescu, Kogălniceanu, Negruzzi, Rebreanu, ba chiar și Eminescu!* Cel ce a înființat în cadrul Editurii „Junimea” (1974) colecția „Eminesciana” face o propunere pe care ar trebui s-o sprijine întreaga intelectualitate românească. ... *pe ruinele păraginite ale Fabricii de mucava de la Molid, să se așeze o placă memorială cu inscripția aici au fost topite mari cărți ale culturii române* (s. a.). Absurda și incredibila situație a putut să producă un „poet”, pre numele său Motoarcă, în spatele căruia se ascundea Ștefan Augustin Doinaș, M. R. Iacoban „îmbogățindu-și” **Jurnalul** cu următoarele stihuri imunde: „Cine alungă mârșavii dușmani/ boieri, industriași și chiaburani/ Cine ridică din popor, de jos/ pe omul priceput și curajos?/ Cine și-a dat cei mai buni copii/ Morți pentru fericirea celor vii?/ Un strigăt repetat izbește zidul/ ca un ecou înflăcărat: Partidul!” În 1950, completează autorul, Motoarcă/Doinaș, viitorul poet incontestabil, câștigă premiul I la un concurs din Cluj și încasează *fără să clipească 20.000 de lei la ora când salariul era în jur de 500 de lei*. Cum A. E. Baconsky nu s-a lăsat mai prejos, scriitorul născut la Ițcani îi redă *pentru trist amuzament răs-cunoscuta strofă*: „Trece-o zi, mai trece încă o zi/ Se ascute lupta între clase/ Iar chiaburii se arat-a fi/ Elemente tot mai dușmănoase”, moment prielnic pentru Motoarcă să se simtă lezată în onoarea lui de brav poet și declară că *se retrage... din literatură*, iar M. R. Iacoban, privind spectacolul grotesc, nu poate decât să exclare: *Ce comedie!*

Dar istoria (și isteria!) prea trist-comedioasă are pretenția de a se repeta, de data aceasta pe alte coordonate, din moment ce în democrația (demonocrația?) românească a răsărit o ciupercărie de „băieți dăștepți” și (normal!) gălăgioși pe toate canalele de comunicare. Autorul nu are cum să se abțină și redă o mo(n)stră de gândire și de atitudine a unui care a ajuns în Parlamentul European: „Da’ cine-i, dom’ne, Nichita Stănescu ăsta? A adus mai mulți bani decât mine în România?” Aferim puncte de legătură între două lumi realizată de autor și ce lectură agreabilă a **Jurnalului**!

Ioan RĂDUCEA

Zidiri tonale

Expoziția aniversară *Eugen Mircea. 75*, întinsă pe durata a zece zile, la Galeria „Theodor Pal-lady”, a fost vernisată, la 21 aprilie 2023, de către președintele UAPR, Filiala Iași, Maria Bilașevschi. Artistul a fost omagiat (chiar în ziua împlinirii a trei sferturi de veac) de către autorități dar și de către confrăți și foștii elevi, fiind vorba de una dintre rarele personalități care, așa cum s-a spus, au egalat dragostea de meserie cu cea de breaslă – nu doar ca profesor (și director, și inspector) dar și ca autor de volume și albume, organizator al unor tabere de creație, al unei galerii („Dan Hatmanu”), al unor puncte muzeale, al unui prim salon de acuarelă (tehnica sa predilectă) etc.

Semn de vitalitate, expoziția, ce reflectă ciclurile sale tematice (restrânse și urmărite pe decenii: peisaje bucovinene; naturi statice; zidiri vechi, îndeosebi ieșene), cuprinde mostre din câteva perioade de creație dar și mai multe piese recente, toate confirmând coerența unei atmosfere picturale Eugen Mircea. Într-adevăr, urmînd o sintaxă plastică bine articulată în rigoarea ei (una dintre regulile care frapază este absența totală a personajelor), formele vizuale se succed pe principiul temei cu variațiuni. Prin aceasta, se caută îndeosebi o formalizare accentuată a peisajelor sufletești, reduse la câteva mișcări și motive – cum proceda Bacovia, în plan literar, iar artistul, prin sursele de inspirație dar și prin naștere, îi stă aproape – multe de recunoscut în lirismul școlii ieșene (pe filieră Constantin Radinschi, eventual Petre Hârtopeanu etc.). Peste toate, deși nu lipsește o (secretă) exuberanță, exprimată prin dezinvoltura liniei – doar și Bacovia a fost socotit, de la un moment dat, un învingător! – miza constă în deosebita forță compozițională, așa cum se lasă ea prinsă în marele dialog al griurilor. Ponderata lor amplitudine este un mod de a invoca delicatețea celor mai adînci procese sufletești, încît suprafața picturală înseamnă, de regulă, o îngemănare de nuanțe calde și reci – cu ușoara dominare a celor dinții, în execuții de colorist de primă clasă.

În această privință, cît se poate de incitantă este reluarea peste veacuri, însă în tonuri cu deosebire stinse, a relației albastru – galben pe care o practica marele Johannes Vermeer. Roșurile apar facultativ, cvasiabsente sînt și valorile iritante de verde (între atîtea vederi din natură!) încît vorbim într-adevăr de un îmbătător parfum cromatic, crescînd în aura celei mai frumoase tradiții ieșene (și autohtone, în general). Ținta speciilor tratamente se ridică însă la idealul reprezentării unei misterioase imagini, împlinitoare de suflet – țintă fixată de Renașterea toscană în observația că orice pictor pe sine se pictează... Și fiindcă ființa pictorului, precum a oricăruia, se va arăta inevitabil drept devenire, opera plastică nu poate însemna decît (cel mult) aducerea la zi a evidențelor interiorității, procesul cerînd neconținut a fi reluat. Urmînd multiple variații și modulari, nu ne aflăm departe de motivația iconei de a reprezenta prin văzut nevăzutul, prin senzație metasenzorialul. Hieratismul unor obstinate compoziții pe aceleași repere este asociabil acesteia, firește, prin punctarea relației dintre elementele care țin (aparent) de lumesc: în peisaje, volumetria cîte unei case (ori linearități arboricole), evanescența cerurilor și orizontalizările telurice; în naturi statice, subiect detașat, uneori în ax central, din care se ridică aripi de arabescuri, luînd ca pretext siluete florale (se preferă, în acest sens, stînjeneii). Un loc aparte îl ocupă cele trei lucrări cu vînat (cîte un fazan, o dată și cu făzănița alături), leșurilor întinse dramatic adăugîndu-li-se un incongruent vas înalt: recursul la obiectul cu rol simbolic, cel puțin în aceste sumbre trimiteri către tanatic, face parte dintr-o recuzită care ar suporta eventuale dezvoltări viitoare.

Indiciu al cerebralității de fond a gestului pictural, titlurile lucrărilor, la o primă vedere anodin de denotative, sînt concepute în fond drept exemplificări ale unor obsedante motive (*Primăvară timpurie, Primăvară în munți, Iarnă în asfințit, Iarnă la Pojorîta, Iarnă la Moldovița* etc.) – uneori, acuzînd un grad și mai mare de generalizare, par exemplificări ale unor obsedante genuri: *Vînat, Natură statică...*

Nicolae Breban și „proiectul destinal” (IV)

Bogata ofertă de tipuri e reductibilă la o ecuație proprie; iar fascinația forței e biciuită cu un cinism plebeian. Breban discută, cu o vervoasă capacitate de observație, forța celor mici, acea forță „măruntă, consecventă, inepuizabilă”. Scriitorul urmărește ipostaza umilă, anonimă a puterii, decelând „urmele” în ceilalți. Eroii fascinează, fac prozele, dezvoltă o forță iradiantă. Dezinvoltura, spontaneitatea, imprevizibilitatea, ambiguitatea – toate slujesc respectării schemei: *inversarea rolurilor*. Martiri ai unor cauze obscure, eroii lui Breban sfârșesc în impostură. Cu o remarcabilă știință a detaliului, imaginativ și concret, prozatorul repovestește lumea; e atent și grijuliu cu „oferte” românești. *Oferta vieții este, însă, anarhia vieții*. De aici vorbăria, verbiajul năclăit, redundanța, nerespectarea normelor tradiționale. Nicolae Breban sfidează, spuneam, logica narativă în numele haosului vieții. Viul, ființa, ontologicul, „ceea ce ne înconjoară de peste tot”, această mare și imprevizibilă mișcare ar fi substanța odiseicului roman *Drumul la zid* (1984). Un roman total, în accepția unui *Breban* care absoarbe orice (totul) pentru a desacraliza eposul și a reinventa realitatea prin mitizare. *Drumul la zid*, s-a spus, poate fi citit ca o epopee a dereificării, descoperind excepționalitatea omului comun; adică excepționalitatea ascunsă în banalitate, aflând puterea de a renaște prin cucerirea spațiului interior. Aflând și reafăind *miracolul de a fi*, recuperând, sub dimensiune alegorică, umanul, în care intră, desigur, și subumanul.

Un Castor Ionescu trăiește o revelație, se retrage din lume pentru a reveni, menit și el unui „rol sacral” (Popa 2001 : 851), cu influență modelatoare, nedorită chiar. În enigmaticul K. (*Pândă și seducție*, 1991) „lucrează” un demon al farsei. Domnul K., eroul acestei narațiuni, este un scriitor corupt de glorie; interviurile acordate ziarelor „burgheze”, în numele unei dubioase revolte, îl aruncă în vidul social. Profesiunea de *a fi celebru*, megalomania (deși trăiește „în afara socialului”) cochetând cu ritualul seducției (erotică și politică, deopotrivă) îl definesc drept *un politician al amorului*; un mic Dumnezeu – constructor de farse. Descoperim aici, în embrion, tema creației (poseiei), testată prin invocarea unui Don Juan creator (un Romeo „măruntel”, deșteptând feminitatea) sau prin citarea „găliganului de Rogulski”, un memorabil și grobian erou de roman. Să ne amintim că în *Don Juan*, Tonia, „fixația” lui Rogulski, va lupta pentru „apărarea cuplului”: o viață mecanică ascunsă într-o familie afișând masca respectabilității. Micuța Tonia, crispată, pare intangibilă, dar Rogulski o va trezi la o nouă viață; o va remodela. Rigiditatea contrariată, alarma de animal vânat, teama de vulgaritate se risipesc; Tonia, cu ale ei efluvii enigmatice, devine autentică, supusă unui ritual coruptiv. Nicolae Breban demolează mitul fericirii erotice, trecând prin filtrul ironic discursul românesc. *Don Juan* este o „epopee” în registru parodic, scriitorul „jucându-se” cu *metafora vânătăriei*. În spatele lui Rogulski, cel pentru care a poseda înseamnă a descrie (a crea), stau interogațiile asupra actului creator; „boala lui Rogulski” este boala creației. Demiurgismul e drapat în faldurile agresiunii donjuanești; cel care posedă descriind, împărtășește soarta scriitorului. Palavragiul Rogulski, dincolo de poezia trivialității, dincolo de efectele fals-pedagogice pe care romanul le evidențiază, accede la libertatea de a rămâne ceea ce este.

Proza sa nu cade în cazuistică minoră, ci tinde spre general-uman, reproblematicând. Iar vegetația interpretativă poate crește luxuriant pe acest sol. Cum realitatea dilematică provoacă „animalul interior” și spațiul românesc este confortabil-duplicitar, invazia personajelor oximoronice pare firească, prelungind o ambiguitate salvatoare.

Previzibil, nici *Frica*, încheind trilogia stalinismului românesc, după *Singura cale* și *Jocul și fuga*, reușind „a nu contrage comunismul în stereotipii” (cf. Bogdan Crețu), roman masiv, dificil, confesiv etc., nu se dezice de buchetul tematic îndelung testat de prozator. Dincolo de reconstituirea unei epoci (acele „incredibile vremuri” ale primului deceniu comunist, istoria fiind un „talaz de noroi și crime”), el se vrea, pentru „bărbătușul” Luca Horațiu Bejan, visând să ajungă scriitor-judecător, și o lungă retrospectivă. Suntem în anii fervorii staliniste, o dictatură „în iureș”, cu „vremuri viforoase, bizare, sălbătice”; o Revoluție grăbită, manevrând concepte „enorme”, își cere victimele. Harnicul serv, înfricatul și ștersul Luca, un bărbat „ne-terminat”, editorialist la *Gazeta cooperăției*, împins de Leni (grijulie cu cariera soțului) e prins în conflictul dintre cei doi mentori ai săi: „zeița” Ligia Fărcașiu, o activistă pur-sânge, castă, cu devoțiune pentru Cauză și fostul ilegalist Ion Nistor, ajuns general, ins rafinat, un protector idolatriizat, „rătăcit” în lotul diversioniștilor, răzbunat de „șoricelul Luca”. Crima din dormitorul mov, sacrificată fiind „marea Cobră”, singuratică Ligia (o preoteasă a Cauzei) privea conflictul „strategiilor” din Comisia pentru colectivizare, tovarășii sovietici dorind grăbirea procesului. Mutat în bu doar, romanul desfășoară știuta filosofie brebaniană, împărțind lumea în stăpâni și cei distribuiți în roluri secundare, precum conștopistul Bejan Luca Horațiu (B.L.H.), învățând „arta sclaviei voluntare”. Dacă *În absența stăpâ-*

nilor, clinicianul Breban discuta cazuri / drame individuale, acum el ne amintește că marele personaj al acelor ani, un „timp bolnav”, „total absent” în producția românească, era *frica*.

Reamintim că ultimele pagini ale romanului *Singura cale* precipitau „evenimentele”: o informație șoptită, neverosimilă, un zvon neverificat (pe filiera tovarășului Vitregu) funcționau ca *declin*. Petrecărețul Const Buzilă, înalt activist și „prietene de ultimă oră” al lui Calistrat, un impostor jovial, are o idee „năstrușnică”: dispăre, se dă drept altul și aterizează „acolo”, „la fund”, experimentând universul carceral. Iar naratorul ne asigură: *trebuia să fie așa*. Începe detracarea / degradarea lui Cali, deja om așezat, prins într-o „câsnicie tovarășească” (cu Valentina). Cu știutu-iarivism „anemic”, în plasa micilor lașități și ipocrizii, vizitat de iluzii paranoice și fantasme indigeste. Și care, brusc, ascultând vocile inconștientului, revine în „propria-i temniță” (nemulțumirea de sine), realizând că acel Const ar fi *maestrul visat, pierdut*. Încât, etalându-și defectele, coborând în rătăcire și „scrânteală”, subjugat de obsesia de a-l căuta (așteptându-l), își propune *să rămână viu*, trăind „ai-doma lui”, să-i ducă „propria lui viață”. Se reface, în absență, cuplul ucenic-maestru. Dar, s-a observat, e vorba de o *convertire prin delegație*. Revelația lui Calistrat, după o așteptare intensă, anunțând „învierea”, o parafează. Cincul Const Buzilă alesese pușcăriă pentru salvarea sufletului după ce gustase, în plin stalinism, misterul puterii și „reală falsitate a noii lumi”, întronând – sub șenilele Istoriei – minciuna existențială, sub un „regim năvalnic”. Confruntat cu „măștile răului”, va căuta *măreția suferinței*. Iar Calistrat, înșurubat în angrenaj, nu vrea să ajungă și să reziste „sus”, desigur într-un timp lacom al Revoluției, devorator; cu eroi și victime; nu vrea să parvină, ci să devină, întâlnindu-și /

contemplându-și destinul. Așteptându-și timpul, lunecând în detracare ca într-un *coșmar melodios*. O devenire ținută sub observație, o ratare planificată, conjugând „lenea de destin” pe fundalul „basmului negru” al Istoriei, stângăcia (de mare „adâncime”) și forța interioară, dorind *a rămâne viu*, salvând umanitatea. După ce, sub semnul provizoratului, întâlnise atâtea *maestri de împrumut*, acei falși maestri, repudiați. Descoperind, salvator, că această obsesivă căutare a magistruului este *o cale de a afla umilința*.

Breban cercetează tenace, cu senzația acută a viului, zonele obscure, abisalitatea, stările tulburi, ținând de „un fond biologic primar dictatorial”, impunându-se ca *imperativ interior* (Damian 2010 : 58). Tot S. Damian vorbea despre prezența unor eroi infirmi, „amputați”, străini de etică, băntuiți de idei demoniace, făcând apologia amorismului (un Iliquid, de pildă), necunoscând căința, sfâșierile conștiinței, criza morală. Din tagma aleșilor, acești cinici stilați refuză cu seninătate orice interdicție, sfidează frânele sociale, dezechilibrează tabloul. Deși, același critic va recunoaște că romanele nu își propun „să împartă maniheist personajele”, literatura nefiind un tratat de morală.

În fond, la ora bilanțului, autorul *Franciscăi* recapitulează, cu portretistică suculentă, divulgând și informații de culise, credințele tinereții. Acele seri aprinse și nopți albe, când foștii prieteni, aspiranți la glorie, mânați de o impulsivitate paranoică, schițau utopii tangibile. Ortacii de atunci, euforizați, cu o beligeranță mascată, înfrângând vitregiile timpului social, credeau neclintit în viitorul lor, dovedind o infailibilă *încredere*. Trăind, altfel spus, „în cușca propriei obsesii de destin” și apărând, cât se putea, *microcosmosul literar*. Iată pilda celui înrobite de proza abisală, consacrat definitiv utopiei românești. Și care, având – arhitectural – viziunea Operei, impunând prin ritm și

debit, forând abisalitatea, refuzând maniheismul, nu dezvoltă o perspectivă justițiară, ci o gândire vie, contradictorie, protejând și pregătind explozia virtualităților; salvând, adică, „adevărul spermatic” (cioranian). „Răsfățat de atacuri”, cum ne reamintea (v. *Viața mea*, II), trecând în revistă accidentele biografice, râvnind o exclusivitate literară (prin creație), Nicolae Breban ne face părtași la *încordarea de a fi*. El, un privilegiat, își examinează trecutul, „unul din luxurile rare ale existenței”, mulțumind zeilor pentru o invidiabilă „anduranță”. Întors *definitiv* din Franța, în martie 1990, „aiurit” și „înflerbântat de noua libertate a Românilor”, atipicul Nicolae Breban participă la *Marea Schimbare*, rămânând, observa Theodor Codreanu, un infatigabil profesionist, cu „voce multicoloră” (Codreanu 2017 : 310), străin de „mitologia estetismului”, dar înrobite construcției, dezavuând, orgolios, *frica de monumental*.

Contemplându-se cu uimire, ieșind dintr-o tinerețe „bălbăită” (v. *Viața mea*), Breban își mărturisește statornicia, atât ca devot al romanului (sfârșind, printre-o încordare orgolioasă, „un lucru amplu, pretențios”), cât și pentru maestrul său declarați (ca „morminte spirituale”): „îngropat” în Nietzsche și în textele rusului Dostoievski, îndeosebi. Ca truditor, respectând disciplina scriitorului și forjând un stil „de unică folosință” (cf. M. Zamfir), el, testând o temă cu variațiuni, se reinventează. Antonio Patraș avea dreptate: opera brebaniană este, ca eseism vizionar, „un joc de oglinzi” (Patraș 2020 : 70), de amprentă oratorică și portantă reflexivă. Repudiind acel cod acceptabil (subînțelegând autocenzura), linearitatea și verosimilitatea, părăsit de critică (exceptând câteva nume, de la Bogdan Crețu și Theodor Codreanu, până la Marian Victor Buciu), imprevizibilul Breban rămâne *un caz*. Ultimele cărți, puțin comentate, cultivă – observa chiar fidelul Marian Victor Buciu, parind *doar* pe Breban – retorica ambiguității, acel „dublu registru” care complică, prin „viscere memorialistice” și confesiune bulimică, „dificultățile sensului”. Breban ne invită în *irealitate*, „peste lucruri și aparențe”. Fiindcă, pe bună dreptate, Mihai Zamfir identifică, la prozatorii nonconformiști, „calea nișei laterale” (Zamfir 2017 : 419). Iar Breban, ocultând realitatea, și-a construit, tangent spațiului transilvan, o lume proprie, autonomă, satirizând spiritul burghez, cu insignifianți protagoniști provinciali, de potențial simbolic, însă: ispitit de cultul forței, capabili de „frondă tipologică”, exprimând logoreic, dincolo de ideologii, însăși esența politicului.

Mărturisind că „nu avea destul talent pentru exil”, Nicolae Breban și-a oferit, până în ’89, o ciudată navetă, daimonul său, suferind de muțenie, neputând explica desele reveniri în țară, privite, se înțelege, cu suspiciune de conaționali. După care, repatriat, s-a instalat într-un „ciudat exil intern” (Simuț 2007 : 283), rupt de stricta actualitate, izolat, drumul său urmând, neabătut, voința de construcție, clamată deseori, „îngroparea în operă”, elogiul vocației etc., izvodind o literatură vitalistă, ținând monumentalul, pe măsura „tribului” nemțesc (Böhmlerii), pomenit mereu cu superbie: teme obsesive, în bogăție de variante, fraze arborescente, personaje logoreice, exprimând orgolios un eu paranoic, recunoscut ca atare. Dar centrul de greutate / de interes al scrisului brebanian, câștigând în nerv polemic, s-a mutat înspre memorialistică și eseistică, reconstruind contexte și contabilizând înamicități de altădată, fără a uita, sub dictatura pieței, de „improbabilul cititor”. Rămâne, însă, încrederea în destin ca *auto-construcție*, siguranța de sine, „îndărătnicia monomană” (cf. S. Damian), gravitând în jurul unor certitudini ale scriitorului.

Întotdeauna incomod, prozator cu „oase tari”, producând romane arborescente, de reverberație ideatică, Nicolae Breban are, se știe, o încredere fanatică în cultură. Spirit orgolios, cu pulsiuni paranoice, contrariant prin masivitatea operei și, nu mai puțin, prin spectaculosul biografic, sedus de meseria „de a descrie”, mânat de plăcerea vicioasă de a experimenta impostura, plonjând în psihismul abisal, Nicolae Breban trăiește sub fascinația romanului. El este, indiscutabil, un prozator puternic, de cursă lungă, propunând cezura, un *pariu tipologic* (acele „rupturi” caracteriologice, deturnând „eul genetic”, sfidând logica internă a romanului) și crezând, nedezmintit, în viitorul genului trăgănat chiar dacă multe Casandre de serviciu anunță, cu o răutăcioasă bucurie, moartea romanului. Mai mult, orgoliosul Breban vede în lacomul roman *o știință vie*.

„Trecător” prin Banat, tinerelul N. Breban, „fantasmatic și lipsit de măsură” era cunoscut, în anii lugoieni, drept Brebingway; iar primele romane le-a gândit / scris pe malul Timișului, deși în Banat, cum suna un vechi reproș, deloc surdinizat, a fost primit cu o „certă indiferență” (vezi *Sensul vieții*, IV). Ideea *Îngerului lui de gips*, reamintim, se născuse la Lugoj, în vara lui ’67, prinzând chip peste cinci ani. Romanul, cu un Minda detracat, „aproape suicidar”, putea fi citit în cheie realistă, anunțând – orin *degradarea* eroului – o temă dragă, obsesivă: *metamorfозa*; dar era, în principal, o „halucinație tematică”, cum o definea, memorabil, însuși Breban, construind dual, pe suportul unui *story* realist, adevărata sa capodoperă, credem.

Adina BARDAS

măști care nu ascund surâsul

„Arta necesară omului, pe timp de secetă...”

Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu (FITS) - ediția 30

Aștept în fiecare an Festivalul Internațional de Teatru de la Sibiu (FITS), sfârșit de stagiune împlinit în sărbătoare. Când se mai întâmplă să aibă sfârșitul un asemenea elan și vitalitate surâzătoare a speranțelor? Sau, ca anul acesta, a *miracolului*, motto sub care se așază în 2023 a 30a ediție a festivalului. Longevitatea lui e o măsură a creativității, a inspirației, a alegerilor inteligente, a preocupării pentru segmentele noi ale publicului și pentru artiștii în devenire (sugestiv, între 1994 și 1996, FITS se numea Festivalul Internațional de Teatru Tănar Profesionist). E un eveniment care se menține mereu relevant, articulat fiind într-un mod genuin pe ideea de a dăru și a conecta, de a cultiva identitatea unui oraș, racordându-l în același timp la vibrantele, insolitele lumi ale artelor.

Înainte de spectacolele propriu-zise, conferințele de presă stărnesc o trepidatie, cu jerbele lor de numere, cu energia lor scânteietoare. De data aceasta au avut loc trei conferințe de presă (aprilie, mai și iunie), documentate riguros, arătând din variate perspective ce înseamnă a construi metodic, strategic și responsabil. E rar să vezi un festival care jonglează cu sute de evenimente (în 2023 peste 800 în 75 de spații diferite, reprezentând 75 de țări, sezonul francfon fiind în centrul atenției cu aproape 90 de spectacole), dus la capăt impecabil an după an și purtând cu noblete blazonul profesionalismului și al pasiunii. Un model pentru alte festivaluri sau evenimente culturale, FITS dă impresia că se avântă în larg, maiestuos ca un vas de mare tonaj, lansându-se cu impetuozitate pe un itinerar cu escale fermecătoare. Călătoria e însoțită de o perpetuă grație, aceea de a opta pentru entuziasm, și nu pentru descurajare, pentru soluții, și nu pentru blocaje, pentru o seninătate care își are neîndoios prețul său („nu facem publicitate greutăților pe care le întâmpinăm”, puncta Constantin Chiriac).

„Din tot ce este, tot ce nu-i minune / e fără de folos pe-acest pământ”, amintea tot directorul festivalului la una dintre conferințele de presă, făcând din versurile lui Ștefan Augustin Doinaș potecă de gând pentru a releva rând pe rând jaloanele unor notabile evoluții și ale unor inițiative ce desfid stagnarea. Festivalul e un creuzet al formulelor inovatoare și în egală măsură un barometru al gustului public. Modernitatea și tradiția conlucrează spre a încanta, spre a atrage prin autenticitate. Printre titlurile intens căutate sunt „Dorian Gray” de la Burgtheater, „Nuntă în cer” (Teatrul Dramaturgilor Români), „MAKOM 30” (conceput special de Noa Wertheim pentru FITS într-un an în care Vertigo, trupa de dans pe care o conduce cu atâta măiestrie încât lasă statornic în siajul ei delectare și fascinație, marchează și ea 30 de ani de existență), „În măsura imposibilului” (creat de Tiago Rodrigues, noul director al Festivalului de la Avignon), „Jocuri, vorbe, greieri...” (regia: Silviu Purcărete), „Băieții de zinc” (regia: Yuri Kordonsky), „Seaside Stories” (regia: Radu Afrim), „Șeherezada în ritm de flamenco” (María Pagés Compañía), „Ionesco: Un regal” (regia: Emmanuel Demarcy-Mota; scenariu: George Banu; la reprezentare va participa și Marie-France Ionesco), „Rose Ausländer, ultima psalmistă evreică de limbă germană” (cu Maia Morgenstern), „(Nu) e sfârșitul lumii” (regia: Katie Mitchell) – multe dintre acestea vor fi disponibile și online (costul abonamentului rămâne ca anul trecut: 400 de lei). Biletele la spectacolul „Tatăl” al Teatrului Bulandra cu Victor Rebengiuc în rolul principal s-au epuizat imediat. De altfel între primele două conferințe de presă (25 aprilie-10 mai) s-au vândut jumătate din bilete; un semn de încredere în oferta celor zece zile FITS cu evantaiul lor policrom de ispite culturale. Succesul

pare de la sine înțeles, însă drumul către el este planificat cu minuție – programarea, selecțiile, negocierile se întind pe ani de zile. Echipa festivalului e constant preocupată de găsirea fondurilor (Primăriei Sibiului, principalul finanțator public, i se adaugă o suită de parteneriate-cheie), de cheltuirea lor cu folos, de relevanța formelor artistice prezentate, de educarea publicului („oferta e gândită pentru spectator, nu cu scopul de câștig, de consum”). În fiecare zi există evenimente gratuite, iar prețul biletelor e neschimbat de la ultima ediție. În toate aceste gesturi se simte generozitatea și dorința de a angrena publicul, de a-l face să se bucure din plin de tot ce îi este dăruit. În orice inițiativă – fie că e vorba de sezonul NATO, Bursa de Spectacole, Festivalul Școlilor de Teatru, Platforma Internațională de Prezentare a Doctoratelor Excepționale în Artele Spectacolului și Management Cultural, de integrarea, cu rost și cu respect, a instituțiilor de cultură ale Sibiului – transpare dimensiunea dialogului consecvent. Și ea definește cu îndrăzneală și stăruință practici ale viitorului, proiecte originale, o comunicare fluidă între arte. E o amplă desfășurare de forțe ce mijlocește transferul miracolului din inefabil într-o realitate care dă, fără apăsare, o frumoasă lecție despre ce înseamnă patriotism, cultivare a valorilor, remarcabilă rezistență în fața atotcuprinzătorului, blând-împăciunătorului și persistentului slogan „se poate și așa”...

Să subliniem că FITS este singurul festival din țară (și o raritate, în general) care dezvoltă un segment online, și încă unul de anvergură, nu o Cenușăreasă căreia i se alocă la întâmplare un repertoriu. Festivalul Național de Teatru, Festivalul *Interferențe* și altele au renunțat, cu un oftat de ușurare parcă, la a alcătui astfel de secțiuni, aruncând peste bord posibilități de a augmenta receptarea evenimentelor. E multă trudă în a face posibilă o astfel de întâlnire virtuală și nu toți directorii de festival sunt animați de același dinamism și de aceeași bucurie de a dăru. În gestul FITS de a menține secțiunea online se percepe fermitatea unei viziuni care vine decis la întâlnirea cu viitorul; organizatorii segmentului online se investesc în diseminarea valorilor și în comunicarea cu un public cât mai larg, cu dezinvoltura celor care cunosc drumul și știu să limpezească orizonturi încă incerte. Cu 40 de reprezentații, el oferă un sezon sibian bogat (incluzând „Ora în care nu știam nimic unii de alții” de Peter Handke, premiera: 5 mai 2023), completat de alte sezoane (francofon, chinezesc, japonez), ce împletesc în fluxul lor polifonic și spectacole de dans, circ, fado, flamenco, jazz, cântece sefarde, gospel, concerte pentru vioară și pian, orgă, flaut, saxofon, uneori în îmbietoare combinații cu texte clasice.

Ediția 30 (23 iulie-2 iulie) va fi pusă sub semnul *In memoriam George Banu*. Cu o zi înainte de a începe festivalul, George Banu ar fi împlinit 80 de ani. O tristețe de neexprimat există la gândul că va fi o ediție fără interviurile sale pline de o cunoaștere iubitoare a teatrului, de naturalețe, dar și de rigoare, de firescul apropierei umane... Fără întrebările sale care prindeau în îmbrățișare, cu mare delicatețe, spiritul artistului și al operei... Să ne amintim de prezența lui, de colaborările pe care le-a facilitat, de darurile făcute culturii române. Și de cuvintele lui, printre care și acestea: „Nu formulez [...] un elogiu pentru arta trecutului, ci pentru arta care vindecă de rănilor vieții, care reconciliază și reconfortează, care nu se consacră propriului limbaj, care nu eșuează în autosatisfacția gratuității. Arta necesară omului, pe timp de secetă”.

În 2023 conferințele speciale sunt moderate de Matei Vișniec și Octavian Saiu (ocazii cu profund rol modelator avându-i ca protagoniști și pe Constantin Chiriac, Noa Wertheim, Neil LaBute, María Pagés, Marie Chouinard). De notat că anul mondial Liviu Ciulei declarat de UNESCO (la 7 iulie se împlinesc 100 de ani de la nașterea artistului) va fi de asemenea marcat printr-o conferință specială la care vor lua parte Mariana Mihut și Victor Rebengiuc. Apoi, punțile prieteniei leagă seria celor opt spectacole-lectură (din România, Israel, SUA, Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Germania) reunite sub numele *Secțiunea „Virgil Flonda”*. Și sub același arc al prieteniei și valorilor profesionale exemplare, aleea înstelată a Sibiului e gata să-i primească pe laureații acestui an: Noa Wertheim, María Pagés, Katie Mitchell, Marie Chouinard, Milo Rau, Tiago Rodrigues. Fiecare nume evocă universuri ale creativității luxuriante, farmecul celor ce explorează temerar breșele realității prin care magia irupe în spațiul scenic.

Și pentru că festivalul are această admirabilă, tenace preocupare pentru conservarea memoriei, pentru captarea într-un flux viu al clipei repezi cu zestre lor de frumusețe, semnalează vasta retrospectivă FITS 30 de pe facebook (https://www.facebook.com/FITSibiu/?locale=ro_RO); merită vizitată ca o desfătătoare galerie virtuală a momentelor care treptat au construit acest edificiu, cu acuratețea viziunii unui arhitect ce știe să îmbine funcționalitatea cu solide repere estetice în desăvârșită armonie. Tot ce nu trebuie uitat, urcușul treaptă cu treaptă, istovitor, dar mai cu seamă entuziast se arată în plină lumină pe simeze și pune în valoare ceea ce rezistă lacomului timp, o suită de victorii ce rând pe rând au dus la acest fenomen cultural cu aura lui miraculoasă.

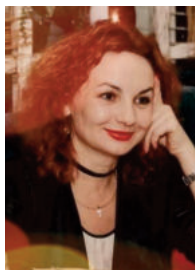
În deschiderea primei conferințe de presă, Constantin Chiriac cita din ceea ce scrisese la ediția a zecea FITS, fraze cu sunet distinct, ale căror ecouri sublimează o istorie cum nu mai e alta în teatrul românesc: „În 10 ani de festival aproape nimic din ce a trecut pe la Sibiu nu s-a pierdut. Ochii acoperișurilor au vegheat ca amintirile să se imprime în pereți și imaginile să palpite în sufletele oamenilor. Duhul orașului a absorbit respirația, lacrima și emoția artiștilor transformându-le în blândă înfiorare sau stranie mângâiere. Privești la pietre și vezi măști, surâsuri, auzi icnete sau frânturi de cânt. Toate acestea năvălesc în ochii celor care au văzut Festivalul de la Sibiu. [...] Cu înfinită grijă dai la o parte grima timpului pentru că praful ce se depune peste tot acoperă treptat, treptat și fețele noastre. Da, noi eram acolo, acum 10 ani, nebuni, neștiutori, curajoși. Cred cu toată convingerea că la fel vom spune peste alți 10 ani despre noi cei de azi pe care-i lăsam în urmă.” După douăzeci de ani, la fel de îndrăzneți, receptivi și vizionari, cei care fac posibil festivalul merită reverența noastră.

MAKOM, Vertigo Dance Company

Înainte de închiderea ediției, să marcăm faptul că Gala UNITER (12 iunie 2023) a dat prilejul binemeritat al celebrării trupei Teatrului Național din Iași prin premiul pentru cea mai bună regie acordat lui Silviu Purcărete pentru spectacolul „Antonin Artaud. Familia Cenci” după P. B. Shelley și Stendhal. Felicitări! Într-un interviu, Ada Lupu, nominalizată la premiul pentru cea mai bună actriță într-un rol principal, comenta cu subtilitate spectacolul lui Silviu Purcărete, văzându-l ca „un exercițiu de acceptare profundă, de reconstituire, într-un proces aproape mistic, ca atunci când restauratorii șterg cu atenție milimetrică praful de pe icoanele vechi. Apoi le redau culorile, frumusețea...”

După un anotimp al controverselor, Gala, în regia lui Răzvan Mazilu, a făcut, cu iscusință și cu o doză de ingenuitate accentuată de sagacitatea frazării cupletelor, să reapară în prim-plan spiritul de solidaritate al breslei. Un tur de forță pe un câmp minat care a fost dezamorsat cu mijlocele artei, nu cu cele ale stridentelor ieșiri în arena publică... Prin interludiile jucăușe și muzica lor sprintară, s-au spus ca în joacă adevăruri bine punctate în context. „E greu să judeci arta, comparațiile dor/răsplata e când miști ceva-ntr-un spectator...” Pe un ton mai sobru, a fost exact și constatarea lui Dragoș Buhagiar de la finalul Galei, arătând cu argumente de netăgăduit că UNITER e condus în spiritul unei fine și adânc folositoare diplomații.

Diana VRABIE

Bălțiul interbelic: o retrospectivă culturală

Bălțiul dintre cele două războaie mondiale configurează o atmosferă heteroclitică, constituită din reminiscențe ale trecutului și reverberații ale prezentului, din fapte și proiecte, din deziluzii și speranțe, din complexe și elanuri. După unire, el se primește edificat și cultural, obținând o respirație românească: „În oraș se simte destul de vie viața românească. Aici trebuie să amintesc că orașul Bălți a proclamat cel dintâi, încă în cursul lunii februarie, unirea Basarabiei cu țara-mamă și a cerut Sfatului Țării să îndrume și celelalte județe ca să facă la fel”¹.

Efectele naționalizării în orașul Bălți nu se vor lăsa așteptate. Între acestea se numără crearea unei infrastructuri educaționale de bază; construirea unui număr impunător de biserici și instituții de învățământ; reorganizarea liceelor particulare de fete și băieți în licee de Stat; instituirea de catedre de limba română în liceele și școlile superioare din tot județul; organizarea de cursuri de limba românească pentru profesori și elevi; deschiderea cursurilor pedagogice, sub direcția prof. Liviu Marian; fondarea Asociației învățătorilor și a Societății Științifico-Literare „Ion Creangă”; inaugurarea căminului de fete al societății ortodoxe naționale a femeilor române; organizarea de coruri, inclusiv, religioase, cum este cel al bisericii „Sfinții Voievozi” din Bălți, condus de părintele Silvestru Vatrîci; fondarea Societății Corale „Simion Murafa”; înființarea muzeului bisericesc, căruia i se rezervă o parte din localul eparhiei (episcopia Hotinului); distribuirea gratuită a cărților; apariția unui număr impunător de publicații seriale: „Astra literară”, „Viața din Bălți”, „Revista Asociației învățătorilor din orașul și județul Bălți”, „Cuget moldovenesc”, „Revista copiilor”, „Vocea Bălților”, „Curierul literar”, „Basarabia”, „Credința noastră”, „Anuarul Episcopiei Hotinului”, „Crenguța”, „Flori de stepă” ș. a.; publicarea unor volume științifice, cum este cel al Asociației Învățătorilor din Bălți, coordonat de Șt. Bărsănescu; înființarea societății culturale „Cartea noastră” și editarea lucrării cu același nume; organizarea de conferințe culturale de către scriitorii notorii ai literaturii române, între care, Liviu Rebreanu, care își susține conferința în anul 1935, în sala cinematografului „Lux”, în ziua de 17 septembrie, la orele 17.30. Era anul când Liviu Rebreanu împlinea vârsta de 50 de ani. Scriitorul a preferat să-și sărbătorească jubileul printr-un ciclu de conferințe intitulate „George Coșbuc, poetul sufletului românesc”. Marele romancier român era însoțit de Fanny Rebreanu, soția sa, și prietenul Anastasie Mitric, actor, dramaturg, regizor.

Un alt eveniment literar, care a marcat publicul bălțean a fost serata literară organizată de profesorul Ion Manolache de la Liceul „Ion Creangă”, în martie 1939, în sala teatrului „Scala”. Invitații seratei au fost scriitorii Ionel Teodoreanu, care a citit un fragment din romanul „La Medeleni” și Ion Minulescu, care și-a încheiat recitalul prin legendara poezie *Acuarelă*. În aceeași perioadă evoluează o trupă de actori de la Teatrul Național din Iași, care a oferit două spectacole: „Extemporalul” și „Quelques fleurs d’hubigant”.

În deceniul al treilea Bălțiul interbelic a fost gazda unor frumoase evenimente literare, cum este și cazul vizitei scriitorilor Cincinat Pavelescu, George Gregorian, Gheorghe Brăiescu, care au venit la Bălți pentru o șezătoare literară, la invitația lui Pan Halippa. Deși

întâlnirea a avut loc într-o magazie (pe atunci în oraș nu era o sală specială), „sala” a fost arhiplină. De aceeași ospitalitate beneficiază și scriitorul Leon Donici, care, cu prilejul conferinței sale despre *Revoluția rusă*, descinde în Bălți. Vizita lui Constantin Stere la Bălți, cu prilejul împlinirii a 50 de ani de luptă politică, va anima și ea societatea bălțeană.

Viața culturală este completată de concertele cântăreței Lidia Lipkovskaia, dar mai ales ale lui George Enescu, care vine în repetate rânduri la Bălți: „În ziua de 24 Noiembrie maestrul Enescu a fost oaspetele nostru. Întâmpinat în gara Pământeni de intelectualitatea românească bălțeană, d. Mihail Cucer, primarul Municipiului îi urează un călduros bun venit” („Cuget moldovenesc”, An. VI, 1937, nr. 11-12). În urma acestor vizite este fondată Societatea culturală și de binefacere „George Enescu”, care va contribui ulterior la editarea revistei „Cuget Moldovenesc”, cunoscută și apreciată în toată țara, dar și la apariția editurii cu același nume.

O sinteză a acțiunilor de naționalizare, imediat după unire, ne oferă publicistul I. Petrescu Podari: „Tot aici cu ocazia cursurilor, s-au ținut șezători săptămânale cu programe astfel alcătuite ce la fiecare pas au strecurat în suflute picături de crearea sentimentului de solidaritate național. Aici la Bălți s-a înființat încă de la 27 Februarie Societatea Corală „Simion Murafa” care e o adevărată mândrie. Aici la Bălți s-au organizat serbări culturale cu teatru românesc, jucat de români basarabeni și români de peste Prut, cântece și dansuri naționale în costume naționale. Tot aici la Bălți odată cu pornirea puternicului glas al unirei (5 Martie) a apărut cu multă trudă „Glasul Moldovenesc”, fiind atunci a 2-a gazetă în românește în Basarabia și care se împarte în sate în 2000 de exemplare în chip gratuit după cum este gratuită și munca depusă pentru apariție, afară de plata tiparului”².

Aceste mărturii de epocă vin să refacă „glasul Unirii” de la Bălți, cu entuziasmul inerent, cu sărbătorirea Unirii Ardealului, momente amplificate de reprezentațiile teatrale, susținute de artiștii ieșeni, de concertele lui George Enescu, de conferințele susținute de profesori și scriitori celebri. Succesiv sunt descoperite performanțele culturii românești, prin organizarea cursurilor de perfecționare a corpului didactic și completarea staffului academic cu profesori din ve-

chiul regat, Bucovina, Ardeal și Macedonia, prin activitatea Societății de ajutor „Unirea”, a celebrului liceu de băieți „Ion Creangă”, respectiv, a liceului de fete „Domnița Ileana”.

E un întreg univers pitoresc, peste care se așază palimpsestic evenimente, locuri, oameni, ce reușesc să transmită pulsul specific al urbei. În același timp, răzbate o sensibilitate modernă și un cod comportamental specific peisajului urban. Bălțiul interbelic își desăvârșește esența prin conjugarea unor influențe economice, politice, administrative, culturale, așteptând convertirea într-un labirint stimulat.

¹ C. R. Munteanu, *Prin Basarabia românească*, în „România Nouă” (Chișinău), An. II, nr. 109-110, 1918, p. 1.

² I. Petrescu Podari, *Societatea culturală și de binefacere „George Enescu”*, în „Glasul Moldovenesc” (Bălți), An. I, nr. 23, 1.09. 1918, p. 1.

Orașul Bălți - vedere generală

Cornel Simion GALBEN

Remember Gheorghe Drăgan

N. 9 aprilie 1943, în satul Vișoara, comuna Târgu Trotuș, județul Bacău - m. 14 ianuarie 2019, la Târgu Ocna, județul Bacău. **Poet, prozator, eseist, critic literar, redactor, jurnalist, profesor.** Este fiul agricultorilor Ileana (n. Stoian) și Neculai Drăgan. Copilărește în satul natal, începându-și studiile la Școala Primară din localitate (1950-1954) și continuându-le la Târgu Ocna, unde urmează ciclul gimnazial, la Școala Nr. 2 „C. Negri” (1954-1957), și cel liceal, la Liceul Teoretic „Oituz” (1957-1961). Grație neuitărilor profesori Dan Protopopescu și Badiu Leu, descoperă în liceu marea literatură și pasiunea pentru studiul aplicat, care l-au propulsat până în faza republicană a Concursului de literatură română, de unde se întoarce cu premiul I. Tot în acei ani începe să scrie, debutând cu poezie în revista „Iașul literar”

(aprilie 1960). Devine, după absolvire, student al Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” (1961-1966). Participă la cercurile studentști și la viața culturală ieșeană, începându-și colaborarea publicistică la ziarele „Flacăra Iașului”, „Oneștiul nou” și devenind apoi o prezență constantă și în paginile publicațiilor literare. Își susține teza de licență cu un studiu dedicat poetului simbolist D. Iacobescu, absolvind cu „diplomă de merit” și fiind încadrat ca redactor la „Iașul literar” (1966-1970). După această primă experiență redacțională, se transferă pe același post la Editura Junimea (1970-1990), în cadrul căreia va iniția și coordona colecția „Humanitas”, în intervalul 1976-1989 redactând importante lucrări de filozofie, psihologie, istorie, logică și sociologie, semnate de Petre Botezatu, V. Pavelcu, Ernest Stere, Gr. Moisil, S. Mehedinți, Al. Zub și alții. A fost, de asemenea, redactorul celebrei colecții „Eminesciana”, coordonată de fratele său, criticul și istoricul literar Mihai Drăgan, până în 1989 editând peste 30 de volume (numerele 22-53). Bulversantele evenimente postdecembriste au adus schimbări și în traiectul său profesional, din 1990 devenind redactor la Radio Iași, apoi la Radio Europa Nova și TV Europa Nova din Iași (1993-2001), iar pe final de carieră, profesor asociat la Universitatea „Mihail Kogălniceanu” din „ducele țarg” moldav (2001-2006), departamentul „Relații Internaționale și Studii Europene”, unde a predat cursurile „Cultura română în context european” și „Modele culturale comparate”. Începând din 1996 a coordonat, totodată, colecțiile „Cartea școlarului grăbit” (numerele 1-19) și „Romania Orientalis” (îm-preună cu filologul clasic Traian Diaconescu) ale Editurii Institutul European din Iași, tot aici fiind și redactorul unei serii de traduceri din franceză (litere, filozofie, istorie, drept, cultură generală etc.), intitulată „Memo”. În anii 1992-1993 a pus, de asemenea, pe picioare, împreună cu regretatul scriitor basarabean Serafim Saka, Editura Meridianul 28 din Chișinău. Pe parcursul acestei prolifici activități editoriale și redacționale, obstrucționată nu de puține ori de cenzura comunistă, nu și-a neglijat propria creație, publicând circa 250 de articole, studii literare, recenzii, note, comentarii pe diferite teme, interviuri, poezii în paginile publicațiilor amintite și în **Ateneu, Confluente, Contemporanul, Convorbiri literare, Cronica, Dacia literară, Echidistance, Hyperion, Impact, Monitorul de Iași, Opinia studentescă, Plumb, Radio București, Radio Europa Nova, Radio Iași, Rostirea românească, Sinteze, Spații culturale, Tomis, Tribuna, TV Europa Nova** ori în **Buletinul științific** al Universității „M. Kogălniceanu”. A obținut, în 1999, cu teza „Temeiuri folclorice ale artei poetice la Eminescu” (conducător științific, prof. univ. dr. doc. Constantin Ciopraga), titlul de Doctor în filologie al Universității „Al. I. Cuza”, comisia formată din universitarii Iulian Popescu, Al. Zub, Mircea Muthu și Remus Zăstroiu notând-o „cum laude”. Editorial a debutat cu volumul de critică și eseu „Corabia argonauților” (Editura Junimea, 1972), urmat la aceeași casă editorială de o carte de versuri („Titlul la alegere”, 1981), una de proză („Ioana din primăvară”, 1986) și de studii de critic „Poetica eminesciană”, vol. I - „Temeiuri folclorice” (1989), reeditat peste un deceniu la Editura Polirom (1999) și onorat cu Premiul pentru eseu/critică al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor. Aceștia li s-au alăturat, la Editura Institutul European, volumele „Contemporanii noștri” (2000), „...așa se scrie istoria!”, documentar 1944-2002” (2003) și „Modele culturale comparate” (2006), iar la Editura PIM, „Jurnalul lui P. H. Lipa, transcris fragmentar și comentat pe larg de Gheorghe Drăgan” (2011), răsplătit cu Premiul pentru eseu al Filialei Bacău a Uniunii Scriitorilor, „...așa se scrie istoria!”, documentar 1944-2012” (ediția a II-a, revăzută și adăugită, 2012), „Jucătorul” (proză, 2013), incursiunile în cultură și politică „Ambrozii și poșircă” (2014) și „Neamul Drăganilor din Vișoara - Târgu Ocna” (2016). Ca îngrijitor de ediții, a readus în circuitul bibliotecar romanul istoric „Cu paloșul” de Radu R. Rosetti (ediția a III-a, Editura Junimea, 1972) și a făcut selecția, scriind, totodată, cuvântul înainte și notele la antologia de tineri poeți „Cerule în apă”, 1-2 (idem, 1970-1971); Prefața, notele, comentariile și indicii la ediția „Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolice eminesciene” de Petru Caraman (idem, 1984, ediția a II-a, Editura Elion, 2000); Cuvânt înainte la „Dăinuiri dă-neștene” de Eugenia și Costache Buraga (studiu etnologic și lingvistic, Editura Junimea, 1977) și „Spectacolul Istoriei critice... manolesciene” de Grigore Codrescu (Editura Corgal Press, 2011); Postfețe la „Temă cu variațiuni - amintirile unui muzician” de Radu Constantinescu (ediția a II-a, necenzurată, Editura Institutul European, 1999), „Eminescu tânăr sau «a doua mea ființă»” de Mihai Drăgan (idem, 1999), „Eminescu și gândirea indiană” de Demetrio Marin (idem, 2004) și „Lacrima din Paradis” de Mariana Rogoz Stratulat (Editura PIM, 2009); Comentarii la texte din antologia „Balada cultă” (în colaborare cu Luminița Mănescu, Monica I. Costea și Ion Predescu, idem, 2003). Membru al Uniunii Scriitorilor (1993), mai întâi la Filiala Iași, iar în ultimii ani la cea din Bacău, a mai fost încununat, alături de premiile deja amintite, cu Premiul „Mihai Eminescu” al Festivalului Literar „Mihai Eminescu” (Suceava, 15 ianuarie 2001, pentru volumul „Poetică eminesciană”) și cu Medalia comemorativă „150 ani de la nașterea lui Mihai Eminescu” (cu brevet, prin Decretul nr. 439/6.II.2000 al Președinției României). Inclus cu eseuri în volumele colective „Ateneul Scriitorilor” (Editura Ateneul Scriitorilor, 2008) și „Sub semnul lui Bacovia: antologie pentru «măine și mai mâine»” (Editura Art Book, 2015), avea pregătit pentru tipar un volum de proză (parțial cenzurat înainte de 1989) și noi pagini de publicistică, din care a publicat secvențe în paginile revistei „Plumb”.

Din nou despre meritocrație

În *The Aristocracy of Talent. How Meritocracy Made the Modern World* Adrian Wooldridge nu prezintă meritologia ca o realitate supremă, inatacabilă. Deși astăzi ni se pare indiscutabil ca promovarea după meritele individuale să fie singura valabilă, deși s-ar părea că nimeni nu mai contestă acest lucru, autorul consemnează și reacțiile împotriva unei politici meritocratice. Reacții apărute în societatea nord americană care au în vedere discriminările pe care le determinate de meritocrație. Cei care s-au pronunțat în această privință (în Statele Unite - spațiul social la care se raportează autorul), personalități de prestigiu, deci cu incontestabile merite profesionale constată că oamenii care ies în evidență prin pregătirea lor superioară trăiesc mult mai bine în comparație cu persoanele care nu au calificări superioare. Dar reproșurile lor privesc în fapt nu avansarea socială conform meritelor personale, ci lipsa unor șanse egale pentru atingerea performanțelor superioare. Aceștia constată că nu toți au facilitățile economice care să le permită o evoluție intelectuală remarcabilă. Pentru cei săraci o astfel de traiectorie e improbabilă. Costul educației înalte e în Statele Unite și în cele mai multe țări occidentale prohibitiv - astfel încât perioadele de formare pot fi parcurse la cei mai înalți parametri doar de tinerii cu posibilități materiale de vîrf. În felul acesta diferențele sociale se perpetuează în diferențele de competențe, iar acestea se datorează în ultimă instanță lipsurilor materiale. În felul acesta o parte din societate ajunge să întrețină un sentiment de aversiune față de păturile sociale care ajunge la cele mai înalte nivele de competență. Așa se explică de ce împotriva elitelor intelectuale apar revolte chiar din rîndurile acestei elite. Sînt de fapt criticate inegalitățile sociale - inegalități care determină și diferențieri de competență. Este reclamată așadar nu promovarea după criterii decât competență profesională - ci este susținută egalizarea accesului la educație înaltă. Toate acestea trebuie înțelese în contextul societății americane - unde unii dintre cei care o critică cred că teoria meritocrației poate fi o deghizare pentru privilegii de clasă. Copiii privilegiați, susținuți financiar de părinți înstăriți avansează pe un covor de școli bune și școli suplimentare și au șanse mult mai mari de a-și realiza întregul potențial în comparație cu tinerii proveniți din medii paupere. Cîteva date sînt grăitoare: Oxford și Cambridge își recrutează studenții din numai opt școli de elită; numărul celor proveniți din aceste școli e mai mare decât numărul celor care absolvă celelalte 3.000 de școli de stat la un loc. Universitățile Ivy League au mai mulți studenți care provin din familii aflate în top 1% privind distribuirea veniturilor - decât toți cei proveniți din familiile din întreaga jumătate inferioară a veniturilor... Șamd...

Concluzia la care ajunge Adrian Wooldridge nu este așadar nici pe departe aceea că meritocrația nu ar fi justificată - ci se transformă în discutarea mijloacelor prin care se poate ajunge la cele mai înalte performanțe. Este problema distribuirii echitabile, în mediul american, a posibilităților ca tinerii și copii din medii defavorizate să poată ajunge, atunci cînd au însușirile naturale necesare, pe treptele accesibile acum doar celor cu un anumit nivel social. Problema, la urma urmelor, universală. Și în alte țări (și în mod evident în România de astăzi) nu sînt repartizate echitabil mijloacele financiare prin care cei proveniți din medii paupere să ajungă la nivelul de instrucție al celor cu familii avute...

La modul cel mai simplu meritocrația nu e altceva decât promovarea în societatea a fiecăruia după

calitățile și meritele proprii. Astăzi așa ceva pare firesc, pare de înțeles și de acceptat de către oricine, ceva ce nu prea are de ce să fie discutat - în realitate este vorba de un proces îndelungat, care poate fi reconstituit istoric.

Meritocrația este în ultimă instanță eliberarea individului și impunerea sa în fața turmei, împotriva dominației mulțimilor. Dar o astfel de eliberare a individului nu este posibilă decât într-o colectivitate care susține valorizarea meritelor personale și asigurarea pozițiilor sociale conform acelor merite... În lipsa unui acord colectiv pot exista oricîte personalități cu merite reale - vor fi promovate doar cele agreeate în găștile dominante.

Sigur că o astfel de poziționare nu încîntă pe toată lumea. NU pentru rațiunile relevante de Adrian Wooldridge, nu pentru că nu toți tinerii n-ar avea mijloacele atingerii unor înalte competențe... Împotriva meritocrației sînt toți cei care preferă societatea gregară - turma pe care ei să o manipuleze, să o conducă, să o exploateze, să o... îndrume conform ideilor lor politice, economice, religioase. Starea de turmă e profitabilă tuturor celor care vor să supună. Dar, deși s-ar putea crede că lucrurile stau altfel, starea de turmă e convenabilă și pentru mulți din cei care alcătuiesc turma. A te lipi de celălalt cînd ar trebui să te susții singur, a lăsa pe alții să hotărască pentru turmă și a te alătura acestora, iluzionîndu-te astfel că

responsabilitatea nu îți revine, a te uni cu masele cînd acestea strigă ura sau huuu... creează, evident, o stare comodă de siguranță...

Meritocrația nu exclude ideea de cooperare, de solidaritate. Dar solidaritatea e posibilă numai între personalități bine conturate, e rezultatul reflecției - nu poate fi confundată cu disiparea în turmă. Gregaritatea e cu totul altceva decât solidaritate. Solidaritatea este posibilă numai între individualități bine conturate...

Impunerea meritocrației înseamnă desprinderea de lumea veche - susține Adrian Wooldridge. O dată cu promovarea oamenilor după calitățile fiecăruia se încheie o epocă. Sînt depășite criteriile medievale de susținere prin arbore genealogic (ești ceea ce ești, ceea ce ești în stare să faci, nu protejat de strămoși, nu protejat de banii pe care îi poți împrăști într-o parte și-n alta). În noii viziuni asupra promovării sociale a devenit depășirea protecției de grup. Nu ți se acordă ceva doar pentru că faci parte dintr-un grup, o gașcă, o mafie etc. Ești „dezbrăcat” de asemenea protecții și te prezinti în fața lumii cu „armele” tale proprii. Meritocrația construiește și mentalitatea care depășește naționalismele. Dacă aparții unei anumite etnii, dacă ai cetățenia unei anumite țări nu înseamnă că ar trebui

să fii apreciat și valorificat sau ar trebui să fii incriminat pentru altceva decât pentru propriile tale merite și calități. Ești cetățeanul unei anumite țări - dar te vei confrunta cu criteriile de apreciere, de evaluare personală valabile pentru toată lumea...

Adrian Wooldridge plasează impunerea principiilor meritocratice la nivelul revoluției de la 1789. Acesta consideră că după revoluția franceză are loc eliberarea societăților inclusiv de vechiul mod de promovare - care ținea cont de origine socială, de avere, de poziție a familiilor, de influența grupului din care făceai parte șamd. Bastonul de mareșal din ranița oricărui soldat nu e o butadă napoleoniană. Anunță răsturnarea modului de ascensiune în colectivitate. După meritele fiecăruia. Ghilotinarea celor care ajunseseră în vîrfurile societății fără merite și eforturi, doar în virtutea privilegiilor asigurate de vechiul regim însemna o schimbare radicală în gîndirea maselor. Era schimbare unei ordini vechi cu o nouă ordine. A unor rigori impuse timp de secole comunității prin noi principii. Să adăugăm însă observației autorului că vechea mentalitate nu s-a schimbat o dată cu alungarea și apoi decapitarea regelui. Este rezultatul unei evoluții care poate fi urmărită istoric. Nu este o mutație spontană în urma sîngerului act revoluționar - cum s-ar putea crede urmărind strict demonstrația autorului. Devenirea este rezultatul unei evoluții, a

unor epoci succesive de mutații de mentalitate. În Europa Occidentală poate fi trasată o traiectorie în care pot fi inserate, de la antichitatea greco-latină, creștinismul, momentele de consistență culturală din Evul Mediu (evul... întunecat n-a fost compact... întunecat, a cunoscut și o salvare prin cultură), apoi un moment de luciditate și împotrivire, Reforma, în religie și mai ales Renașterea, care a precedat cu secole mutația asupra căreia își concentrează atenția Adrian Wooldridge. În Renaștere începe să fie recunoscută valoarea individului și a posibilităților acestuia de a se perfecționa prin educație. Individul are șansa de a nu mai fi doar un număr într-o mulțime anonimă, supusă. Iluminismul radicalizează aceste idei - oamenii pot fi educați, se individualizează, pot avea aceeași șansă - și ceea ce este esențial este eliberarea rațiunii, deschizînd individului calea spre o dezvoltare fără limite. Există o evoluție care cunoaște o mul-

titudine de vicisitudini, dar viața urbană, industrializare, elementele de democratizare apărute și amplificate în timp asigură o coerență în evoluția cunoscută. În viața de la curte, precizează Norbert Elias, se dezvoltă elementele civilizației - difuzate apoi. Așa încît poate fi susținut, chiar împotriva lui Adrian Wooldridge, că meritele încep să fie apreciate înainte de 1789... Ba chiar apare o recunoaștere a acestora în contrast cu... meritele” moștenite (rang, bogăție, înrudiri etc.). Pamfletele care ridicau prostia regelui și a nobililor, dar în care este recunoscut spiritul marilor bărbați ai timpului au pregătire revoluția. Aceasta a transpus, la nivelul întregii societăți, ceea ce începuse deja să existe. Un Voltaire, Rousseau etc. erau repere, reprezentau adevăratele autorități, impresionau societatea franceză prin calitățile lor - chiar dacă un nobil încă își putea permite, în virtutea ierarhizării sociale, să le aplice corecții... Revoluția franceză a anulat astfel de „drepturi” ale nobililor și a pus în acțiune ascensiunea prin merite. În societățile occidentale, cele care au stabilit coordonatele civilizației moderne, a explodat această schimbare plecînd de la o realitate socială pregătită să treacă la o asemenea mutație.

Victoria DRAGU-DIMITRIU

Prin Istanbul cu *Scutierul lui Dimitrie Cantemir*

În octombrie 2000, la Târgul de carte din Istanbul, deschis în Beyoglu, pe Cornul de Aur, era lansată, în absența autoarei, etnomuzicologul Eugenia Popescu-Judet, o importantă lucrare, *Prince Dimitrie Cantemir, Theorist and Composer of Turkish Music*, rod al multor ani de studiu (treizeci!), în bibliotecă greu accesibile, asupra unor manuscrise rare, la care putea să ajungă numai cineva cu prestigiu academic și recunoaștere unanimă, și nu le putea descifra decât cineva cu o imensă cultură, dublată de o imensă pasiune.

Trimisă a Radiodifuziunii Române, i-am căutat, prin târgul clocotitor ca un bazar oriental, pe doamna Işik Tabar Gençer și pe domnul Ferruh Gençer, editorii și prietenii Eugeniei Popescu-Judet, la standul editurii lor, *Pan*, specializate în muzică, populară și clasică, turcească și universală. Printre volumele cu coperti elegante, marcate de o siglă inspirată, numele editurii, desenat ca un mic nai – sacul instrument al zeului Pan, cartea consacrată Principelui se remarcă prin distincția portretului de pe copertă, înfățișându-l pe *Dimitrie Beizade în Constantinople*, pe la 1700.

Tânăr și mândru, cu mâna dreaptă sprijinită de șold și cu stânga ținând mânerul negru și lucitor al unui obiect ce nu se lasă ghicit, în veșmânt de gală, țesut cu fir de aur, purtând turban cu egretă, peste o bogată perucă de bucle evropenească, beizadea are întipărit pe chip calmul unei depline încrederi în puterea minții sale, mândria voievodală, dar și un surâs abia ghicit de neliniște bănuitoare, căci soarta sa era în mâinile capricioase ale mărimilor Înaltei Porți. Ostatic și chează al tatălui Constantin Cantemir, Hospodarul Moldovei, sau ambasador trimis de fratele Antioh Cantemir Vodă, curând ajuns el însuși, pentru scurt timp, domnitor, niciodată Dimitrie Beizade nu a fost destul de sigur că viața nu-i este în primejdie.

Cine îl privește încercând să-i surprindă clipa de tinerețe? Se știe numai că portretul e lucrarea unui pictor francez, căruia nu i s-a păstrat numele. Au existat atribuiri, mereu contestate, până și ideea că l-ar reprezenta pe prințul savant e socotită de unii cercetători o eroare. Dar cum să afli adevărul? Aceasta e imaginea lui Cantemir încetățenită în inimile noastre, iar dacă autoarea a ales chipul lui tânăr pentru a-l reprezenta, a făcut-o pentru că deslușim în detaliile lucrării esența personalității viitorului Domn.

În minunata sa carte *Mode și veșminte din trecut*, Al. Alexianu se oprește asupra acestui portret, ulei pe pânză, descoperit la Muzeul de Arte Fru-

moase al orașului Rouen, „o amintire, desigur, din vremea petrecută la Constantinopol”, dar își ilustrează descrierea costumului nu cu o reproducere după pictură, ci cu un desen după ea, în care beizadea apare în picioare, într-o poziție voievodală, iar obiectul din mâna sa dreaptă se vedește a fi un jungher. Alexianu observă: „Chiar dacă ar fi numai o simplă coincidență, e totuși semnificativ faptul că, în absolut toate portretele care ni s-au păstrat de la acest domn, crescut în mediul cel mai răsăritean cu putință, el ne apare împletind în costumația lui, încă din adolescență, portul oriental cu cel apusean, așa cum va încerca să împace și culturile celor două lumi atât de deosebite între ele, tot restul vieții lui”.

Cine era falnicul tânăr, pictat de artist, „fără îndoială, după natură”? Fiu și frate de voievod, el însuși sortit domniei, era cu mult mai mult decât atât, un savant preocupat de studiu și de lucrările sale deschizătoare de drumuri, membru al academiilor eu-

prietenii și mulțimea de inamici, prinzându-i, pe fiecare în parte, în cercul cuvintelor lui, și punând stăpânire, astfel, asupra duhului lor, devenind mai puternic decât toți. Avea 32 de ani când încheia romanul, complicata alegorie, joc secund stăpânit cu măiestrie, o altă primă experiență de anvergură în literatura noastră.

Dincolo de toate însă, era muzica lui, ce ar fi putut părea o preocupare gentilă, de beizadea ce se dorește plăcută la petreceri, cântând din tanbur, în realitate, o pătrundere profundă în universul sunețelor, însemnând „15 ani de studiu al muzicii turce, cu faimoșii muzicieni Kemani Ahmed Çelebi și Tanburi Angeli, devenind astfel el însuși un muzician pe deplin realizat”, după cum precizează Eugenia Popescu-Judet, în *Beyond the Glory of the Sultans – Cantemir's View of the Turks*, lucrare apărută în 2010, la *Pan*. Tânărul din portret, compozitor, interpret și teoretician, în aceeași măsură, se gândea la *Kitab-i musiki*, *Cartea muzicii*, opera și astăzi de folos formațiilor de muzică tradițională otomană. Eugenia Popescu-Judet citează în această privință o primă opinie, confirmată de timp, aceea a diplomatului francez Charles Fonton care, la mijlocul secolului al XVIII-lea, constata: „Demetrius De Cantemir, Principe al Moldovei, a fost unul dintre cei mai faimoși (muzicieni). Gustul său fără cusur a dat muzicii orientale strălucire. El este autorul multor arii turcești care au un succes deosebit și care încă sunt ascultate cu plăcere. Eugenia Judetz subliniază: Singura scriere originală redactată în turcește a fost cartea de teorie a muzicii, cu nou inventatul sistem alfabetic de notație, intitulat *Kitâb-ı 'ilmü'l mûsikî 'alâ vechî'l hurûfât*, realizată prin

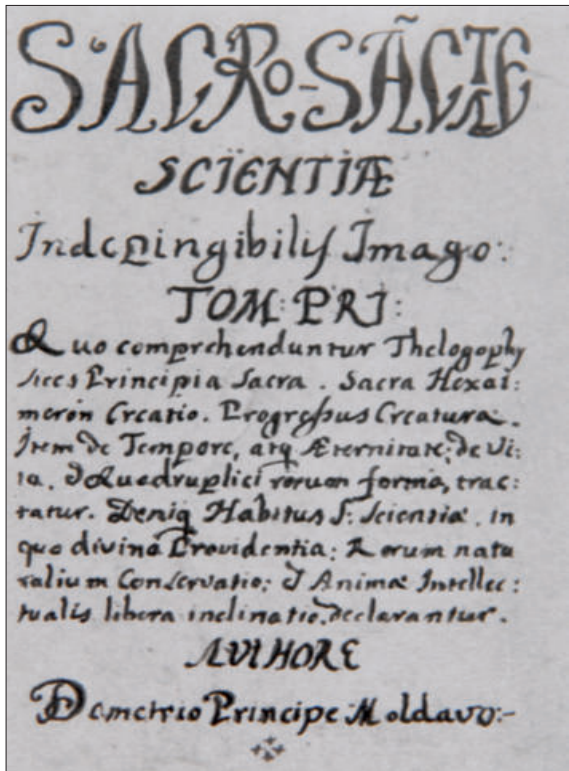

Dimitrie Cantemir, ulei pe pânză, sfârșitul sec. XVII (Muzeul Național de Istorie a României)

ropene, cu numele înscris pe cornișele Sorbonei, între ale celor mai vestiți oameni de știință ai lumii. În răstimpul anilor 1700, când pozează la Țarigrad, scrie el *Sacrosanctae Scientiae Indepingibilis Imago, Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante*, unde, în ciuda titlului smerit, încerca să împace știința cu credința religioasă, apelând la toate cuceririle epocii în știință și filosofie, scriind despre teoria originii materiei, despre atomi și despre timp. La cumpănă de veacuri, redactează, tot în latină, un tratat de logică, cel dintâi semnat de un filosof român: *Compendiolum universae logices institutiones*, și, mai ales, își duce la capăt, scriind în românește, romanul, fabulosul, pătimăsa izbucnire, *Istoria ieroglifică*, inspirat din propria-i tumultuoasă viață, oglindă mișcătoare a lumii ce-i fusese hărăzită, încercare de a da de capăt intrigilor politice cărora trebuia să le supraviețuiască, strădanie de a portretiza puținii

1700. Tratatul, cunoscut îndeobște sub titlul *Kantemiroğlu Edvâri*, a fost prevăzut cu o culegere de notații a peste 350 de melodii instrumentale, cuprinzând și compozițiile sale”.

Alexianu insistă asupra detaliilor portretului: „El poartă acum mustăcioară fină și părul în cârlionți, făcut cu fierul, haină strâmtă pe corp cu găitane, altele decât ceaprazurile obișnuite în țara de baștină, și cravata de horbotă la gât. Numai brîul, hangerul și turbanul alb-albăstrui sunt turcești în întreaga înfățișare a tânărului fecior de domn. (...) În ceea ce privește realitatea istorică și viața de fiecare zi a beizadelei, nu credem că în acest port hibrid cu perucă și cu turban, în costum occidental și cu hanger la brîu totodată, va fi putut viețui un ostatic la Poartă, în plin Țarigrad (...). Portretul acesta nu poate fi decât o compoziție de atelier a unui artist străin, francez după toate probabilitățile (...) care îl va fi cunoscut

„Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante”,
filă de manuscris, 1700
(Academia de Științe a Moldovei, Chișinău)

pe Cantemir, fie în palatul domnului de Châteauneuf, fie în casa domnului Colyer, soli ai Franței și ai Belgiei la Constantinopol”. Este considerată ca posibilă și o altă adresă, aceea a ambadorului francez De Feriol, „unde”, menționează Alexianu, „știm că Dumitrașcu se refugiază câțva timp de teama bostangiilor urmăritori, după întâlnirile ascunse pe care tânărul moldovean le avusese cu Toma Cantacuzino” (cel care se pregătea să treacă de partea rușilor).

Nu numai veșmintele și culturile celor două lumi, occidentale și orientale, încerca Dumitrașcu să le potrivească, ci și realul cu imaginarul, viața adevărată și povestea. În anii ‘50 ai secolului 20, Lucian Blaga sublinia la rândul lui complexitatea figurii voievodului savant, care se străduia să se smulgă de sub vremi, încercând să împacă ceea ce nu putea împăca: „Dacă mi s-ar cere să caracterizez prin anticipație și în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, nu aș alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmuri, nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o ființă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste și legendă: unicornul. Simbolul ar fi, desigur, cel mai potrivit să lege la un loc contururile pământești și cele nepământești ale apariției ce ne preocupă”.

Illustrissimus unicorn, Preaslăvitul Inorog alese să fie beizadeaua însuși, între toate fapăturile ce și învălmășesc sortile în *Istoria ieroglifică*, iar Blaga îi ratifica alegerea.

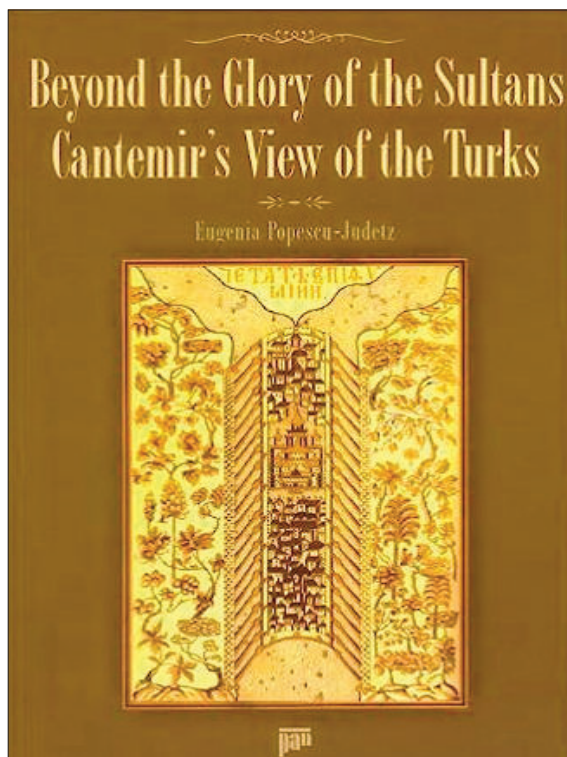
*

Pe Eugenia Popescu-Judetț o cunoșteam din 1991, când, după aproape 20 de ani, revenise din SUA, într-o scurtă vizită la București. Invitată la Radio, vorbise despre cărțile ei de muzicologie, apărute în Germania și în SUA, despre colecția Gheorghe și Eugenia Popescu-Judetț, alcătuită din manuscrise, înregistrări audio, secvențe filmate, fotografii, desene și alte materiale grafice referitoare la dansul popular și la folclorul muzical românesc, despre studenții ei interesați de istoria dansului și de coregrafie, de la *Duquesne University, Tamburitzans Institute of Folk Arts* din Pittsburg, unde preda din 1973, continuând în același timp să studieze, făcând un masterat în teologie și un doctorat în critica spectacolului. Organizase la *Universitatea Duquesne* o expoziție a costumului popular românesc, iar cu un an înainte, în 1990, începuse acțiunea de donare a colecției inițiate din 1938 de Gheorghe Popescu-Judetț și continuată de ei amândoi, apoi numai de ea, Bibliotecii Congresului din Washington D.C., pentru *American Folklife Center*. Cu adăugiri de material acumulat între timp de Eugenia Judetț, donația s-a prelungit până în 2011. În mai, cu numai câteva luni înainte de a se stinge, îmi scria: „Azi am trimis la Folklife Center, la Library of Congress, câteva materiale care să completeze colecția Popescu-Judetț, precum și placa emisă de Consiliul de Administrație al Tamburitzans Duquesne University, în memoria soțului meu, care va fi păstrată în semn de onoare, împreună cu întreaga colecție. Anul acesta se împlinesc o sută de ani de la nașterea lui. Placa mi-a fost dăruită la 13

noiembrie 1989. Biblioteca Congresului s-a arătat interesată să o păstreze și să o expună. Am sentimentul unei misiuni îndeplinite”.

Am colindat împreună, în 1991, prin Lipsani, pe Calea Victoriei, pe Știrbei Vodă, pe Berthelot, pe Puțul cu Plopi, scurtând prin Astronomului, ea se lăsa condusă, fără să-și deștepte amintirile, fără să caute locurile iubite odinioară, dar mi-a spus într-o zi, enigmatic și în treacăt: *Trecutul s-a închis*.

La nouă ani de la acea întâlnire, porneam prin Istanbul, având drept ghid un exemplar din *Prince Dimitrie Cantemir, Theorist and Composer of Turkish Music*, cartea abia apărută la Pan a Eugeniei Judetț. Vorbind despre Dimitrie Cantemir, ea obișnuia să spună: *Sunt scutierul lui loial*. Așadar, mă călăuzea prin Țarigradul imperial, pe urmele voievodului fără noroc și ale savantului fără egal, scutierul lui. Cu volumul auriu și cu o mică hartă xeroxată de doamna Ișık Genç, pentru a mă descurca în labirintul cartierelor vechi, am traversat Cornul de Aur din Pera în Fener, cu un vaporăș care își face cursa din Eyup, până pe partea cealaltă a Bosforului, în Asia, la Üsküdar. Tot malul drept al Cornului de Aur e mărginit de parcuri prelungi cu arbori, cu bănci și alei paralele cu apa. În Balat, cartierul în care se înscrie administrativ Fenerul, Fanarul de odinioară, fâșia de verdeață se îngustează. Prin spatele stației de vaporășe, trec trei mari artere de circulație, care se unesc puțin mai departe, dar aici, ca să ajungi de pe un trotuar pe altul, trebuie să le traversezi pe toate: *Abdulezel Pasha, Yildirim și Vodina Caddesi*. Descoperi de îndată străduța îngustă, *Sancaktar Yocușu*, care poartă în nume, *Urcușul Stegarului*, dubla ei identitate, istorică și urbanistică. Istorică, după cum povestește Eugenia Judetț, citând din *Istoria Impe-*

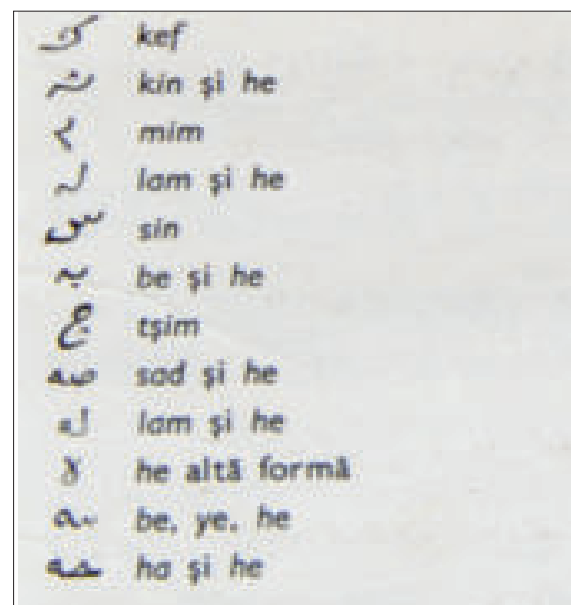
riului Otoman a lui Cantemir: „după tradiția orală, pe aceste locuri a pierit în lupta pentru apărarea orașului ultimul împărat al Bizanțului, Constantin al XIII-lea (1448-1453), găsit decapitat, sub trupul unui stegar căzut cu drapelul în mâini”. Urbanistică: strada suie pieptiș, printre clădiri nu prea înalte, cu pereții din care tencuiala măcinată vorbește de neiertarea anilor și de asprimea brizei sărate. Balconase de lemn și sacnasiuri cenușii se apleacă peste caldarâm, smulgându-se din fațadele înguste, trepte tocite duc spre ușile caselor, garduri din piatră mărginesc curțile, peste uliță flutură steagurile glorioase ale rufelor puse la uscat și, tot urcând, străduța devine scară. Înainte de a ataca mai departe dealul, primele trepte, largi, se opresc pe o mică platformă, o odihnă a scării, de unde, pe dreapta, un zid de cetate înjumătățește trecerea. Scara urcă în pantă severă, dar ademenitoare, tot mai sus, pe sub ramuri, și aveam să o urc cândva, alături de Eugenia. Atunci însă, în anul 2000, m-am oprit dinaintea porții albastre, înalte, de metal bătut, a palatului lui Cantemir, intrarea tăiată în zidul ce suie și el mai departe, ciclopic. Cu Eugenia, într-un viitor imprevizibil pe atunci, aveam să trecem de poartă, dar mie, deocamdată, numai vântul, zidul și placa comemorativă de marmură îmi vorbeau despre Cantemir în Fener. Cartierul umil își ducea viața părăduit de vechea noblețe, locuit de săraci, resemnat în modestia care

a înlocuit pentru totdeauna strălucirea alaiurilor fanariote, dar poarta, efigia de bronz a domnitorului și inscripția, în română și turcă, emanau grandoare și adevereau legenda: „Pe aceste locuri s-a aflat palatul rezidit și înfrumusețat de principele moldovean Dimitrie Cantemir, savant enciclopedist de renume european, autor al unei monumentale Istorii a Imperiului Otoman, care a trăit la Istanbul între 1688 și 1710”.

Mult timp, nu s-a mai știut nimic de Palatul lui Cantemir. Eugenia Popescu-Judetț povestește, în *Hatirat*, cartea ei de memorii, cum, în prima călătorie la Istanbul, în 1968, și-a pus în gând să regăsească locul: „După 1700, Cantemir a început construcția palatului în Fener, după propriul lui plan, folosind fundațiile înălțate de socrul lui, Șerban Cantacuzino, voievod al Valahiei în timpul sultanului Mahomed al IV-lea. Când prințul a părăsit Istanbulul, spre sfârșitul anului 1710, palatul era gata. Bazându-mă pe descrierile lui Cantemir, am pornit să caut locul palatului. M-am dus în Fener cu prietenul meu Ergon Bey. Spre surprinderea mea, am găsit fără nicio greutate străduța în trepte Sancaktar Yokusu. Am urcat pe treptele de piatră, am ajuns la o poartă închisă cu un lacăt mare și am observat grosimea zidului exterior și bătrânii copaci din parcul aflat dincolo de zid. Locul se potrivea cu descrierea făcută de Cantemir în *Istoria* sa, aspectul lui corespundea și cu descrierea făcută de istoricul Marcu Beza în notele lui de călătorie la Istanbul (...). Fără nicio îndoială, acesta era locul palatului lui Cantemir. (...) Curând, în 1973, prima mea carte despre Cantemir apărea la București. Descruiam acolo palatul în ruină. Relatările mele au trezit curiozitatea și atenția în cercuri oficiale”.

În 1976, o placă memorială a fost amplasată în Fanar, lângă poarta palatului. Într-o altă călătorie de studiu la Istanbul, în 1993, Eugenia Judetț găsisese placa sfărâmată, la picioarele zidului. Efigia de bronz lipsea. A bătut la multe uși, își mobilizase prietenii turci, ziariști și universitari, apelase oficialitățile române, izbutise să miște mecanismele diplomatice și administrative: în 1996, locul plăcii vandalizate fusese luat de o alta, nouă, aceea pe care o citeam și eu, în anul 2000.

Am căutat calea spre Patriarhia ecumenică din Constantinopol, apoi spre Fethiye Camii, vestita biserică bizantină de la sfârșitul secolului al XI-lea, convertită în moschee cinci secole mai târziu, azi devenită muzeu. Sunt reperele neclintite din Fenerul ce-l bătea Dimitrie Cantemir zilnic, pe când își avea reședința aici. Am mai trecut prin zona geamiei Rusten Pașa, unde numai legenda situează alte două adrese ale prințului în Cetatea Epithimiei, cum numise el orașul din poveste, precizând, în *Scara a numerelor și cuvintelor străine tâlcuitoare*, ce deschide romanul: „epithimia el.(enă) Poftă, vrerea a avea ce nu are”. Aceasta era cheia dramelor din jurul lui, ciocnirea plăcilor tectonice ale dorințelor tuturor. Pentru pagina de titlu a *Istoriei ieroglifice*, desenase el însuși, în cerneală, Cetatea Dorinței Lumii, nume dat de scriitorii greci metropolei de pe Bosfor. Am coborât pe malul apei, la Ortaköy, satul din mijloc, unde, pe vremea când se lăsa portretizat de anonimul francez, a locuit cu familia sa Kantemiroglu, într-un palat rămas numai în desenele sale. Și străbătând orașul

Semne muzicale create de Dimitrie Cantemir
(Academia de Științe a Moldovei, Chișinău)

întins pe două continente, privind coline și întinderi de apă, turnuri de cetate și minarete, întrebându-mă care dintre toate contururile desenate pe cer le văzuse și tânărul Cantemir, îmi aminteam că Eugenia, scutierul loial al principelui, îmi scrisese: „Istanbulul este orașul meu de mult timp, parafrazând-o pe Gertrude Stein, care numea Parisul my hometown, când pun piciorul în Istanbul, imediat simt că aparțin ace-lui loc”.

Eugenia Popescu-Judet în tinerețe

*

În noiembrie 2007, mi-am dat întâlnire cu Eugenia Popescu-Judet în locul acesta, drag ei, Byzantion, Țarigrad, Epithimia, Constantinopol, Stambul, Istanbul. Editura *Pan* îi publicase *Hatirat. Tuna Boiunka Anılarla Eygiler* (în traducere aproximativă, *Amintiri de-a lungul Dunării*). Ceva nou, în ansamblul scrierilor sale, pentru că reunește, într-o construcție pe cât de savantă, pe atât de accesibilă, amintiri clasice cu o viziune științifică, analitică, asupra istoriei și a muzicii din spațiile și vremurile evocate, vorbind cititorului și trecutului ei pe un ton armonios, tulburător și justițiar. Rememorările urmează firul apei: încep în insula Adakale și sfârșesc mult dincolo de gurile Dunării, trecând prin Sulina, pe drumurile mării, prin Constanța și Mangalia, prin Caverna și Balci, până la Istanbul.

Ne-am regăsit în gara Sirkeci, punctul terminus al călătoriei cu Orient Expressul. Trenul întârziase cu nouă ore pe căile ferate bulgare și îmi spuneam că Eugenia nu mă putuse aștepta atât. O zărisem însă îndată ce coborăsem din vagon, la celălalt capăt al peronului, ca printr-un ochean întors, iar săgeata privirii ei verzi mă ajunsese într-o clipită, cercetătoare și tandră. Când am ajuns față în față, ne obișnuisem fiecare cu noua înfățișare a celeilalte, ne recunoscușem. Ea purta o șapcă albă, cu borul mare, de sub care scăpărau pletele de argint. Zâmbea des-tinsă, era acasă, eram acolo unde ea, timp de treizeci de ani, scutier leal, din mileniul trei, îl căutase pe Dimitrie Cantemir și izbutise să-l găsească

Orașul pe care l-am cercetat împreună a fost Istanbulul lui Cantemir. Locuiam la Hotelul *Taksim*, în Piața *Taksim*, inima cartierului european. Acolo se află statuia lui Mustafa Kemal Atatürk, înconjurat de o mulțime încremenită în bronz, un monument montat pe un soclu complicat, un pavilion de marmură, creat de sculptorul italian Pietro Canonica, acolo există, într-o latură, clădirea de la care se trage numele pieții, *taksim* – *distribuire*, rezervorul de apă de unde se alimenta cândva partea de nord a orașului, adăpostit într-o scundă și lungă zidire de piatră, ornată cu două fântâni de perete, acolo se termină strada pietonală Istiklal și linia tramvaiului vechi, cu micul depou pitoresc, ascuns dincolo de rezervor.

Cuvântul *taksim* mai are un sens, denumește un tip de interpretare caracteristică muzicii turcești tradiționale, și mi-a plăcut să cred că de aceea alese Eugenia, dintre toate variantele, hotelul Taksim. Locuiam într-un cântec și tot ce se întâmpla, în umbra Eugeniei, era aidoma taksimului, „gen de improvizație special”, după cum scrie în cartea ei despre prințul compozitor: „interpretarea unui tak-

sim este de fiecare dată unică și irepetabilă, nicio-dată nu poate fi recântat exact la fel pentru a doua oară”.

În 2007, lucra la volumul *Beyond the Glory of the Sultans. Cantemir's view of Turks*, îl adusesse cu ea și mi-a dat să citesc, în răstimpul petrecut la Istanbul, un exemplar scos la imprimantă. Citeam așezată pe pervazul larg al ferestrei, care dădea spre Piața Taksim. Jos, acolo unde ulița veche, mondenă și pitorească, Istiklal Caddesi, intra în piață, se vedea acoperișul unei clădiri cu porți mereu deschise și grădină, despre care Eugenia îmi povestise că este atât de veche, încât apucase să fie reședința ambasadorului francez Charles d'Argental, Marquis de Ferriol, unde știm de la Al. Alexianu „că Dumitrașcu se refugiază câțva timp de teama bostangiilor urmăritori”. Eugenia explica momentul citând din *Istoria Imperiului Otoman*: „când teftendarul (controlorul financiar al marelui Vizir) Firari Hasan Pașa l-a prevenit pe Prinț că Brâncoveanu l-a mituit pe Vizirul Damad Hasan Pașa ca să-l alunge în Chios, Dimitrie s-a refugiat în reședința ambasadorului Charles Ferriol. Ambasadorul francez a fost presat de Bostangii imperiali (*soldăți din garda sultanului*) să-l predea, dar el a refuzat să-l dea pe mâna turcilor pe Boğdan Beyzade, spre onoarea Regelui său”. Cantemir comenta: „În orice caz, el s-a dovedit a fi cel mai statornic prieten, și la bine, și la rău”.

Cel știut în țara sa ca Dumitrașco Beizade și, mai târziu, Dumitrașco Vodă, notează Eugenia Judetz, era supranumit la Istanbul, spre a-l deosebi de fratele Antioh, când se aflau împreună la Înalta Poartă, Boğdan Prensi și Küçük Kantemiroğlu. Pentru că era mezinul dintre frați? Pentru că era nu prea înalt de statură? În cele din urmă, sub acest nume, căruia el i-a dat măreție, și-a luat locul în istoria muzicii turce.

Citeam povestea tânărului ostatec și, ridicând privirile de pe foaie, priveam zidurile martore ale spaimelor de atunci, contemplam decorul unei drame peste care trecuseră 300 de ani. De sub acoperișurile roșii ale salvatorului teritoriu diplomatic francez de odinioară, spre ce împrejurimi privea prințul afară? Oare se zărea pe atunci, de acolo, Bosforul?

Diminețile, mi-am însoțit prietena, pe străzile în serpentine, la editura *Pan*, în Beşiktaş, pe Barbaros Bulvarı, unde se afla pe atunci, într-un bloc modern, la parter, librăria editurii, iar în camerele din spate, birourile ei. Era acolo o atmosferă caldă și primitoare: rafturi și mese pline de cărți și dosare, redactorii aplecați peste texte, în zumzetul calculatoarelor și al imprimantelor, lumina dulce, filtrată în odăile largi printre ramurile arborilor de afară, din grădina clădirii, păhăruțele cu ceai mereu înprospătat și pauza de masă, cu recipiențele de carton alb, aburind, când toată lumea se aduna în jurul Eugeniei, ca o familie la Sărbători. Ca și în alte dăți, locul acela era, un răstimp, biroul Eugeniei. Acolo lucra, cu familia Gençer, la manuscrise, acolo primea vizitele muzicienilor turci, interpreți de muzică tradițională, veniți să-i ceară un sfat, să o salute și să o poftescă la concerte. Eugenia își trăia bucuria de a vorbi cu ei despre muzică, citea dactilograme și alegea ilustrațiile pentru cărțile, trei, ce urmau să apară la *Pan* până în 2010. Era fericită.

Drumurile noastre prin oraș erau dictate de Domnitor. Am mers, într-o dimineață, în parcul Maçka din Şişli, în nord-estul Istanbulului, unde, la 5 octombrie 2003, fusese dezvelit bustul lui Dimitrie Cantemir, la împlinirea a 330 de ani de la nașterea lui. Eugenia îmi trimisese fotografii și date, primite de la prietena ei din Istanbul, scriitoarea Zeynep Sözen: autorii lucrării erau sculptorul Tankut Oktem și arhitectul Erhan Isozen, iar partea de parc din jurul micului monument primise numele lui Cantemir, detaliu inscripționat pe soclu. Deasupra noastră treceau nacelele unei telecabine, care leagă dealurile peste arterele inundate de mașini, dar în colțul lui Cantemir, pavat cu cărămidă

roșie de Istanbul, și umbrit de arbori, era liniște.

Chipul de bronz al domnitorului-cărturar, cu trăsături largi, severe și solemne, cu bucle bogate ale perucii de ceremonie căzând romantic peste veșmântul european, cu jabou și brandenburguri, scăldat în lumină, are un surâs trist de luptător ostent în zădărnica războaielor sale, dar decis să găsească un drum. Acel Cantemir încremenit în bronz nu mai este beizadeaua în așteptare, zălog la Înalta Poartă, tânărul împărțit între filosofie, istorie, politică, literatură și muzică, ci voievodul plin de răspundere, sfâșiat de proiecte, naideji și dezolare. Pe soclul de marmură neagră, inscripția în turcește, zgârcită în detalii, rezumă: DIMITRIE CANTEMIR ROMEN PRENSI, 1673-1723, a trăit la Istanbul între 1688 și 1710. Istoric și cercetător în domeniul muzicii. Autor de lucrări științifice.

Ochii de bronz privesc drept înainte. Mi-am imaginat harta orașului: el privește spre Fener. Am pornit curând într-acolo: dacă spiritul lui Cantemir vizitează vreodată Cetatea Epithimiei, prin Fenerul lui zăbovește. Urcam pe Sancaktar Yocușu alături de Eugenia și de domnul Bülent Aksoy, profesor la Universitatea Bogaz, anglist, traducător în turcă și îngrijitor de ediție al câtorva dintre lucrările Eugeniei. În cei șapte ani de când trecusem pentru prima oară pe acolo, cu cartea Eugeniei drept ghid, ceva se schimbase. Micul platou pavat cu cărămizi al Scării Stegarului arăta altfel, poarta licărea sub o vopsea înprospătată, iar zidul fusese inscripționat cu litere de metal auriu. Eram în noiembrie. Cu numai câteva luni înainte, în iulie, în cadrul unui vast program de reabilitare a cartierelor Fanar și Balat, se inaugurase acolo Muzeul Dimitrie Cantemir, instalat în partea restaurată a ceea ce a rămas din clădirea locuită de prinț odinioară, câteva încăperi terminate, de la etajul întâi. Se folosea o nouă intrare, prin curtea de jos, dar locul era în plin șantier și nu am putut trece dincolo de poarta deschisă.

Am urcat mai departe Scara Stegarului. Pe alte trepte, dar prin aceleași fâgașe, urca dealul cândva și Dimitrie Cantemir. Sus, se înalță dominând Fenerul clădirea uriașă a Colegiului Grec Ortodox, un castel construit la sfârșitul secolului al XIX-lea, pe locul unde fusese școala Beizadelei. Zidurile fațadelor orientate spre toate orizonturile, ca niște cortine uriașe de dantelă roșie, groasă, șirurile de ferestre

Eugenia Popescu-Judet, Istanbul, 2007

arcuite, cu ancadramente complicate, cu geamuri conturate de rame albe, cu un ceas în fronton și micile creneluri încheind coloanele înzidite, ridică spre cer, glorios, domul cu lanternou. Școala lui Cantemir funcționează încă de prin secolul al XVI-lea. Prințul moldav se numără printre elevii lui cei mai vestiți.

Coborând mai târziu prin Fener, ne-am oprit la o prăvălioară, o veche brutărie tradițională, unde, când stătea la Istanbul, Eugenia se aproviziona cu

Bülent Aksoy și Victoria Dragu-Dimitriu, Istanbul, 2007

pesmeți marinărești, sățioși și ușori, buni de păstrat în geantă, pentru pauzele scurte dintre orele de studiu la bibliotecă. Astfel, din mici detalii, înțelegeam cât de greu îi era să vină în atâtea rânduri, pe propria ei cheltuială, la Istanbul, pe urmele lui Cantemir, intrând în biblioteci greu accesibile străinilor, la Türkiye Enstitüsü, Istanbul University Library, unde se găsea o copie bine păstrată din *Kantemiroglu Edvari*, apoi, la Topkapı Sarayı Library, la Nuruosmaniye library, la Süleymaniye library, unde fusese îngăduită grație specializării ei, pentru a cerceta manuscrise muzicale rare. A avut posibilitatea de a răscoli și prin colecții particulare, în căutarea a cât mai multe date, pentru a-și construi temeinic cărțile: „Am observat cu încântare, de la început, că persoanele cu educație și muzicienii turci sunt fascinați de personalitatea aventuroasă a Prințului Moldav. De câte ori îi pronunțam numele, în conversații, era întâmpinat cu exclamații de respect și prețuire. Efectiv, numele lui Cantemir a fost o cheie magică, mi-a deschis multe porți și accesul la surse absolut necesare în căutările mele”.

Apoi, într-un mic restaurant de sub podul Galata, cu Bosforul de-o parte și Cornul de Aur în cealaltă, Eugenia a oficiat o mică ceremonie de pomenire a beizadelei, la un prânz unde am avut un singur invitat, domnul Bülent Aksoy, prieten bun al Eugeniei, într-o iubire pentru Dimitrie Cantemir: „Am colaborat perfect, mi-a tradus câteva lucrări și, mai mult decât atât, mi-a oferit sugestii importante pentru scrierile mele”. Atunci, printre poveștile cu prințul moldav la Istanbul, Eugenia ne-a mărturisit cum i se menise cândva, în copilărie, de către un prieten de familie: „Fetiță dragă, tu trebuie să mergi în viață pe urmele lui Cantemir, marele nostru învățat, care știa unsprezece limbi!” Și cu adevărat, așa a fost viața ei.

*

Eugenia Popescu-Judetș s-a născut la 19 septembrie 1925, la Giurgiu, oraș dunărean, copil unic al lui Avel Marinescu, director general pe Oltenița la Distribuția, British Schell Company, și al Floricăi Manoiloiu, fiica unui comerciant de grâne din Brăila. Fetița, înzestrată cu o mie de daruri, a avut parte de o creștere complexă și rafinată, condusă de o mamă cultivată și devotată: „ea a avut ideea să mă educe în manieră Montaigne, care în fiecare dimineață avea ora lui de latină, pe fond muzical. La Giurgiu, latina se preda începând din clasa a treia, dar eu am început cu câțiva ani mai devreme, în particular, cu un profesor, domnul Gaidos, care preda la liceul de băieți din oraș latina, dreptul roman și sportul (piramide). Era un savant ungur de talie internațională, bine cunoscut în domeniul lingvisticii comparate, cu doctorat la Cambridge, apărut după 1940 la Giurgiu și nu am înțeles nici până astăzi de ce fusese ostracizat în această mahala balcanică. O lecție cu el cuprindea trei lecții din manual. Mă temeam de el, dar am dobândit o bază excelentă, în cei trei ani câți i-am

fost elevă. Era aspru și robust, neîmblânzit, semăna cu Wallace Beery, actorul masiv, care l-a interpretat pe Pancho Villa. Mulți ani după război, s-a întors în Ungaria. Era un profesor minunat. Ca urmare, în liceu, când traduceam eu însămi din poezii latine și din istorici, priveam de sus la profesorii care se străduiau să ne explice frumusețea locuțiunilor și a frazelor latinești. Acum, am ajuns la latina lui Cantemir, o latină mai mult medievală, dar curată și frumoasă”.

În ciuda anilor grei, cu schimbările drastice aduse de instalarea comunismului în România, prin intensitatea studiului, prin norocul de a mai prinde profesori vestiți, studenția ei la București, începută în anul de hotar 1944, când vechile forme de învățământ românesc încă mai funcționau, a fost fabuloasă. S-a înscris la Filologie, a fost studenta lui Popescu-Telega la spaniolă, iar la Filosofie, a profesorilor Nicolae Posescu și Anton Dimitriu, în același timp, a intrat și la Arte Frumoase, la clasa profesorului Nicolae Dărăscu, pentru că își simțea chemarea, deopotrivă, pentru pictură și pentru sculptură. În afară de studiile la Filosofie, Filologie și Arte frumoase, iubind mult teatrul, a dat examen de admitere la o a patra facultate, Conservatorul de Artă Dramatică, devenind studenta lui Victor Ion Popa. A plecat după doi ani de la Conservator, fără să se rupă însă vreodată de teatru. S-a înscris la Atelierul de teatru al lui Ion Sava, la cererea căruia a tradus din rusește Stanislavski. Pentru ea, scena însemna în primul rând dansul. Și-a luat licențele în Filosofie și în Lingvistică Romanică, dar a renunțat la tot pentru dans.

Încă din tinerețe, îmi mărturisese Eugenia Judetș, simțise o chemare pentru limba turcă: „În cele din urmă, m-am înscris la Institutul de Studii Balcanice. La vremea aceea, în 1944, Victor Papacostea era directorul și suflitul institutului, un fel de academie liberă, unde veneau diplomați, ofițeri, studenți. Profesori de turcă erau, pentru armonia vocalică, Hoca Abdurraman, și, pentru otomană, Mihail Guboglu. Dar mie îmi trebuia un profesor mai bun, a trebuit să aștept ani întregi, până când, în 1956, l-am întâlnit pe profesorul Hagop Djololian Siruni. Am fost stu-

În 1973, a apărut la București, la Editura muzicală, prima carte a Eugeniei Popescu-Judetș: *Dimitrie Cantemir – Cartea științei muzicii*, traducerea și comentariile cercetătoarei asupra operei muzicale a lui Cantemir, 450 pagini, cu numeroase exemplificări. Următoarea lucrare dedicată lui Cantemir, *Meanings in Turkish Musical Culture*, avea să apară peste foarte mulți ani, în 1996, și avea să fie urmată de o lungă serie de cărți, sub sigla editurii Pan, din Istanbul: „Pe Isik și Ferruh Gençer i-am întâlnit la o conferință unde ei au venit și i-au invitat pe participanți să le viziteze editura, oferindu-se să le publice lucrările. I-am luat în serios, m-am dus la sediul editurii Pan, în Besiktaş și, în 1996, ei mi-au publicat prima carte, *Meanings*. De atunci, mi-au mai scos douăsprezece cărți și am cultivat o prietenie și o colaborare, tot mai strânse, de multe ori ei mi-au sugerat teme și idei pentru lucrările mele, dar și invers”. La rândul lor, editorii de la Pan își amintesc momentul întâlnirii: „Eugenia Popescu-Judetș era deja cunoscută de muzicologii și muzicienii turci, mai ales pentru lucrările asupra lui Cantemir. În 1993 se afla din nou la Istanbul, pentru a participa la o întâlnire organizată de Institutul German de Arheologie. Tema era muzica, astfel încât experți din diferite țări, între care era și Eugenia Popescu-Judetș, alături de Eckhart Neubauer, de Jean During, fuseseră invitați și susținuseră prezentări. Acolo am întâlnit-o noi și a fost un bun început, al unei lungi și fructuoase colaborări”.

Lucrările scrise în zeci de ani de studiu, cu o documentație unică prin aria acoperită, cu analize subtile și sinteze cuprinzătoare, au impus-o printre cercetătorii de referință. Când Ministerul Culturii din Turcia a elaborat, la Editura *Yeni Türkiye*, enciclopedia *The Great Ottoman-Turkish Civilisation*, pentru a marca împlinirea a 700 de ani de la nașterea Imperiului Otoman, printre cei 800 de colaboratori s-a numărat și Eugenia Popescu-Judetș. Ea alesese ca subiect de articol *Conceptul turc de suită de concert*. Ministerul Culturii i-a mai solicitat însă un articol, despre Dimitrie Cantemir, intitulat *Prințul muzician Kantemiroglu*, pentru rubrica *Turkish Musical Theory and Musicians*, cuprinsă în ultimul volum din cele zece, cel dedicat culturii și artelor. La ediția în limba turcă, 140 dintre colaboratori erau cercetători străini, între care, în afară de dr. Eugenia Popescu-Judetș, încă un român, profesor doctor Viorel Panaite de la Catedra de Istorie Universală a Universității București. Ediția engleză a enciclopediei, tipărită într-o formulă restrânsă, de numai patru volume, a renunțat la toate colaborările străine, cu o excepție, implicit omagiu, cele două articole semnate Eugenia Popescu-Judetș, despre muzica turcă și despre Cantemir.

Scara Stegarului, Istanbul, 2007

denta lui în particular, pentru mulți ani, până la moartea lui, în 1973. Mi-a fost mentor în studiile otomane, mi-a predat limbile persană și armeană. A constituit o influență puternică în viața și în cercetările mele”.

Cuvintele mentorului din copilărie: „Fetiță dragă, tu trebuie să mergi în viață pe urmele lui Cantemir, marele nostru învățat!” se dovedeau a fi fost o profeție împlinită.